

BREXIT

TÜRKİYE-BİRLEŞİK KRALLIK-AB
İLİŞKİLERİNDE
SİYASİ VE EKONOMİK RİSKLER
VE FIRSATLAR

Doç. Dr. Yaprak Gürsoy

BREXIT

TÜRKİYE-BİRLEŞİK KRALLIK-AB İLİŞKİLERİNDE
SİYASİ VE EKONOMİK RİSKLER VE FIRSATLAR

Hazırlayan
DOÇ. DR. YAPRAK GÜRSOY

Öğretim Üyesi (Lecturer)
Aston Centre for Europe
Aston Üniversitesi, Birmingham

2019

BREXIT

TÜRKİYE-BİRLEŞİK KRALLIK-AB İLİŞKİLERİNDE
SİYASİ VE EKONOMİK RİSKLER VE FIRSATLAR

DOÇ. DR. YAPRAK GÜRİSOY

Öğretim Üyesi (Lecturer), Aston Centre for Europe
ASTON UNIVERSITY Birmingham B4 7ET United Kingdom
+44 (0) 121 204 3000, www.aston.ac.uk

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU

River Plaza, Büyükdere Cad. Bahar Sok. No: 13/9-10 Levent 34394 İstanbul

NAİL OLPAK / Başkan

CANER ÇOLAK / Genel Sekreter

AVRUPA BÖLGE DİREKTÖRLÜĞÜ

Merih Kepez Örnek / Sorumlu Genel Sekreter Yrd.

Dilek Tuna / Direktör

Başak Doyum / Koordinatör

KURUMSAL İLETİŞİM DİREKTÖRLÜĞÜ

Adem Dönmez / Direktör

Banu Bulacak / Tasarım Koordinatörü

T +90 (212) 339 50 00 (pbx)

www.deik.org.tr / info@deik.org.tr

🌐 📧 📱 📺 📺 deikiletisim

Copyright © DEİK, 2019

YAPIM

WAVE MEDYA

Genel Koordinatör / Ömer Arıcı

Grup Direktörü / Mustafa Özkan

Sanat Yönetmeni / Cüneyt Mert

BREXIT

TÜRKİYE-BİRLEŞİK KRALLIK-AB İLİŞKİLERİNDE
SİYASİ VE EKONOMİK RİSKLER VE FIRSATLAR

İÇİNDEKİLER

BAŞKANDAN	7
TAKDİM.....	9
ÖNSÖZ	11
YÖNETİCİ ÖZETİ	12
GİRİŞ	14
I. BİR SÜREÇ OLARAK BREXIT	18
Tarihsel Bağlamda AB-Birleşik Krallık İlişkileri.....	18
Brexit Referandum Kampanyası ve Sonrasındaki Süreç.....	21
II. BREXIT'İN GELECEĞİNE DAİR ALTERNATİF SENARYOLAR	28
Birinci Senaryo: Anlaşmasız (Sert) Brexit	28
İkinci Senaryo: Kanada veya Güney Kore benzeri Serbest Ticaret Anlaşması (STA)	29
Üçüncü Senaryo: Türkiye benzeri Gümrük Birliği.....	29
Dördüncü Senaryo: Ukrayna benzeri Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı.....	29
Beşinci Senaryo: İsviçre veya Norveç benzeri Serbest Ticaret Birliği veya Avrupa Ekonomik Alanı (AEA)	30
Altıncı Senaryo: AB'de kalma.....	30
III. SİYASİ RİSKLER VE FIRSATLAR.....	32
Avrupa Entegrasyonu için Siyasi Riskler ve Fırsatlar	32
Türkiye'ye Muhtemel Siyasi Etkileri	35
IV. EKONOMİK RİSKLER VE FIRSATLAR.....	40
Brexit'in Birleşik Krallık'a Olası Ekonomik Etkileri	40
Brexit'in Avrupa Birliği'ne Olası Ekonomik Etkileri	50
Brexit'in Türkiye Ekonomisine Etkileri	53
SONUÇ	60
NOTLAR VE YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	61

BAŞKANDAN

NAİL OLPAK

DEİK Yönetim Kurulu Başkanı

Türk özel sektörünün dış dünyaya açılan penceresi olan DEİK, 34 yıldır çalışmalarını gönüllülük esasıyla sürdüren bir iş platformu. Ülkeler arasında yatırım ve ticareti artırmak için “**ticari diplomasi**” anlayışıyla çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Faaliyetlerimize, Cumhurbaşkanımızın liderliğinde, Ticaret Bakanımız Sayın Ruhsar Pekcan’ın destek ve koordinasyonu ile devam ediyoruz. Tüm dünyaya yayılmış, 146 iş konseyimiz bulunuyor. “Etkinlik” kadar, “yetkinlik” odaklı çalışmalara da imza atarak, dış ekonomik ilişkiler kapsamında yer alan konularda strateji geliştirmek üzerine çalışmalar gerçekleştirmenin yanı sıra, hazırladığımız raporlar, yayımlar ve etütler ile iş dünyamızın dış ekonomik ilişkilerine ışık tutuyoruz.

Brexit sürecini, risk ve fırsatlar bakımından ele aldığımız raporumuz da bu amaçla hazırladığımız yayımlarımızdan biri. Hepimizin yakinen takip ettiği üzere, dünyanın en büyük ekonomilerinden olan İngiltere ile güçlü iş birliğimiz devam ediyor. Nitekim Türkiye ve Birleşik Krallık birbirlerini “**stratejik ortak**” olarak tanımlamalarının yanı sıra, NATO ve Gümrük Birliği gibi çok uluslu platformlarda da iş birlikleri yürütüyor. Yıllık 18,5 milyar dolar seviyesine ulaşan iki ülke arasındaki ticaret hacminin daha da artırılması, bu iş birliklerinin başında geliyor. Ayrıca, 2018 itibarıyla Birleşik Krallık, Türkiye’nin en fazla ihracat yaptığı 2. ülke konumunda ve önemli dış ticaret fazlası verdiğimiz bir ülke olarak yer alıyor. BK’a yaptığımız ihracatta, Gümrük Birliği’nden doğan

rekabet üstünlüğümüz bulunuyor. Dolayısıyla, uzun süredir BK’ın ve dünyanın gündeminde en üst sırada yer alan Brexit süreci, Türkiye’yi hem siyasi hem de ekonomik açıdan yakından ilgilendiriyor.

2016 yılında yapılan referandum sonucunda %51,9 çoğunlukla, BK’ın Avrupa Birliği’nden ayrılma kararı almasıyla başlayan Brexit süreci, Birleşik Krallık’ın hem kendi kaderini hem de kıtanın entegrasyonunu değiştirecek tarihi bir öneme sahip. Biz de DEİK olarak bu mühim konuyu başlangıcından, geleceğine tüm süreçleriyle ele almaya gayret ettik.

Raporumuz; AB, Birleşik Krallık ve Türkiye için doğabilecek siyasi ve makro-ekonomik riskleri ve fırsatları ele alıyor. Ayrıca, iş dünyamızın, Ekim 2019’da gerçekleşmesi beklenen Brexit sonrasında Türkiye, Birleşik Krallık ve AB ilişkilerini anlamlandırması ve risklerin fırsatlara nasıl çevrilebileceğini yakalaması açısından faydalı olacaktır. Raporun basıma girdiği süreçte bile, Parlamento’nun askıya alınması gibi çok önemli son dakika gelişmelerinin yaşandığı süreç, oldukça ilginç geliyor.

DEİK bünyesinde faaliyet gösteren Avrupa Bölgemizin Aston Üniversitesi ortaklığıyla hayata geçirdiğimiz Brexit Raporu’nun hazırlanmasına katkı sunan Türkiye-İngiltere İş Konseyimize ve Başkanımız Remzi Gür’e teşekkür ediyor, raporun büyük dönüşümlere vesile olacak Brexit sürecinin takibi açısından bir rehber olacağına inanıyorum.

TAKDİM

REMZİ GÜR

DEİK/Türkiye-İngiltere İş Konseyi Başkanı

DEİK/Türkiye-İngiltere İş Konseyimiz, 1988 yılından beri ekonomik ve ticari iş birliğinin geliştirilmesi ve imkanların belirlenmesi, bu kapsamda gerekli araştırmaların yapılması, ortak yatırımlara uygun zemin hazırlaması, sorunların tespiti ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi, ekonomik ilişkileri geliştirmek adına ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal alanlarda tanıtım faaliyetlerinde bulunulması ve üçüncü ülkelerde iş birliğinin teşvik edilmesi amacıyla faaliyet göstermektedir. Zaman içerisinde değişen koşul ve ihtiyaçlara bağlı olarak Konsey faaliyetleri, karşılıklı yatırımların artırılması; İngiltere-Türkiye ve 3. pazarlarda sanayi ve teknolojik iş birliğinin geliştirilmesi; altyapı-enerji ve hizmet sektörlerinde iş birliğinin derinleştirilmesi; iş, siyaset, akademi ve basın çevrelerine yönelik tanıtım etkinlikleri düzenlenmesi konularında yoğunlaşmaktadır.

Bu noktada, gündemimiz olan Brexit ile gelen büyük değişim çerçevesinde, İş Konseyimizin yaptığı gibi Türkiye ve İngiltere arasındaki ekonomik ilişkileri artık daha farklı bir perspektifle değerlendirmemiz gerekiyor. Dünya ülkelerinin birçoğunun ticaret hacminin daraldığı bir dünyada Türkiye ve İngiltere'nin iki güçlü ortak olarak yollarına devam etmeleri gerektiğine inanıyorum. Netice itibari ile kapsamlı raporumuz, risk ve fırsatlar bakımından AB-Türkiye-İngiltere ilişkilerini, yeni perspektifler ve işbirlikleri odağıyla sizlere sunacaktır.

İngiltere, Türkiye'nin çok uzun yıllardan beri en güçlü müttefiklerinden biri ve bu ikili ilişkilerin

tarihi 1500'lü yıllara kadar uzanıyor. Bu kapsamda Brexit sonrası dönemde iki ülkenin iş dünyalarının çok daha rahat koşullarda iş birliği yapmasına olanak sağlayacak bir zeminin oluşturulmasının ikili ilişkilerin sürekliliğine büyük katkıda bulunacağına inanıyorum.

Özellikle 3 bine yakın İngiliz sermayeli şirketin Türkiye'de faaliyet gösterdiğini ve İngiltere'nin ülkemizdeki yatırımcı ülkeler arasında ilk 3'te yer aldığını göz önünde bulundurursak Brexit sürecinin iki ülke ilişkileri için önemini daha iyi anlayabiliriz. 2018 yılı itibariyle 18.6 milyar dolar olarak gerçekleşen ikili ticaret hacmi çerçevesinde Birleşik Krallık, ülkemizin en büyük ikinci ihraç pazarı konumundadır. Britanya firmaları, son 15 yıllık dönemde ülkemizde gerçekleştirdikleri 10 milyar doları aşkın yatırımla, ülkemizde yatırım yapan ülkeler arasında dördüncü sırada gelmektedir. Dolayısıyla İngiltere'nin diğer ülkeler ile yapacağı anlaşmalarda da Türkiye'nin ticari ortak olarak dahil olmasının her iki ülke açısından fayda sağlayacağını düşünüyorum.

Brexit referandumunun üzerinden yaklaşık 3 sene geçmişken, somut adımların ne kadar önemli olduğunu tüm taraflar da fark etmekte. Bu nedenle, raporumuzun hedeflenen adımları gerçekleştirmek için yol gösterici nitelikte olduğuna inanıyorum. İkili ekonomik ve sosyal ilişkilerin sürdürülebilirliği açısından raporumuzun, iş dünyasına ilham kaynağı olmasını temenni ediyorum.

ÖNSÖZ

DOÇ. DR. YAPRAK GÜRSOY

Öğretim Üyesi (Lecturer) / Aston Centre for Europe
Aston Üniversitesi, Birmingham

Avrupa siyaseti ve ekonomisi birçok açıdan bakıldığında 2007-2008 finansal krizinden beri çalkantılı bir dönemden geçmektedir. Bu krizin etkileri tam olarak giderilmemişken, Orta Doğu'da başlayan Arap İsyanları ve Suriye iç savaşı, Avrupa'nın "göç krizi" olarak adlandırıldığı başka siyasi sıkıntılara yol açmıştır. Avrupa toplumlarında AB karşıtlığı artmış ve aşırı sağ ve popülist partiler yükselişe geçmiştir.

İşte böylesine bir dönemde Birleşik Krallık'ın Haziran 2016'da bir referandum yaparak AB'den Çıkma (*Brexit*) kararı alması, Avrupa'nın yaşadığı badirelere bir yenisini daha eklemiştir. Referandum tarihinden bu raporun yazıldığı Temmuz 2019'a kadar Brexit'in bir sonuca bağlanmaması, durumu daha da çetrefilli bir hale getirmiş, sert Brexit olarak adlandırılan, Birleşik Krallık'ın AB'den bir anlaşmaya varmadan ayrılma ihtimalini kuvvetlendirmiştir.

Brexit süreci ve alternatif gelecek senaryoları AB ve Birleşik Krallık'a siyasi ve ekonomik olarak derinden tesir edecektir. Kurulduğu ilk

yıllardan beri AB ile yakın ilişkileri bulunan, adaylık süreci devam eden ve 1996 yılından beri Gümrük Birliği üyesi olan Türkiye de kaçınılmaz olarak Brexit sürecinden etkilenecek ülkeler arasındadır.

DEİK ve Aston Üniversitesi iş birliğiyle hazırlanmış bu rapor, AB, Birleşik Krallık ve Türkiye için doğabilecek siyasi ve makro-ekonomik riskleri ve fırsatları incelemektedir. Brexit'in 15 yıl gibi uzun bir vadede nasıl sonuçlar doğurabileceği sadece tahminlerle öngörülebilir. Ancak sonuç ne olursa olsun bu rapor geçerliliğini koruyacaktır. Zira, Brexit süreci tarihsel bağlamda, 1970'lerden bu yana ve hem siyasi hem ekonomik boyutlarıyla, kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu niteliğiyle rapor, Ekim 2019'da gerçekleşmesi beklenen Brexit sonrasında, Türkiye, Birleşik Krallık ve AB ilişkilerini anlamlandırmaya ve risklerin nasıl fırsatlara çevirebileceğini açıklamaya uzun bir süre boyunca yardımcı olacaktır.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Brexit'i siyasi ve ekonomik boyutlarıyla inceleyen bu rapor dört ana soruya cevap aramaktadır:

1. Brexit'e giden süreç tarihsel olarak nasıl gelişmiştir?
2. Birleşik Krallık (BK) ile AB nasıl ayrılacaktır, Temmuz 2019 itibariyle alternatif senaryolar nelerdir?
3. Brexit'in Birleşik Krallık, Avrupa Birliği ve Türkiye için siyasi etkileri nasıl olacaktır?
4. Brexit'in Birleşik Krallık, Avrupa Birliği ve Türkiye için ekonomik etkileri nasıl olacaktır?

BİR SÜREÇ OLARAK BREXIT

- AB'ye üye olduğu 1973 yılından itibaren, BK kendini farklı konumlandırmıştır. Birleşik Krallık hükümetleri ve halkının önemli bir kısmı giderek daha çok entegre olan AB'ye karşı şüpheyle yaklaşmış ve kendi egemenliklerini kaybetmekten çekinmişlerdir.
- Brexit referandumuna gidilmesinde siyasi stratejik hatalar ve ikili parti sisteminin çözülmeye başlaması da etkin rol oynamıştır. Kampanya sırasında Türkiye'nin AB üyeliği göç korkularıyla birleştirilerek gündeme gelmiştir.

- Belirsizlikler ve siyasi karmaşa ile geçen son üç sene, Birleşik Krallık'ın sürece hazırlıksız girdiğinin ispatı olmuştur. Bir bakıma, BK anayasal bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Hiçbir Brexit senaryosuna Temmuz 2019 itibariyle çoğunluk desteği yoktur.

BREXIT'İN GELECEĞİNE DAİR ALTERNATİF SENARYOLAR

- AB ile BK arasında ilişkilerin nasıl bir şekil alacağına dair altı senaryo vardır. Bunlar anlaşmasız sert Brexit ile AB'de kalma arasında geniş bir yelpazede düşünülebilir. İki uç senaryonun ortasındaki her alternatif "yumuşak Brexit" olarak adlandırılmaktadır.
- Birleşik Krallık AB'den çıktıktan sonra karar alma aşamasında kendisinin içinde olmadığı mekanizmalar tarafından bağlanmak istemekte, ancak buna rağmen Ortak Pazar'a, özellikle hizmet sektöründe, mümkün olan en geniş şekilde erişmek amacı gütmektedir. Bu tarz bir formülü AB şimdilik reddetmiştir.
- Birleşik Krallık siyaseti içinde Brexit bir kördüğümüne dönüştüğünden uzun vadede, hangi alternatif senaryonun gerçekleşeceği belli değildir. Temmuz 2019 itibariyle sert Brexit en büyük ihtimal gibi durmaktadır.

SİYASİ RİSKLER VE FIRSATLAR

- Brexit, bütünleşme fikrini reddettiği için AB'nin ana varlık sebebini de sorgulayan bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple AB "yumuşak" veya "sert" Brexit arasında bir fark götmemiştir. Korkulduğunun aksine bu katı tutumun neticesinde Avrupa içindeki AB karşıtlığı şimdilik güçlenmemiş ve AB için en önemli risk atlatılmıştır.
- İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılışı AB kurumları içindeki ve arasındaki taşları yerinden oynatacaktır. Bu da dış politika ve savunma gibi AB'nin dünyadaki rolü ve konumunu ilgilendiren konularda değişiklikleri tetikleyecektir.

- Brexit, Türkiye-AB ilişkileri için daha çok bir risk, Türkiye-Birleşik Krallık ilişkileri içinse bir fırsat olarak düşünülebilir. Türkiye, AB içindeki bir müttefikini yitireceği ve Brexit bir model olacağı için AB üyelik hedeflerinden uzaklaşabilir. Bununla birlikte, BK ile dış politika ve savunma alanlarında iş birliği yapma ve AB nezdinde ortak hareket etme olanakları vardır.

EKONOMİK RİSKLER VE FIRSATLAR

- Brexit, ticaret, doğrudan yabancı yatırım, işçi sayıları, yönetmelikler, sterlinin değeri ve finansal hizmet sektörü üzerinden etki edecektir. BK hükümetinin kendi modellemesine ve alternatif senaryolara göre 15 yıl içinde İngiltere GSYİH'na maksimum %10,7 ile minimum %0,9 oranında negatif etki yapacaktır.
- Brexit, AB'nin toplam ekonomisine ticaret açısından çok büyük bir etki etmeyecek gibi dursa da, İrlanda, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gibi bazı ülkeler ortalamanın üstünde kayıp yaşayacaklardır. Ayrıca AB'de finans sektörünün yürütülmesinde değişiklikler ve AB'nin küresel platformlardaki ağırlığının azalması beklenmektedir.
- Birleşik Krallık Türkiye için önemli bir ticari ortaktır ve Türkiye'nin İngiltere pazarında Gümrük Birliği'nden dolayı rekabet üstünlüğü vardır. Anlaşmasız Brexit senaryosunda bu üstünlük ortadan kalkacaktır ve Türkiye'nin İngiltere'ye yaptığı ihracat %24 civarında küçülecektir. Türkiye Brexit'ten dolayı en fazla kayıp yaşayacak AB dışındaki ülkeler arasında en tepededir.
- Uzun vadede, Türkiye'nin hizmet ve tarım sektörlerinde İngiltere ile daha kapsamlı ticaret yapabilme, DYY olanaklarını geliştirebilme ve AB ile BK arasında varılacak ticari anlaşmayı AB ile Türkiye arasında şablon olarak kullanabilme fırsatları vardır.

GİRİŞ

Birleşik Krallık (BK)¹ 23 Haziran 2016 tarihinde ülke genelinde yapılan bir oylama sonucu %51,9 çoğunlukla Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı almıştır. Brexit diye adlandırılan bu süreç BK'nın hem kendi kaderini hem de parçası olduğu kıtanın entegrasyonunu değiştirecek tarihi bir öneme sahiptir.

İngiltere'nin AB'den ayrılması sadece BK veya Avrupa için değil, aynı zamanda tüm dünya için de bir dönüm noktası olacaktır. Zira 65 milyona varan nüfusu, 2,8 trilyon dolar Gayri Safi Yurt İçi Hasılası'yla (GSYİH) BK, dünyanın en büyük beşinci ekonomisine sahiptir. Ticarete açık ekonomisi ve tedarik zincirlerine yüksek entegrasyonu İngiltere, ayrıca küresel GS-YİH'nın %4'ünü temsil etmektedir.

Brexit süreci Türkiye'yi siyasi ve ekonomik olarak yakından ilgilendirmektedir. Gümrük Birliği ve NATO gibi çok uluslu örgütler ve platformlardaki iş birlikleri dışında, İngiltere ve Türkiye birbirlerini "stratejik ortak" olarak tanımlamakta ve ikili ilişkilere özellikle önem vermektedirler. 16 milyar avroya yaklaşan ticaret hacimlerini arttırma hedefi geleceğe yönelik bu beklentilerin başında gelmektedir. Brexit sürecinin ekonomik ve siyasi boyutlarının bu tip ortaklıkları nasıl etkileyeceği ise tam olarak bilinmemektedir. İkili ilişkiler yanında, AB ve dünya ekonomisinin ve siyasetinin Brexit'ten nasıl etkileneceği de Türkiye'nin yakından takip etmesi gereken bir konudur.

Brexit'i tüm bu boyutlarıyla inceleyecek olan bu rapor, aynı zamanda sürecin tarihsel arka planını

ve Haziran 2016 referandum tarihinden bu yana yaşananları da özetlemektedir. Raporun kaleme alındığı Temmuz 2019 tarihi itibarıyla Brexit daha henüz meydana gelmemiş, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecinin nasıl gerçekleşeceği netlik kazanmamıştır. Alternatif senaryoların yaşanma ihtimallerini uzak ve yakın tarih bağlamında ele alan bu çalışma, aynı zamanda önümüzdeki 10-15 yıl içerisinde BK, AB ve Türkiye açısından ekonomik ve siyasi değişim olasılıklarını özetleme amacındadır. Brexit'in yaratabileceği riskleri ve fırsatları bilmek uzun vadede doğabilecek zararları küçültme olanağı da verecektir.

Dört ana bölüme ayrılmış bu rapor önce tarihsel bir süreç olarak Brexit'i anlatacaktır. Bu bağlamda BK iç siyasetine değinilecek ve kısa vadede AB'den ayrılma sürecinin yaratabileceği siyasi ve anayasal kriz üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde alternatif Brexit senaryoları özetlenecek ve İngiltere ile AB'nin Temmuz 2019 tarihine kadar yumuşak senaryolardan herhangi biri üzerinde anlaşamalarının sebepleri incelenecektir.

Üçüncü bölümde Brexit'in siyasi boyutlarına odaklanılacak ve sürecin AB kurumları, üye ülkeler arasındaki ilişkiler, AB'nin uluslararası rolü ve Avrupa savunması üzerindeki etkisinin ön görülemez değişikliklere yol açacağı vurgulanacaktır. Türkiye için ise AB'de önemli ve büyük bir müttefiki kaybetmenin açacağı üyelik hedeflerinden daha da uzaklaşma en büyük risk

olarak durmaktadır. Bununla birlikte, İngiltere ile ilişkilerin savunma ve dış politika alanlarında gelişmesi en büyük fırsattır.

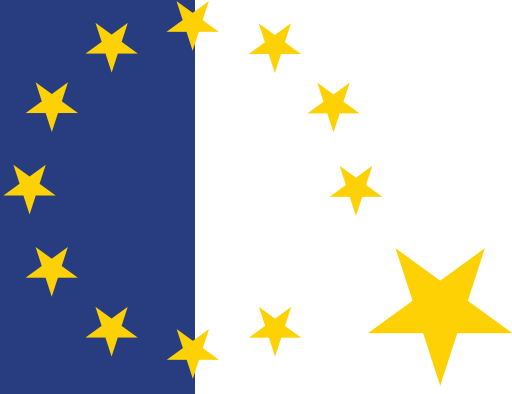
Raporun son bölümü Brexit'in ekonomik boyutlarına ayrılmıştır. İngiltere hükümetinin kendi tahminlerine göre 15 yıl içerisinde BK, AB'de kalmaya oranla maksimum %10,7 daha az büyüyecek ve özellikle imalat, tarım ve finans sektörleri alternatif senaryolara göre daha çok etkilenecektir.

AB ülkeleri makro-ekonomik veriler üzerinden değerlendirildiğinde BK'ya göre nispeten daha az etkileneceklerdir, ancak ticaret hacimlerine göre üye ülkeler arasında farklar vardır. AB açısından en büyük risk finans sektörünü kapsamaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında ise, sert Brexit senaryosunda yaşanabilecek kayıplar oldukça büyüktür. Özellikle ticarete doğabilecek bu riskleri küçültmek için ise Türkiye'nin süreci yakından takip etmek ve ikili ilişkileri sıkı tutmaya devam etmek dışında yapabileceği pek bir şey yoktur. Gümrük Birliği'nin kapsamı dışında kalan hizmet ve tarım sektörlerinde ticaretin gelişmesi, doğrudan yabancı yatırım olanaklarının artırılması ve Gümrük Birliği'nin yeniden düzenlenmesi Türkiye için Brexit'in yaratabileceği ekonomik fırsatlardır.

Sonuç itibarıyla, Türkiye'nin dışında gelişen bir konu olmasına rağmen, Brexit, gerek AB gerek BK ile tarih boyunca var olan siyasi ve ekonomik ilişkilerimiz sebebiyle ülkemizi direk olarak etkileyecek bir süreçtir.

I. BİR SÜREÇ OLARAK BREXIT

I. BİR SÜREÇ OLARAK BREXIT

Brexit'i her şeyden önce 2016 yılından önce başlamış ve daha henüz hala tamamlanmamış, hatta nihai sonuçları da uzun yıllar içinde şekillenecek bir süreç olarak algılamak ve analiz etmek gerekir. Zira tarihsel ve siyasal bağlamda AB-Birleşik Krallık ilişkilerini anlamadan ne sebeplerle Brexit'in bugün yaşandığını ve sonuçlarının ne olabileceğini de kestirmek zordur. Bu sebeplerle, siyasi ve ekonomik boyutlarıyla Brexit'i incelemeyen önce bu bölümde tarihsel arka plan ile birlikte, referandum süreci ve bu raporun yazıldığı Temmuz 2019 tarihine kadar yaşananlar üzerinde durulacaktır. Bu değerlendirme, siyasi ve ekonomik alanda doğacak riskler ve fırsatlar konusunda da aydınlatıcı bilgi verecektir.

TARİHSEL BAĞLAMDA AB-BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİLERİ

Brexit'e giden süreci ancak Birleşik Krallık ile Avrupa Birliği (AB) ilişkileri tarihini inceleyerek anlamak mümkündür. İkili ilişkiler incelendiğinde Birleşik Krallık'ın AB içindeki diğer ülkelerden nasıl ayrıştığı ve kendini nasıl farklı konumlandığı da ortaya çıkmaktadır.

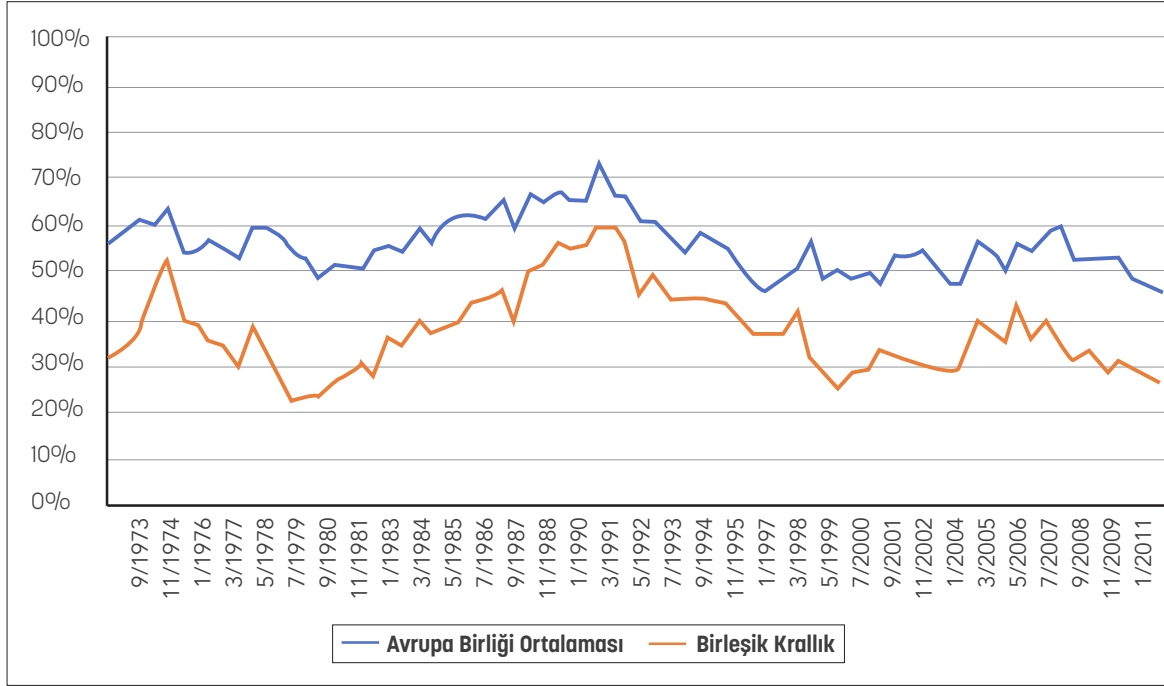
Burada ilk vurgulanması gereken, kuşkusuz Birleşik Krallık'ın 1950'li yıllarda, ileride AB olacak topluluğa kurucu üye olarak katılmama kararı almasıdır. 1961 yılında İngiltere fikrini değiştirmiş ve topluluğa aday olmuştur. Ancak Fransa başvurusu veto ettiği için İngiltere 1973 yılına kadar üye olamamıştır. Bu süreç içerisinde Avrupa Topluluğu'na (AT) karşılıklı İngiltere içinde devam etmiş ve

1970'li yıllarda patlak veren küresel ekonomik kriz ve petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle güçlenmiştir. Nitelim, topluluğa katıldıktan sadece iki yıl sonra ilk Brexit referandumu gerçekleşmiştir. Çıkan sonuç %67 oranında toplulukta kalmak yönünde olduğu için mesele bir süreliğine kapanmış gibi dursa da, Birleşik Krallık hükümetleri ve halkının bir kısmı giderek daha çok entegre olan AB'ye karşı şüpheyle yaklaşmış ve kendi egemenliklerini kaybetmekten çekinmişlerdir.

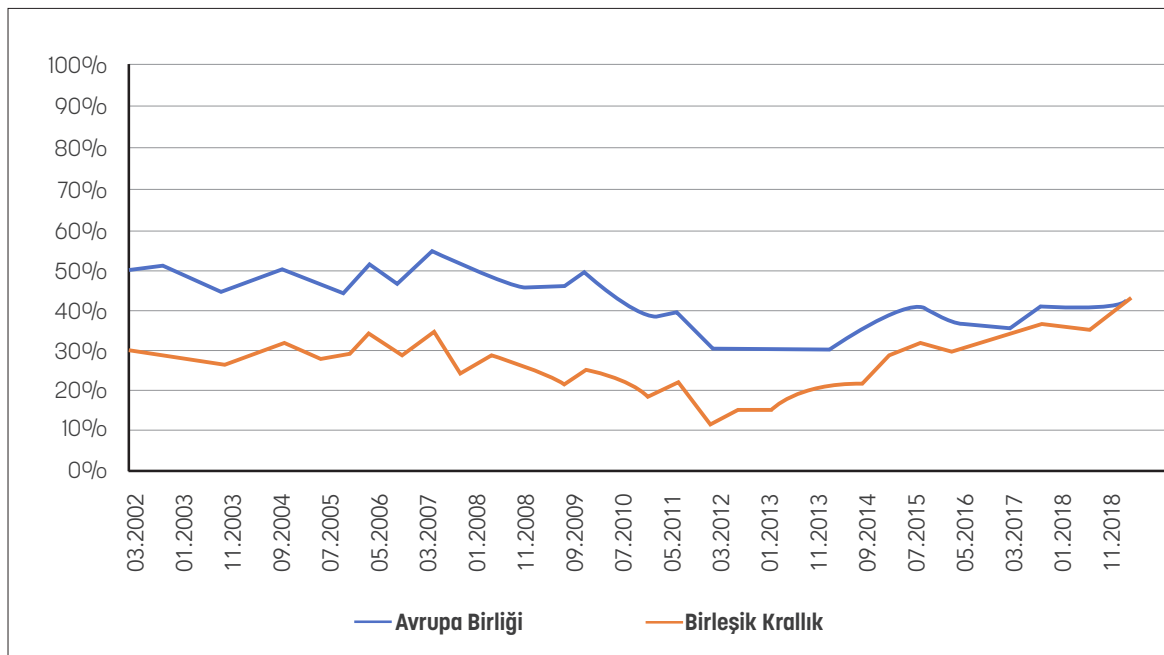
Örnek olarak ekonomik bütünleşmeyi verirsek, 1979 yılında yürürlüğe giren Döviz Kuru Mekanizmasına iştirak etmeyen tek üye ülke İngiltere olmuştur. 1990 yılında bu karardan geri adım atılmışsa da iki yıl sonra İngiltere, "Kara Çarşamba" olarak adlandırılan bir takım döviz spekülasyonları sonucunda mekanizmadan çıkmak zorunda kalmıştır. Nihayet İngiltere, 1993 Maastricht Antlaşması'yla AB kurulurken Avrupa ortak para birimi avroyu kullanmayı kabul etmemiş ve kendi birimi pound sterlinde kalmıştır.

Bir diğer örnek ise Margaret Thatcher'ın Başbakanlığı döneminde ortaya atılan ve İngiltere'nin AT'ye diğer üye ülkelerin tarım sektörlerini desteklemek için daha fazla maddi kaynak akıttığı yönündeki eleştiriler doğrultusunda Birleşik Krallık'ın 1984 yılında kalıcı bir indirim veya para iadesi almış olmasıdır. Ancak bu imtiyaza rağmen AB'ye ne kadar maddi kaynak akıtıldığı meselesi güncelliğini korumuş ve 2016 yılındaki Brexit referandum kampanyasında da en çok tartışılan meselelerden biri haline gelmiştir.

Şema 1: Eurobarometer anketlerine göre “Genel olarak ülkenizin AB üyeliği...” –iyi bir şey –kötü bir şey –ne iyi ne kötü bir şey –bilmiyorum diyenler arasında “iyi bir şey” diyenlerin oranı ²

Şema 2: Eurobarometer anketlerine göre “Genel olarak, AB sizde nasıl bir his uyandırıyor?” sorusuna, –çok pozitif –oldukça pozitif –tarafsız –oldukça negatif –çok negatif –bilmiyorum diyenler arasında “çok pozitif” ve “oldukça pozitif” diyenlerin toplamı ³

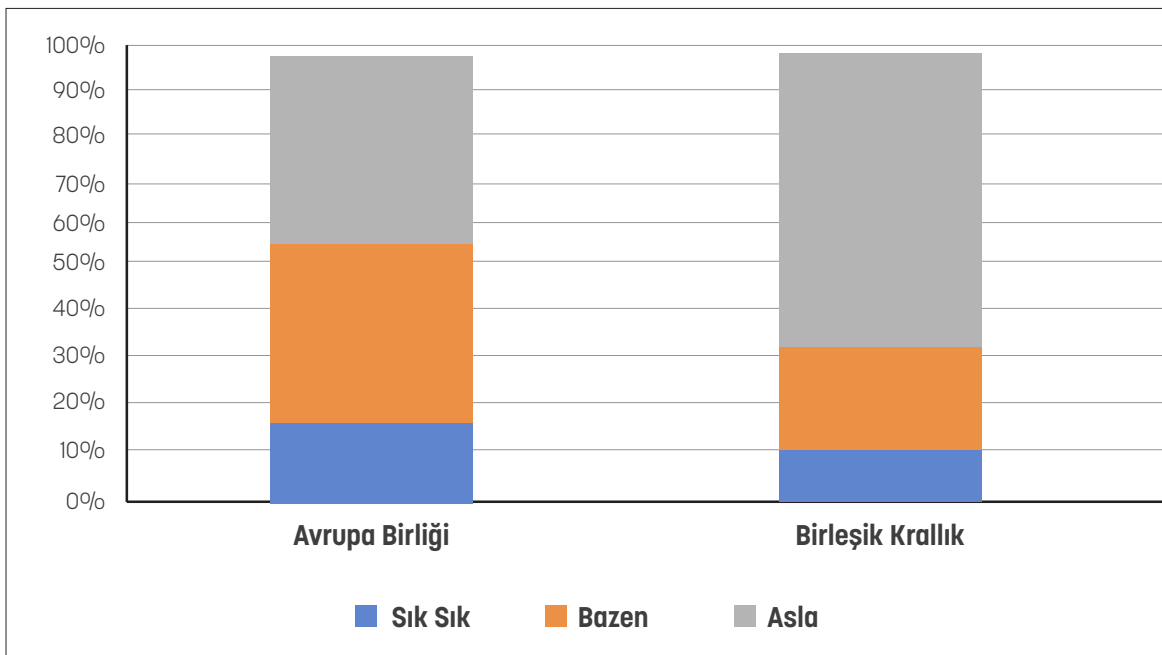

İngiltere toplumunun Euroskeptik yaklaşımı Birleşik Krallık'ın AB'ye üye olduğu 1973 yılından itibaren yapılan çeşitli kamuoyu araştırmalarında açıkça ortaya çıkmaktadır. Şema 1'de de görüldüğü gibi, 1973 ile 2011 yılları arasında Eurobarometer anketlerinde "Genel olarak ülkenizin Avrupa Birliği üyeliği iyi bir şey mi, kötü bir şey mi?" diye sorulduğunda Birleşik Krallık'tan katılımcıların AB ortalamasına göre her sene çok daha az bir yüzdesi üyeliğin iyi bir şey

olduğunu belirtmiştir. Buna benzer başka bir şekilde, Şema 2'de görüldüğü gibi 2000'li yıllarda Eurobarometer anketlerinde sorulan AB sizde nasıl bir his uyandırıyor sorusuna, Birleşik Krallık katılımcılarının her sene daha düşük bir yüzdesi pozitif yönde cevap vermiştir. Her ne kadar Brexit referandumundan sonra İngiltere'nin sonuçları AB ortalamasına giderek yaklaşırsa da 2016 yılına kadar Birleşik Krallık'ın Birliğe bakışının istisnai olduğu söylenebilir.

Şema 3: Eurobarometer anketlerine göre "Kendinizi sadece (milliyet) olarak değil ayrıca Avrupalı olarak da gördüğünüz oluyor mu? Bu sık sık mı, bazen mi veya asla mı oluyor?" sorusuna Eylül 2006 yılında verilen cevaplar ⁴

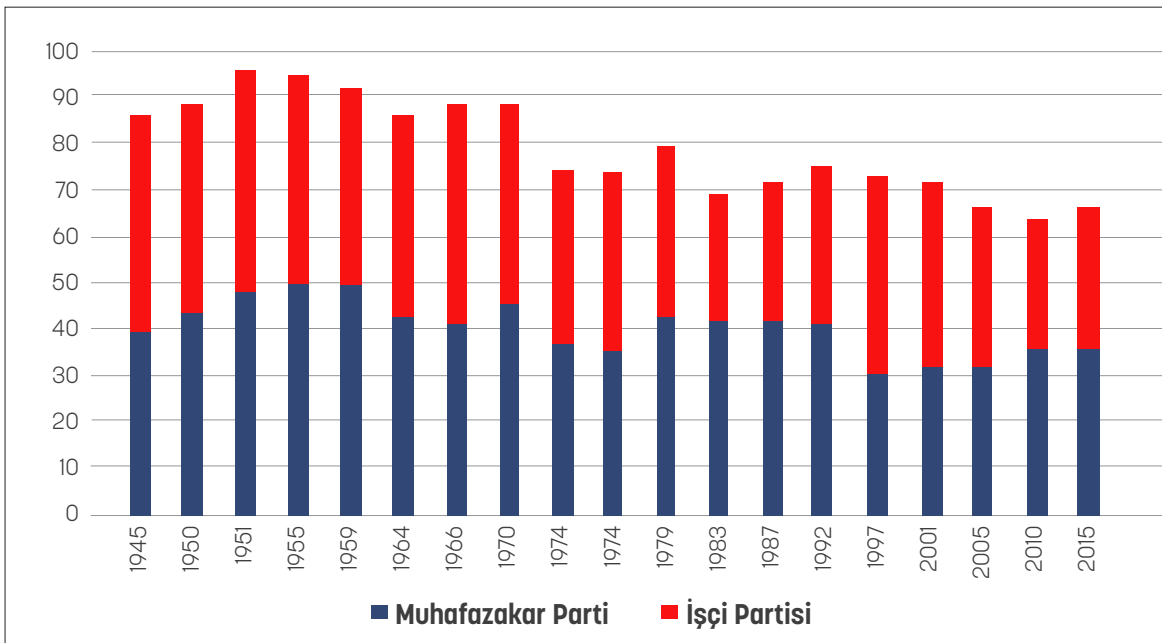
Bu istisnai durumu tarihsel ve kültürel nedenlerle açıklamak mümkündür. Bir ada ülkesi olduğu için İngiltere toplumunun ve siyasetçilerinin büyük çoğunluğu kendilerini kültürel olarak Kıta Avrupa'sının bir parçası olarak görmemektedirler (bakınız Şema 3). Tarihsel olarak Birleşik Krallık, 16. yüzyıldan itibaren genişleyen ve Amerika, Afrika, Asya ve Ortadoğu'da sömürge hâkimiyeti kuran bir imparatorluğa hükmetmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imparatorluğunu temelli kaybeden bu küresel güç, kendisini Avrupa gibi bir kıtaya kısıtlamayı kabul etmemiştir. Bununla birlikte Avrupa'yı temelden sarsan Dünya Savaşları İngiltere'nin bir ada olmasının avantajıyla bizzat kendi toprakları üzerinde yaşanmamış ve ülke işgal altında kalmamıştır. Bu da BK'ya Avrupa meselelerine dışarıdan bakma olanağı vermiştir. Dolayısıyla, kendilerini daha çok Transatlantik bir güç ve ülke olarak tanımlayan İngiltere toplumu ve siyasetçileri AB'ye karşı mesafeli yaklaşmışlardır. Genel olarak dış politika konularında da Birleşik Krallık'ın, 2003 Irak Savaşı'nda da görüldüğü gibi AB üyeleri ve özellikle Fran-

sa ve Almanya gibi diğer lider konumunda ülkelerle fikir birliğinde olmadığı ve Amerika Birleşik Devletleri'ne daha yakın politikalar uyguladığı gözlemlenmiştir. Tüm bunların bir yansıması olarak Birleşik Krallık, AB'ye siyasi bir entegrasyon tasarısından ziyade çoğunlukla bir ekonomik proje olarak yaklaşmıştır. Bu açılarından bakıldığında 2009 yılında başlayan Avrupa borç krizini takiben Brexit sürecine gidilmesi de şaşırtıcı değildir.

BREXIT REFERANDUM KAMPANYASI VE SONRASINDAKİ SÜREÇ

Tarihsel bağlamda bakıldığında, 2009 Avrupa ekonomik krizini Brexit'in ana sebepleri arasında saymak mümkündür. AB kriz sonrası çalkantılı bir dönemden geçerken, Birliğe ekonomik bir proje olarak bakan nüfusun çoğunlukta olduğu Birleşik Krallık'ta AB karşıtlığının artması da kaçınılmazdı. Ancak yine de Brexit referandumu yapılması kararı ve kampanyanın yürütülme şekli düşünüldüğünde İngiltere içindeki siyasi gelişmelerin önemli bir rol oynadığı da ortadır.

Şema 4: İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Birleşik Krallık genel seçimlerinde iki ana siyasi partinin aldığı toplam oy oranları ⁵

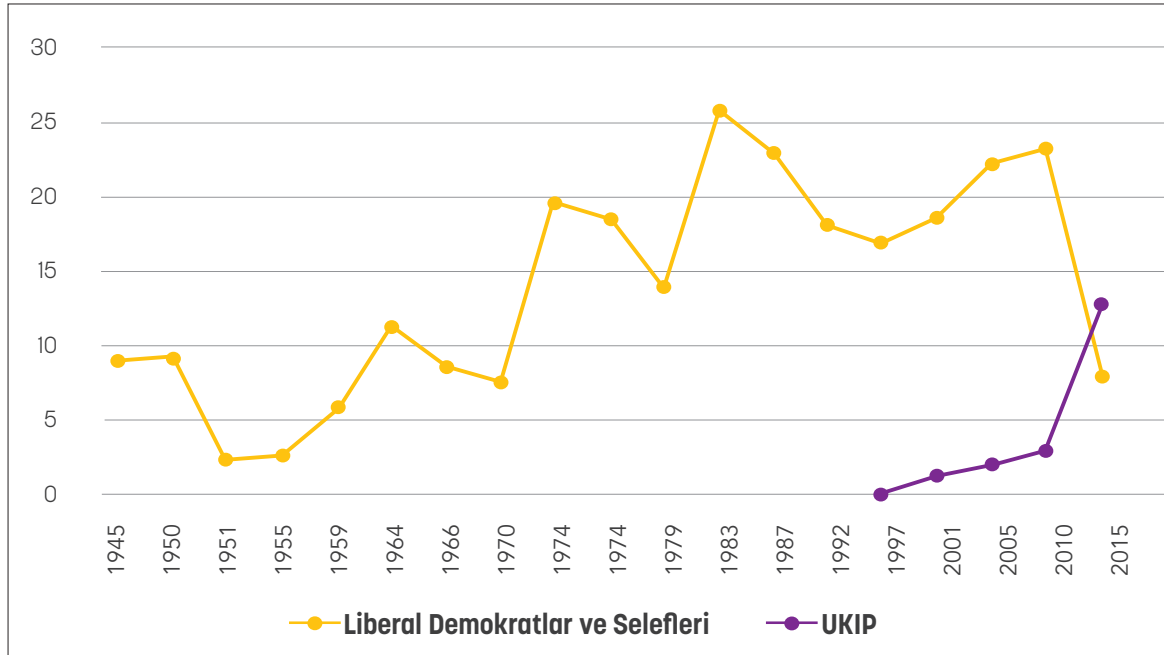

Bu iç politikadaki gelişmelerin en başında İngiltere'nin iki partili sisteminin çöküşüne geçmeye başlaması gelmektedir. Şema 4'te de gözüktüğü gibi 2005 genel seçimlerinden itibaren Muhafazakâr ve İşçi partilerinin toplam oy oranları İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren en düşük seviyelerine inmiştir. Mayıs 2010 yılında yapılan seçimler ise bu iki partili sistemin çözülmeye başladığının en kesin örneği olmuştur.

Bu seçimlerde 1930'lu yıllardan beri barış zamanı ilk defa bir koalisyon hükümeti kurulmak zorunda kalmış ve İşçi Partisi üç dönem süren 15 yıllık iktidarının ardından yenilmiştir. İşçi Partisi'nin giderek zayıflamasının ardında iktidar yorgunluğu

ve parti liderlik sorunları dışında, ekonomik krizin sonuçlarını engelleyebilecek bir sosyal demokratik akımın Birleşik Krallık da dahil tüm Avrupa'da gelişmemesi de yatmaktadır. 2010 seçimleri ardından kurulan Muhafazakâr Parti-Liberal Demokrat koalisyonu ise beş yıllık iktidarı süresince başarı hanesine hafızalarda kalacak pek bir şey yazamamıştır. Dolayısıyla, Mayıs 2015 seçimlerine girerken tekrar bir koalisyon hükümeti kurulma ihtimalinden çekinen Muhafazakâr Başbakan David Cameron, hem kendi partisi içindeki hem toplumdaki Avrupa Birliği karşıtlarının desteğini alabilmek için seçimlerden sonra konu hakkında bir referandum yapma sözü vermiştir.

Şema 5: İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Birleşik Krallık genel seçimlerinde, ülke genelinde oy alma yüzdesi bakımından üçüncü büyük siyasi parti oy oranları ⁶

Bu kararda oy yüzdesi bakımından yükselişe geçen Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) de Brexit'e giden süreçte önemli bir rol oynamıştır. 1993 yılında kurulan parti, aşırı sağ görüşe sahiptir ve özellikle İngiltere'deki göçmen nüfusa karşı popülist bir söylem geliştirmektedir.

Ayrıca parti, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılmasını savunmaktadır. UKIP, 2010 genel seçimlerinde %3 civarında oy almış ve Avam Kamarası'nda sandalye sahibi olamamıştır. Bununla birlikte, 2009 yılındaki ekonomik krizin sonrasında artan işsizlik ve yoksulluğun sebebinin, yabancılar, Avrupa Birliği ve göçmen nüfusta arayan aşırı sağ partiler tüm Avrupa'da beklenmedik bir çıkış sergilemişlerdir. UKIP de benzer bir şekilde 2014 Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde %27 civarında oy alarak İngiltere'de birinci gelen parti olmuş ve 24 temsilcisini AP'ye göndermiştir.

Aşırı sağ partilerin AP seçimlerinde genel ülke seçimlerine nazaran daha başarılı sonuçlar elde ettikleri bilinen bir gerçektir. Nitekim 2015 genel seçimlerinde UKIP beklenenin altında %13 civarında oy almış ve mecliste sadece bir sandalye kazanabilmiştir. Ancak UKIP, Şema 5'te de görüldüğü gibi Liberal Demokratlar'ın üçüncü parti statüsünü sarsmış ve aldığı genel oy itibarıyla Muhafazakâr ve İşçi partilerinden sonra en yüksek oy oranına sahip parti olmuştur. UKIP'in bu çıkışı

ileriki yıllarda seçimlerde daha başarılı olabileceği ve azımsanmayacak bir oranda sandalye kazanabileceği izlenimini doğurmuştur.

Başbakan Cameron'un sonunda Brexit kararı çıkmayacağına inanarak verdiği seçim taahhüdü, referandum kampanyasında yapılan stratejik hatalarla da beklemedik bir yola girmiştir. Başbakanın bizzat liderliğini üstlendiği AB'de "Kalma" (Remain) kampanyası daha çok Brexit'in yol açabileceği ekonomik riskler üzerinde durmuş ve AB'nin aslen bir barış veya siyasi bütünleşme projesi olduğu yeteri kadar vurgulanmamıştır. Riskler ve korkular üzerinden yürütülen kampanya, AB'den "Ayrılma" (Leave) liderlerinin gerçek-ötesi (post-truth) iddiaları karşısında zayıf kalmıştır.⁷

Örneğin Muhafazakâr Parti önde gelen isimlerinden Boris Johnson'ın, İngiltere'nin her hafta 350 milyon pound'u AB'ye gönderdiği ve Brexit sonrası bu miktarın Ulusal Sağlık Hizmetine (National Health Service-NHS) aktarılacağı iddiası yanıltıcı olmakla birlikte yine de etkin olmuştur (bakınız Resim 1). Bununla birlikte, "AB'den Ayrılma" tarafı göç konusu üzerinde durmuş ve Brexit ile birlikte sınırların kontrol altına alınacağı, göçmen nüfusun azalacağı ve işsizlik sorunlarıyla daha rahat baş edilebileceği gibi, zaman zaman ırkçılık boyutlarına da varan vaatlerde bulunmuştur.

Resim 1: Brexit kampanyasında Boris Johnson'ın kullandığı propaganda otobüsü⁸

Resim 2: Brexit kampanyasında kullanılan Türkiye aleyhtar poster⁹

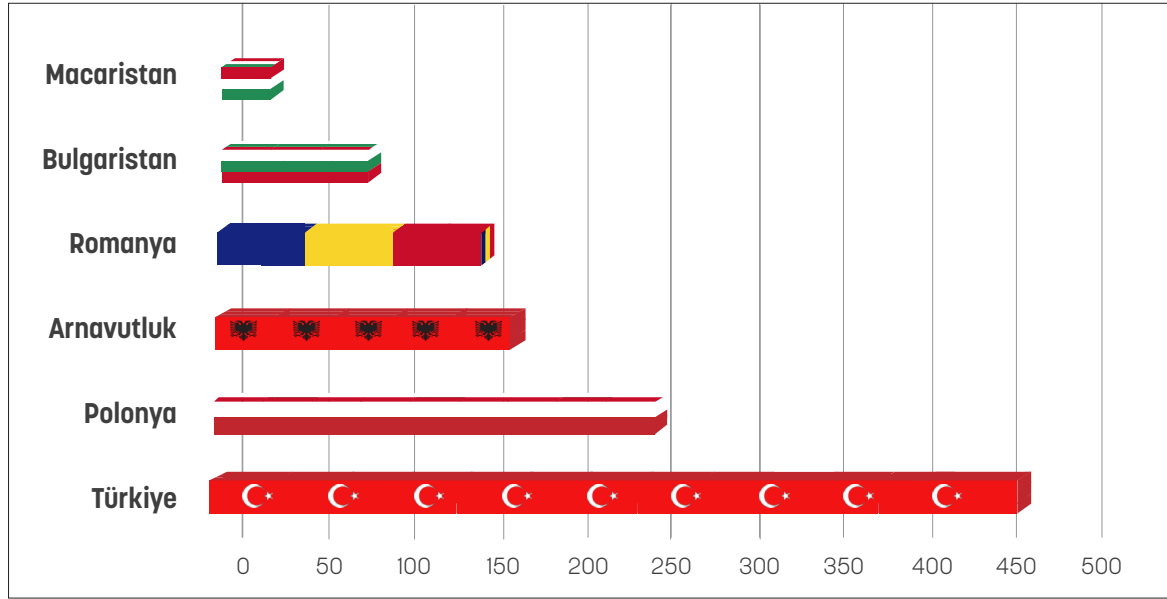

Göç konusunda, beklenmedik bir şekilde Türkiye de gündeme gelmiş, UKIP yayınladığı bir reklam filminde 2020 yılına kadar Türkiye'nin AB'ye üye olacağı ve üyeliğinin ilk 10 senesi içinde 15 milyon kişinin AB ülkelerine göç edeceğini iddia etmiştir.¹⁰

Türkiye'nin üyeliği kampanya sırasında posterlere de yansımış (bakınız Resim 2), bunun NHS'e etkileri gündeme getirilirken, terörizm ve suç örgütlerinin Türkiye'den İngiltere'ye geleceği gibi akıl almaz iddialar, İslam karşıtlığı

ile bocalanarak kamuoyuna yansıtılmıştır. Bu tarz ifadeler medyada da büyük yankı bulmuş, İngiltere'ye göç veren ve AB üyesi olan Polonya, Romanya gibi ülkelerden çok daha sık bir şekilde, göç meselesi, Türkiye ile bağlantı kurularak medyada gündeme gelmiştir (bakınız Şema 6). "AB'de Kalma" kampanyasını yürütenler ise bu tip iddialar karşısında tüm süreçte olduğu gibi savunmada kalmışlar ve bir bakıma Brexit taraftarlarının gündem belirleme üstünlüklerini yıkamamışlardır.

Şema 6: Brexit referandum kampanyası süresince göç ile bağlantılı olarak söz edilen ulusların İngiltere basınında çıkan makale sayıları¹¹

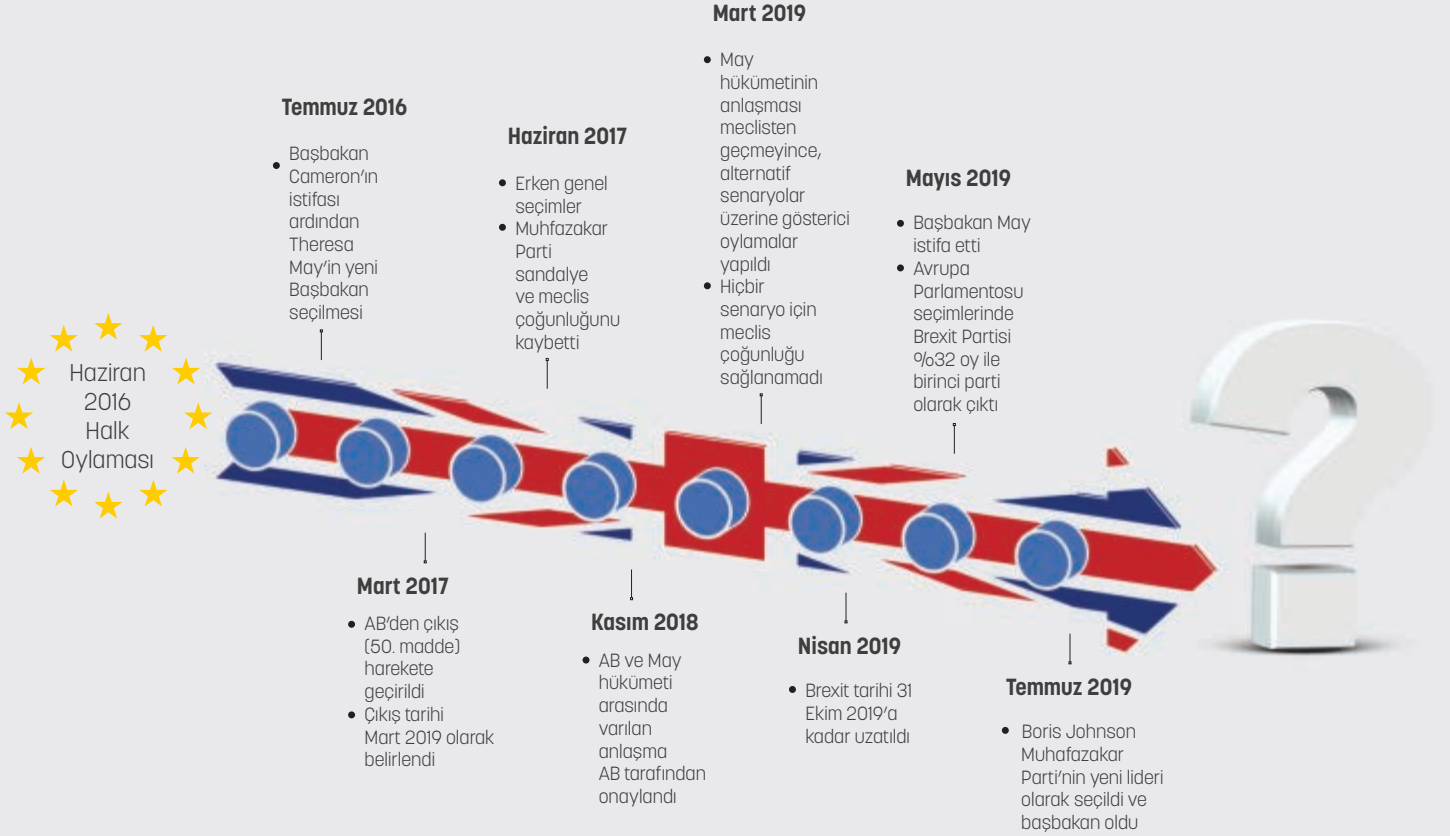

Gerek referandum kararı, gerek "AB'de Kalma" tarafında yapılan hatalar, %52'lik Brexit sonucunun açıklanması ile daha net ortaya çıkmıştır. Oylamanın yapıldığı 23 Haziran 2016 tarihinden bu raporun yazıldığı Temmuz 2019 tarihine kadar belirsizlikler ve siyasi karmaşa ile geçen üç sene Birleşik Krallık'ın sürece hazırlıksız girdiğinin ispatı olmuştur (bu üç senenin özeti için bakınız Şema 7). Referandumdan bir gün sonra Başbakan Cameron istifasını açıklamış ve bir ay sonra yerine Theresa May Muhafazakâr parti tarafından seçilmiştir. Yaklaşık bir sene süren ve

Avam Kamarası'nın Brexit için May hükümetine yetki vermesini içeren onaylardan sonra, Birleşik Krallık, AB Lizbon Antlaşması'nın üye bir ülkenin dilerse AB'den çıkabileceğini öngören 50. Maddesini harekete geçirmiştir ve çıkış tarihi olarak Mart 2019'u hedeflemiştir.

AB ile müzakere ederken elini güçlendireceği kanısıyla May hükümeti Haziran 2017'de bir erken seçim yapmış fakat Avam Kamarası'nda 14 sandalye kaybederek meclis çoğunluğunu da yitirmiştir. Kuzey İrlanda Demokratik Birlikçi Partisi'nin (DUP) dışarıdan verdiği destekle hükümet

Şema 7: Brexit referandumundan Temmuz 2019 sonuna kadar yaşanan süreçte kilometre taşları

kurulmuş ve AB ile Brexit müzakereleri başlamıştır. Bir seneyi aşan bir süreden sonra Kasım 2018 tarihinde May hükümeti ile AB arasında kararlaştırılan Geri Çekilme Anlaşması açıklanmış ve 27 AB üye ülkesi tarafından kabul edilmiştir. Ancak Başbakan May'in anlaşması olarak da bilinen mutabakat, hükümetten istifalara ve Muhafazakâr Parti içinde ciddi itirazlara yol açmıştır. İlk öngörülen Brexit tarihine (Mart 2019 sonuna) kadar Avam Kamarası'nda üç defa onaya sunulan anlaşma, çoğunluğun desteğini de alamamış ve Birleşik Krallık meclisi tarafından kabul edilmemiştir.

Anlaşmanın prensipleri ile ilgili itirazların en başında İrlanda Cumhuriyeti ve Kuzey İrlanda arasındaki sınırın Brexit sonrasında nasıl bir şekil alacağı yatmaktadır. Sorunun temeli, Kuzey İrlanda'da İrlanda Cumhuriyeti'yle birleşmek isteyen Katolik

gruplar ile Birleşik Krallık içinde kalmak isteyen Protestan kesimler arasında yaklaşık 30 yıl süren çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Bu iç savaş 1998 yılında tarafların Belfast Anlaşması'nı (Kutsal Cuma olarak da bilinir) imzalamasıyla sona ermiştir. 1998 mutabakatına göre Kuzey İrlanda, Birleşik Krallık içinde kalmıştır. Ancak İrlanda Cumhuriyeti ile arasındaki sınırlar kalkmış ve insan, mal ve hizmetlerin geçişi akışkan ve serbest hale gelmiştir. Brexit ile birlikte bu sınıra ne olacağı sorusu 1998 yılında yapılan bu anlaşmadan ötürü son derece önemlidir. İngiltere'nin AB veya Gümrük Birliği'nden çıkması, Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasına bir sınır çizilmesi manasına da gelmektedir. Bütün taraflar sınıra karşı çıksa da soruna bir türlü herkesin razı olduğu bir çözüm bulunamamıştır.

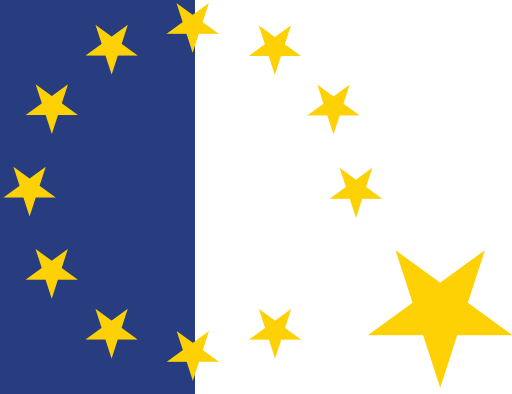
Kasım 2018’de yapılan Geri Çekilme Anlaşması Aralık 2020’ye kadar bir geçiş dönemi belirleyerek durumu sadece ertelemiştir. Anlaşmaya göre, Aralık 2020 tarihine kadar Kuzey İrlanda sınırı ile ilgili bir çözüm bulunamaması durumunda Birleşik Krallık, AB’yi tatmin edene kadar Gümrük Birliği’nde kalma taahhüdü vermiştir. *Backstop* diye de tabir edilen bu garanti, “sınırların kontrolü” sloganıyla yola çıkan Brexit taraftarlarının büyük bir kısmını tatmin etmemiş, Muhafazakâr Parti’yi dışardan destekleyen DUP tarafından reddedilmiş ve Avam Kamarası’ndan onay çıkmamasının en belirgin sebebi haline gelmiştir.¹² Keza hem Muhafazakâr Parti, hem İşçi Partisi milletvekilleri çeşitli görüşlere ayrılmış, partilerden istifalar yaşanmış ve her iki parti de halk içindeki desteklerini giderek kaybetmişlerdir. Mayıs 2019’da AB Parlamentosu seçimlerine katılmak zorunda kalan Birleşik Krallık’ta UKIP’in eski lideri Nigel Farage, Brexit Partisi adı altında yeni bir parti ile seçimlere katılarak en fazla oyu almıştır. Tüm bu gelişmeler, zaten soluğunu yitirmiş iki partili sistemi çöküşünü hızlandırmış gibi gözükmemektedir.

Avam Kamarası’nda doğan tıkanıklığı aşmak için Bahar 2019’da alternatif senaryolar üzerine yol gösterici oylamalar yapılmıştır. Ancak oylan ilk sekiz öneriden, daha sonra dört tasarıdan, hiçbiri oy çoğunluğu alamamış ve kabul edilmemiştir. Bu durum, şu anda seçilmiş olan meclisten hiçbir sonucun çıkmayacağı ve sürecin çıkmaza girdiğinin net bir göstergesi olmuştur. Daha önce partisi ve meclis tarafından yapılan güven oylamalarından sonra ayakta kalmayı başaran May, Avrupa Parlamentosu seçimlerinin akabinde yenilgiyi kabul etmiş ve Mayıs 2019’da istifasını açıklamıştır. Haziran 2019’da Muhafazakâr Parti kendi içinde lider arayışı sürecine girmiş ve son iki aday olarak eski Dış İşleri Bakanı ve Brexit taraftarı Boris Johnson ile güncel Dış İşleri Bakanı ve May’in duruşuna yakın Jeremy Hunt belirlenmiştir. Temmuz 2019 sonunda ise parti tarafından Johnson lider olarak seçilmiş ve başbakan koltuğuna oturmuştur. Bu raporun yazıldığı tarih itibarıyla Başbakan Johnson’ın AB ile farklı bir anlaşma yapıp yapamayacağı,

meclisten bir çoğunluk çıkarıp çıkaramayacağı ve sürecin nasıl ve ne zaman sonuçlanacağı daha hala bilinmemektedir. AB, Birleşik Krallık’a anlaşarak çıkma konusunda 31 Ekim 2019 tarihine kadar müddet vermiştir ama bu tarihte hangi alternatif senaryonun gerçekleşeceği daha netlik kazanmamıştır.

Yaşanan süreç ve belirsizlik İngiltere siyasetini sarsmış ve anayasal bir krize doğru gidildiği izlenimini doğurmuştur. Yazılı bir anayasası olmayan İngiltere demokrasisi, yalnızca temsil esasına dayanmaktadır. Tarihsel sebeplerle parlamentonun üstünlüğü en önemli ilkedir ve tüm önemli kararlar meclis çoğunluğu tarafından alınır. Bu sebeple, ülke genelini içeren (yani bölgesel özerklik hariç) konularda referandum gibi halk oylamaları nadir kullanılmıştır. Halk oylaması geleneği olmayan bu ülkede, 2016 referandumunu, vakitsizce, ortada bir yasa taslağı veya Brexit’in hangi şekilde gerçekleşeceğine dair bir karar yokken yapılmıştır. Haziran 2016’dan sonra parlamento üstünlüğü ilkesi tekrar devreye girdiği ve halk oylamasında da Brexit’in nasıl yapılması gerektiğine dair hiçbir ipucu olmadığı için şu anda meclis çoğunluğunun desteği olmadan süreçte ilerleme sağlanamamaktadır. Brexit referandumunu bu sebeplerle tarihsel bir değişimi temsil etmektedir.

Bununla birlikte, %62 oy oranıyla AB’de kalma yönünde karar veren İskoçya’da Birleşik Krallık’tan ayrılma talepleri artmıştır. İskoç bölgesel hükümeti 2014 yılında yapılan ve sonucu negatif çıkan bağımsızlık referandumunu ikinci kez, İngiltere AB’den ayrıldıktan sonra tekrar yapacağını açıklamıştır. İskoç bölgesel hükümeti Brexit’e tamamen karşı, Galler hükümeti ise Ortak Pazar veya Gümrük Birliği’nde kalma yönünde BK hükümetine ters tercih belirtmektedirler. Brexit sürecinin yukarıda anlatıldığı gibi Kuzey İrlanda’da yarattığı sıkıntılar ve iki partili sistemi zayıflattığı da göz önüne alınırsa, ülke içindeki anayasal düzenin değişmekte olduğu sonucuna varmak yanlış olmaz. Bu açılardan bakıldığında Brexit, Birleşik Krallık iç siyasetinde yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur.

II. BREXIT'İN GELECEĞİNE DAİR ALTERNATİF SENARYOLAR

II. BREXIT'İN GELECEĞİNE DAİR ALTERNATİF SENARYOLAR

Brexit sürecinin nasıl çözümleneceği öncelikle iç siyasette yaşanacak gelişmelere bağlıdır. Temmuz ayı itibarıyla hiçbir senaryonun Avam Kamarası'nda oy çoğunluğunu sağlayamadığı düşünülmüşse yeni bir erken seçime gidilme olasılığı vardır. Ancak iki partili sistemin çöküşte olduğu bu dönemde yapılacak olan bir seçim, meclis çoğunluğunu herhangi bir partiye veremeyebilir. Zaman kaybına da yol açacağı düşünülmüşse erken seçim kararı alınmama olasılığı kuvvetlidir. Diğer bir alternatif, parlamentoyu askıya alarak sadece hükümet nezdinde karar almaktır. Bu opsiyon Birleşik Krallık anayasasına aykırı olacağı için kamuoyunda infial yaratacak ve siyasi çalkantıyı arttıracaktır.

Siyasi kördüğümü çözenin bir başka yolu da ikinci bir referandum yapmak olarak düşünülebilir. İkinci referandumu destekleyen ciddi bir kitle ve siyasi kesim vardır. Ancak bu ihtimalde olası bir AB'de Kalma kararının çıkması, Brexit taraftarı kesimin giderek kendi ülkelerine ve siyasetine yabancılaşmalarına yol açabilir. Popülist ve radikal sağın güçlenme ihtimalinin kuvvetli olduğu bu durumda, ilk Brexit referandumunun yol açtığı siyasi sonuçlar da düşünülürse, uzun vadede anayasal kriz büyüyebilir. Bu sebeplerle Muhafazakâr Parti liderleri bu olasılığa sıcak bakmamaktadır.

Bununla birlikte, AB'den ayrılma kararının kendisi dışında, alternatif Brexit senaryolarından herhangi biri referanduma sunulabilir. Avam Kamarası'nda çoğunluk sağlanamazsa ve 31

Ekim tarihine kadar kesin bir sonuç elde edilemezse, aşağıda sıralanan ihtimallerden biri veya birkaç tanesi halk oylamasına sunulabilir. Böyle bir durumda referandum oy pusulasının nasıl bir ifade tarzında olacağı, tam olarak ne sorulacağı, ne kadar bir kampanya süresi ayrılacağı gibi sonuca etki edebilecek sorular hâlâ belirsizdir.

Brexit'in AB ve Birleşik Krallık arasındaki ilişki açısından nasıl bir sonuç doğuracağı konusunda ise aşağıdaki altı senaryo üzerinden düşünülebilir (özet için bakınız Şema 8).

BİRİNCİ SENARYO: ANLAŞMASIZ (SERT) BREXIT

AB ile BK arasında herhangi bir anlaşmaya varılamazsa, Sert (*Hard*) Brexit olarak da bilinen şekilde bir ayrılma gerçekleşecektir. Bu durumda, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuralları devreye girecek ve En Çok Kayırılan Ülke (*Most Favoured Nation-MFN*) koşullarında AB ve BK birbirlerinin pazarlarına erişim hakkı vereceklerdir. Ancak bunun için İngiltere'nin DTÖ'nün onayını alması gerekecektir. Bir senelik bir geçiş dönemi ihtimalinden sonra,¹³ anlaşmasız Brexit, gümrük vergilerini ve tarife dışı engelleri attıracaktır. Özellikle hizmet sektöründe ciddi aksamlar ve engeller öngörülmektedir. Ayrıca, Anlaşmasız Brexit ihtimalinde Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında 1998 anlaşmasının koşullarına aykırı bir şekilde ticareti engelleyen bir sınır olacaktır. Bununla birlikte, BK üçüncü ülkelerle Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) imzalayabilecektir.

Şema 8: Avrupa Komisyonu Baş müzakerecisi Michel Barnier'in 15 Aralık 2017 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları'na sunduğu ve alternatif senaryolar için Birleşik Krallık'ın kırmızı çizgilerini gösteren görsel¹⁴

					
					
<ul style="list-style-type: none"> Referandum sonuçları <p>(Senaryo 6)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Avrupa Adalet Divanı yetkisi Serbest insan dolaşımı AB bütçesine katkı Mevzuatta ve yönetmeliklerde uyum şartları <p>(Senaryo 5)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Serbest insan dolaşımı AB bütçesine katkı Mevzuatta ve yönetmeliklerde uyum şartları <p>(Senaryo 5)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Avrupa Adalet Divanı yetkisi Mevzuatta ve yönetmeliklerdeki özerklik kısıtlı <p>(Senaryo 4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Bağımlı ticaret politikası <p>(Senaryo 3)</p>	<p>Avrupa Komisyonu'na göre Birleşik Krallık'ın kabul edebileceği tek senaryo</p> <p>(Senaryo 2)</p>
					<p>Anlaşmazlık Brexit</p> <p>(Senaryo 1)</p>

İKİNCİ SENARYO: KANADA VEYA GÜNEY KORE BENZERİ SERBEST TİCARET ANLAŞMASI (STA)

AB ile BK arasında menşe kuralları tespiti yapılmış yerli üretim eşyaları arasında serbest ticaret yapmak mümkün olabilecektir. Ancak tarafların birbirlerinin ticari eşyalarını ilgilendiren yönetmeliklerini tanıma konusunda, hizmet sektöründe ve tarife dışı engellerde ciddi bir avantaj sağlanamayacaktır. İrlanda adasında sınır olacaktır. Kaldı ki AB, Brexit gerçekleşmeden Birleşik Krallık ile bir STA imzalamama kararı almıştır. Bu da bir zaman kaybının yaşanacağına işaret etmektedir. Birleşik Krallık, Kanada veya Güney Kore ile yapılan STA'nın ötesinde, özellikle ekonomisinin %80'ini oluşturan hizmet sektörünü kapsayacak şekilde gelişmiş bir anlaşmanın imzalanmasını istemiş ama bunu daha henüz AB'ye kabul ettirememiştir.

ÜÇÜNCÜ SENARYO: TÜRKİYE BENZERİ GÜMRÜK BİRLİĞİ

Serbest Ticaret Anlaşması'nın üzerine, ortak bir dış gümrük tarifesi uygulanarak, Türkiye benzeri bir birlik yapılması üçüncü ihtimal olarak ortaya çıkmaktadır. Menşe kuralları ihtiyacı ortadan kalkacağı için AB ile BK arasındaki eşya ticare-

tinin serbest halde devam etmesini sağlayacak olan bu senaryo, hizmet sektörünü kapsamaktadır. Bu formülün en büyük avantajları Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasındaki sınır sorununu ortadan kaldırması, Ortak Pazar üyeliği alternatifi dışında en pürüzsüz eşya ticaretini devam ettirecek olması ve finans sektöründe BK'ya STA imzalama özgürlüğü tanınmasıdır. May hükümetinin AB ile yaptığı Geri Çekilme Anlaşması'nın da öngördüğü bu çözüm, üçüncü ülkelerle İngiltere arasında eşya ticaretinde STA yapılamayacağı ve "sınırların kontrolünün" AB'ye teslim edileceği gerekçeleriyle Brexit taraftarları tarafından hoş karşılanmamıştır.

DÖRDÜNCÜ SENARYO: UKRAYNA BENZERİ DERİN VE KAPSAMLI SERBEST TİCARET ALANI

Ukrayna, Gürcistan ve Moldova ile AB arasında 2016 yılında imzalanan Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı anlaşmaları, bu üç ülkeye belli sektörlerde Avrupa Ortak Pazarı'na erişim hakkı vermiştir. Serbest insan dolaşımının vizesiz kısa süreli ziyaretler şeklinde düzenlendiği anlaşmalara göre, bu ülkeler Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın kendi topraklarında yetkili olmasını kabul etmişlerdir. Bu sebeple kendi

mevzuat ve yönetmeliklerinde özerkliklerini belli ölçüde yitirmişlerdir. Birleşik Krallık bu nedenlerle bu senaryoya karşı çıkmaktadır ve Temmuz 2019 itibariyle gündemde en az yer tutan senaryo budur.

BEŞİNCİ SENARYO: İSVİÇRE VEYA NORVEÇ BENZERİ SERBEST TİCARET BİRLİĞİ VEYA AVRUPA EKONOMİK ALANI (AEA)

Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nin (EFTA) dört üye ülkesi AB ile ayrı Serbest Ticaret Anlaşmaları yapmışlardır. Bunlardan Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn, AB ile ortak Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) üyesidirler. Ortak Pazar içinde yer alan bu ülkeler dört özgürlük olarak kabul edilen, serbest insan, mal, hizmet ve sermaye dolaşımını kabul etmişlerdir. AEA kapsamında Ortak Pazar üyesi olan bu ülkeler Gümrük Birliği ve tarım ve balıkçılık politikaları dışındadırlar. Bununla birlikte, AB bütçesine maddi katkı vermekte, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın yetkilerini kabul etmekte ve mevzuat ve yönetmeliklerinde AB ile uyum içinde hareket etmektedirler. Brexit referandum sonucunun ana sebeplerinden birinin göç konusu olması sebebiyle, İngiltere hükümeti bu senaryoya sıcak bakmamaktadır. İsviçre'nin AB ile olan anlaşması diğer üç EFTA ülkesine nazaran Adalet Divanı'nın yetkileri ve sektörden sektöre Ortak Pazar üyeliği açılarından farklılık gösterse de, göç, bütçe ve mevzuat konularında Birleşik Krallık'ın beklentilerini karşılamamaktadır. Ayrıca AB İsviçre modelinden memnun değildir ve başka ülkelere uygulamak istememektedir.

ALTINCI SENARYO: AB'DE KALMA

Çok düşük bir ihtimal olmakla birlikte, Brexit'in iptali ve İngiltere'nin AB'de kalması hala mümkündür. Bunun için Birleşik Krallık'ın belli bir maddi ceza (AB bütçesine katkı) ödemeyi kabul etmesi gerekecektir. Ayrıca, bu senaryonun kesin ve nihai bir şekle bürünmesi için Avam Kamarası'nda çoğunluğun onayı ve/veya yeni bir referandum yapılması gerekecektir. Bu da yukarıda ifade edilen problemlerden dolayı zor gözükmektedir.

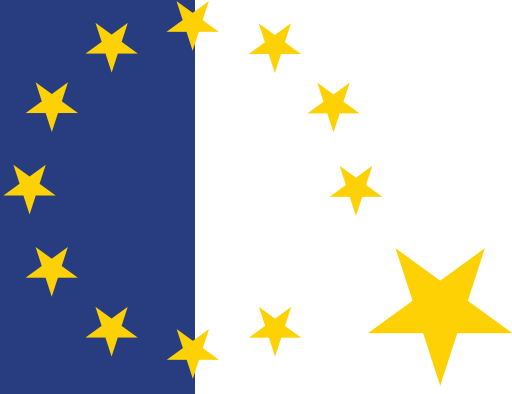
İki taraf arasındaki senaryolar üzerinden yaşanan çıkmazı özetlemek gerekirse, Birleşik Krallık karar alma aşamasında kendisinin içinde olmadığı mekanizmalar tarafından bağlanmak istememekte, ancak buna rağmen Ortak Pazar'a özellikle hizmet sektöründe mümkün olan en geniş şekilde erişmek amacı gütmektedir. Bu da İngiltere açısından Norveç modelinin serbestliği ile Kanada modelinin sınırlı yükümlülükleri arasında bir çözüme işaret etmektedir. Ancak bu tarz bir formülü AB şimdilik reddetmiştir.

İngiltere içindeki siyasi sıkıntıları da göz önüne alırsak, senaryolar arasında Temmuz 2019 itibariyle ilki (sert Brexit) en kuvvetli olasılık olarak durmaktadır. Yine de bu ihtimalleri yukarıda ifade edildiği kadar birbirini dışlayan kategoriler şeklinde ele almamak gerekir. Bu bağlamda üç ayrı durum daha ortaya çıkabilir:

1. Kuzey İrlanda sınırı meselesi dolayısıyla Birleşik Krallık'ın Büyük Britanya adasını kapsayan bölümü ayrı bir anlaşmaya, İrlanda adasını kapsayan bölümü başka bir duruma tabi olabilir. Her ne kadar Birleşik Krallık AB tarafından öne sürülen bu alternatifini ülkeyi böleceği için reddetmişse de bu tarz bir durum nihai sonuç kesinleşmedikçe tamamen masadan kalkmış sayılmaz.

2. İki taraf arasında varılacak olan anlaşmalar sonucunda İngiltere için özel olarak tasarlanmış, örneğin hizmet sektörünü de kapsayacak "Kanada-artı", Avrupa Ekonomik Alanı üyeliği olmadan "İsmerlama-Norveç" veya bazı sektörlerde ayrılık prensibine dayalı "ters-Ukrayna" diye adlandırılan, yukarıda özetlenmiş senaryoların değiştirilmiş versiyonları gündeme gelebilir.¹⁵ İşçi Partisi'nin şu anki resmi görüşü olan yeni bir Gümrük Birliği anlaşması da halen söz konusudur.¹⁶

3. Uzun vadede bir senaryodan diğerine geçmek mümkündür. Örneğin sert Brexit ile başlayıp bir Serbest Ticaret Anlaşması veya Gümrük Birliği senaryosuna birkaç sene sonra geçiş olasılığı kuvvetlidir. Tam tersi, Gümrük Birliği ile başlayıp Serbest Ticaret Anlaşmasına "geçilecek" de ihtimaller arasındadır.

III. SİYASİ RİSKLER VE FIRSATLAR

III. SİYASİ RİSKLER VE FIRSATLAR

Daha önceki bölümlerde aktarıldığı gibi Brexit, Birleşik Krallık siyasetini derinden sarsmış ve bir anayasal krize doğru sürüklemiştir. Bu bakımdan İngiltere için siyasi riskler fırsatlarla karşılaştırıldığında şu an için ağır basmaktadır. Ancak, Brexit'in siyasi sonuçları sadece İngiltere'yi değil aynı zamanda genel olarak Avrupa'ya ve özel olarak Türkiye'yi de etkileyecektir. Bu bölümde, Avrupa entegrasyonu, AB kurumları ve üye ülkeleri ile Türkiye için doğabilecek negatif ve pozitif senaryolar üzerinde durulacaktır.

AVRUPA ENTEGRASYONU İÇİN SİYASİ RİSKLER VE FIRSATLAR

Avrupa Birliği için Brexit, daha önce diğer üye olan veya olmayan ülkelerle yaptığı anlaşmalardan çok daha farklı bir nitelik taşımaktadır. Diğer bütün anlaşmalar, AB'nin bütünleşme ve yaklaşma prensibini sınırlı da olsa kabul eden ülkelerle bu amaç doğrultusunda yapılmıştır. Oysa ki Brexit, bütünleşme fikrini reddettiği için AB'nin ana varlık sebebinin de sorgulayan bir nitelik taşımaktadır. Bu da, AB'nin meşruiyetini direk olarak sarsan bir durumdur. Bu sebeple AB "yumuşak" veya "sert" Brexit arasında hiçbir fark götmemiş, AB temsilcileri nadiren bu tarz bir söylem kullanmışlardır. Nitekim, AB için meşruiyet açısından bakılınca Bölüm 2'de listelenen ilk beş senaryo arasında bir fark yoktur.¹⁷ AB'nin nispeten katı gözükten tutumunu bu şekilde açıklamak mümkündür. Kaldı ki, korkulduğunun aksine bu katı tutumun neticesinde Avrupa içindeki AB karşıtlığı şimdilik güçlenmemiş ve başka ülkelerin de AB'den ayrılmak istemesine

yol açmamıştır. AB için Brexit'in daha henüz bir çözümlenin başlangıcı olmaması en önemli riskin atlatıldığı izlenimini vermektedir.

Brexit'in yaratacağı diğer siyasi etkileri AB'nin uluslararası aktör olarak rolüne, AB savunmasına ve AB kurumlarının yapısına etkileri olarak üç ana başlık altında incelemek mümkündür.

AB'nin Uluslararası Rolü

Birleşik Krallık'ın çıkmasıyla birlikte AB kendini Avrupa'nın en kalabalık üç ülkesi (Rusya, Türkiye ve İngiltere) ile çevrelenmiş bulacaktır. Bu durum kaygı oluşturarak uzun vadede dış politika üretiminde bir yakınlaşmaya yol açabileceği gibi, üye ülkeler arasında bu üç "komşu" ülkeye yakınlaşmak isteyenler sebebiyle fikir ayrılığına da yol açabilir. Trump yönetiminin AB entegrasyonu ile ilgili takındığı yadsıyıcı tutum uzun vadede devam ederse, Amerika ile ilişkilerini önemseyen ülkelerin de AB ortak dış politikasına katkı vermemeleri sonucu beklenmektedir. ABD'nin müttefiki olan İngiltere'nin çıkışı, Transatlantik iş birliğini de daha zor bir boyuta taşıyabilir.

Daha kısa vadede, İngiltere'nin ayrılması dış politikada eksenin Fransa ve Almanya'ya kaymasına yol açacaktır. Birleşik Krallık'a nazaran küresel bir bakış açısına ve diplomatik deneyime sahip olmayan bu ülkeler, Avrupa çevresine ve özellikle Doğu komşularına odaklanmış bir dış politika tercih edeceklerdir. Bu bağlamda bir dış politika aracı olarak yaptırımları savunan İngiltere AB'den çıkınca,

özellikle Rusya'ya karşı bir araç olarak yaptırımların daha az kullanılacağı beklenmektedir. AB üyeleri içinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyesi olarak tek başına kalan Fransa'nın önceliklerinin artması da beklenen değişikliklerden biridir.¹⁸

Avrupa Savunması

Brexit ile tam olarak bağlantısı olmasa da referandumla yaklaşık aynı zamanlarda AB üye ülkeleri arasında da savunma iş birliğini geliştirmek üzere önemli adımlar atılmıştır. 2017'de Yapılandırılmış Daimî İş Birliği (*Permanent Structured Cooperation-PESCO*) adında savunma kaynaklarının ortak kullanımını ve geliştirilmesini öngören süreç yürürlüğe girmiştir. AB Komisyonu, savunma sektöründe tedarik ve araştırma-geliştirme için yeni bir fon oluşturulması yönünde adımlar atmıştır. Ayrıca, AB üye ülkelerinin bir kısmında, özellikle de Almanya'da, savunma bütçesi artırılmıştır.¹⁹ Bütün bu gelişmeler, AB'nin askeri gücünün artırılmasını savunan Birleşik Krallık'ın çıkmasına rağmen Avrupa savunmasına verilen önemin büyüyeceği ve iş birliğinin artacağı izlenimi doğurmaktadır. Hatta Birleşik Krallık'ın Avrupa'nın kendine ait bir savunma birliği olması konusunda gösterdiği negatif tavır, AB nezdinde ortadan kalktığı için Brexit ile birlikte savunmada iş birliğinin yeni bir ivme kazanacağı yorumu da yapılabilir.

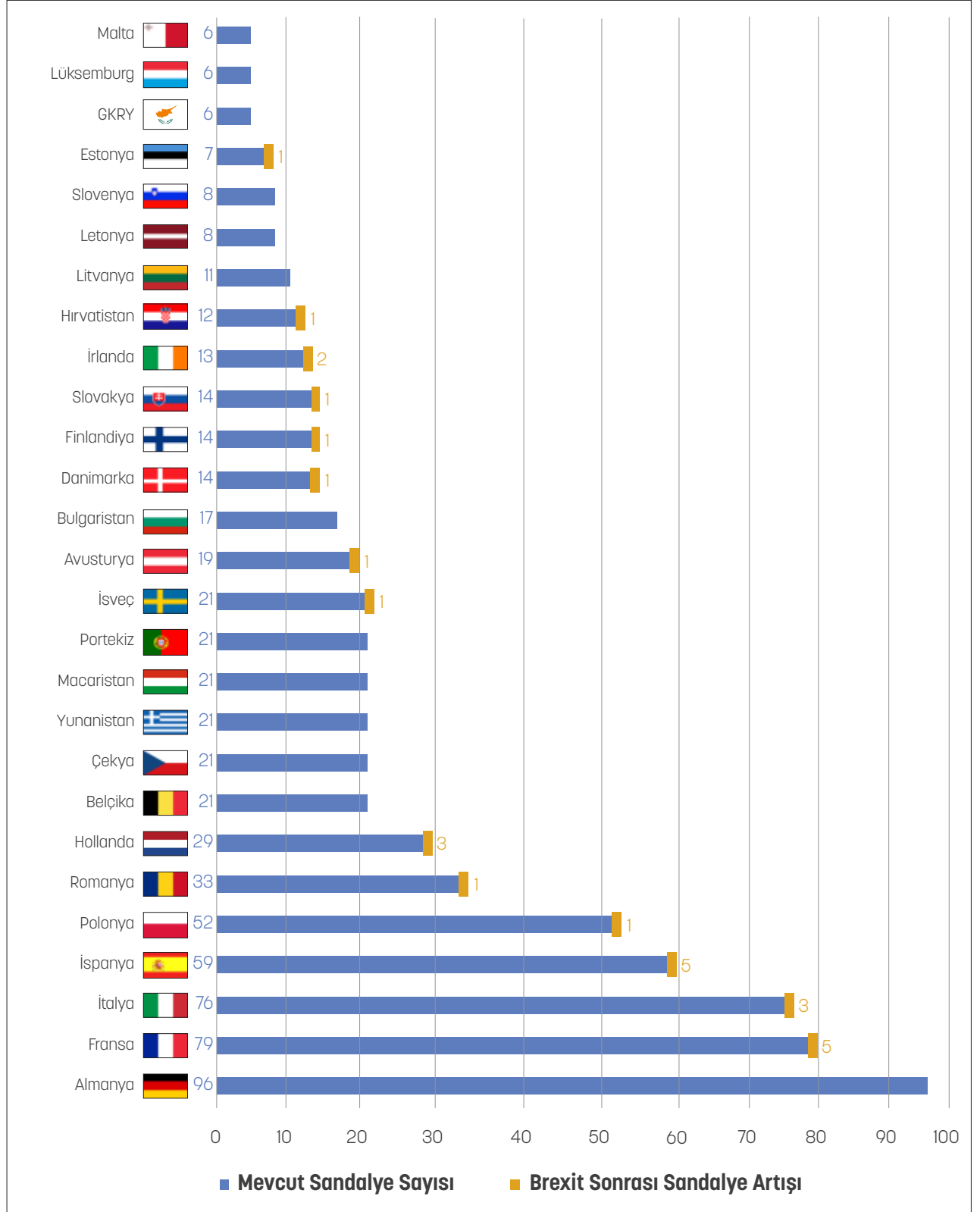
Bu tarz beklentilerin yanında, Birleşik Krallık'ın savunma sanayindeki uzmanlığı ve AB'nin en kuvvetli silahlı kuvvetlerini barındırdığı düşünülünce AB ortak savunma gayretleri için risklerin büyüyeceği fikri de doğabilir. Avrupa savunması hala NATO'ya dayanmaktadır ve Amerika ile stratejik ortaklığı bulunan en kuvvetli NATO ülkelerinden İngiltere'nin AB'den ayrılması, iki kurum arasındaki ilişkileri zorlaştırabilir. Ayrıca sınır-ötesi suç ve terör faaliyetlerine karşı hem AB'nin hem de Birleşik Krallık'ın kapasitelerinde düşüş beklenmektedir. Suçluların geri iadesi konusunda sıkıntılar ve veri alışverişinde problemler doğması, özellikle sert Brexit senaryosunda muhtemel gözükmemektedir.²⁰

AB Kurumları

Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasının özellikle Bakanlar Konseyi'ne etki edeceği düşünülmektedir. Bakanlar Konseyi'nde kararlar nitelikli çoğunluk oylamasına göre alındığı için, nüfusu kalabalık olan büyük ülkelerin ağırlığı daha fazladır. AB'nin toplam nüfusunun %13 kadarını temsil eden bir büyük ülke olarak İngiltere'nin çıkmasıyla, diğer büyük ülkelerin ve özellikle Fransa ile Almanya'nın ağırlığı artacaktır. Bununla birlikte Brexit'ten sonra en fazla gücünü arttıracak olan ülkenin İspanya olması beklenmektedir. Nüfus oranları sebebiyle küçük olan ülkeler ise ittifak yaparak çevresinde toplanabilecekleri büyük ülkelerin sayılarının azalması nedeniyle daha da etkisiz hale geleceklerdir. Genelde İngiltere'yle ittifak yapan İsveç, Hollanda ve Danimarka da önemli bir müttefiklerini kaybedeceklerdir. Özellikle avro ülkesi olmayan İsveç ve Danimarka'nın avro ülkelerine karşı haklarını savunmakta güç kaybı yaşayacakları tahmin edilmektedir.²¹

Avrupa Parlamentosu'nda İngiltere'nin şu anda 73 sandalyesi bulunmaktadır. Brexit'ten sonra bu sandalyelerden 27 tanesi diğer üye ülkeler arasında dağıtılacak, 46 tanesi ileriki genişlemeler için boş bırakılacaktır. En fazla yeni sandalye kazanacak ülke Şema 9'da görüleceği gibi Fransa ve İspanya'dır. Avrupa Parlamentosu'nda kararlar ülkelere göre değil ideolojik gruplara göre alınır. Dolayısıyla, sandalyelerin hangi ülkelere gideceğinden belki de daha önemlisi hangi siyasi gruplara gideceğidir. Buradaki hesaplama göre, merkez-sağ Avrupa Halkları Partisi (EPP) ile aşırı sağ Kimlik ve Demokrasi (ID) grubunun sandalye sayıları artacaktır.²² ID grubunun gücünü arttırması AB'nin geleceği, entegrasyonu ve genişleme planları açısından zaten artmış olan sıkıntıların üzerine eklenecektir.

Avrupa Komisyonu'na bakıldığında ise komisyon içinde (hali hazırda görev yapan İngiliz bürokratlar pozisyonlarını koruyacakları için) ciddi bir değişim beklenmemektedir. Ancak, Brexit'in yarattığı belirsizlik dolayısıyla Komisyon'un di-

Şema 9: Brexit sonrası Avrupa Parlamentosu'nda ülkelere göre dağıtılacak sandalye sayıları ²³

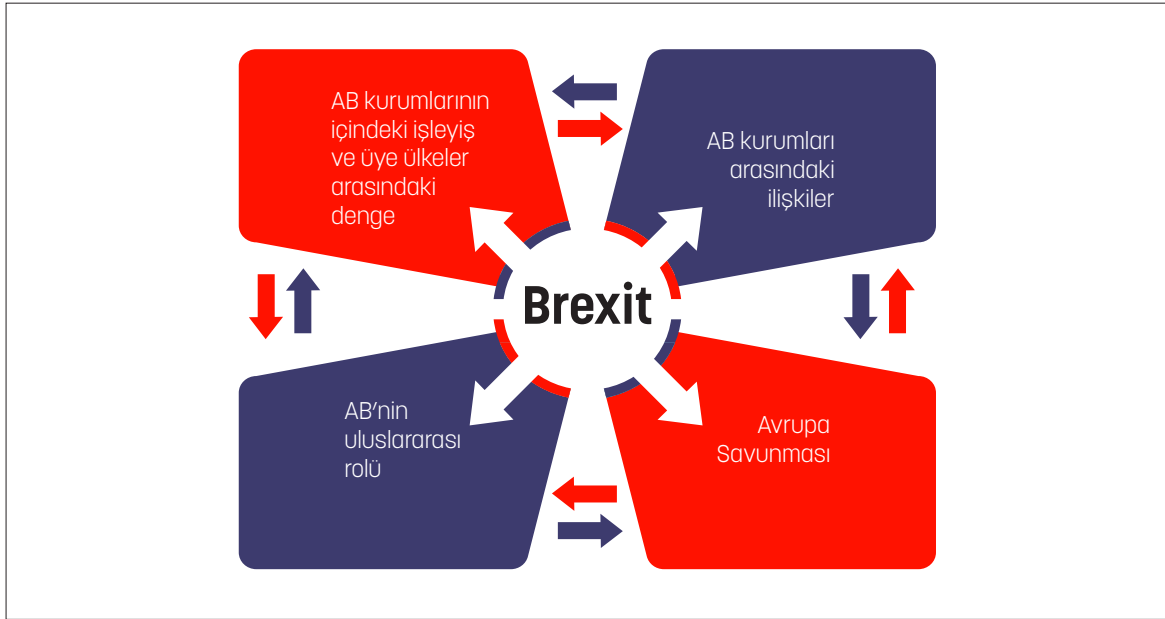
ğer AB kurumları ile kıyasla kendi gücünü artırma ihtimali vardır. Ayrıca Birleşik Krallık tarihsel olarak uluslar-üstü bir kurum olan Komisyon'a yetki devrine karşı çıkmıştır. BK'nın ayrılması bu açıdan da Komisyon için bir fırsat yaratabilir.

Öte yandan birçok konuda ayrı düşmelerine rağmen İngiltere ve Almanya iç pazarın serbestleşmesi ve AB bütçesinin kısıtlanması konusunda benzer hareket etmekteydiler. BK'nın ayrılmasıyla diğer ülkelerden korumacılık ve bütçe desteği gibi konularda baskı artabilir. Bunu engelleyebilmek için Hollanda ve Danimarka gibi üye ülkelerin de desteğiyle Almanya, kararları fikir birliği ile alan Avrupa Birliği Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları'na daha çok yetki aktarmaya çalışabilir. Böyle bir

durumda Komisyon'un beklenen iktidar artışı gerçekleşmeyebilir.²⁴

Kısaca özetlemek gerekirse, İngiltere'nin Avrupa'dan ayrılışı AB içinde taşları yerinden oynatacağı için dış politika ve savunma gibi AB'nin dünyadaki rolü ve konumunu ilgilendiren konuları da etkileyecektir. Aslında yaşanacak değişiklikler Şema 10'da gözüktüğü gibi birbirlerini tetikleyeceklerdir. Bu bakımdan, yerinden oynayan taşların tam olarak nasıl oturacağını kestirmek oldukça zordur. Kesin olan tek şey, Brexit, AB'nin son dönemlerde yaşadığı tek kriz değildir. Borç, göç, Avrupa karşıtlığı, Rusya'nın giderek artan etkisi gibi diğer sorunlarla birleşerek Brexit, AB iç ve dış siyasetini önemli ölçüde etkileyecektir.

Şema 10: Brexit sonrası AB iç ve dış siyasetinde yaşanacak olan değişimler ve etkileşimleri

TÜRKİYE'YE MUHTEMEL SİYASİ ETKİLERİ

Brexit, Türkiye'yi siyasi olarak doğrudan etkilemeyecektir. Yine de uzun zamandır sürünmeden kalan ve 2006 yılından beri giderek azalan Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik şansının daha da zor bir hal alacağı beklenebilir. Üyelik perspektifi dışında genel olarak Türkiye-AB

ilişkilerinin de negatif etkilenebileceği düşünülebilir. Buna yol açacak üç sebep vardır.

Birincisi, İngiltere, AB'ye üye olduğu tarihten itibaren Birliğin genişlemesini daima desteklemiştir. Birliğin uluslar-üstü ve federal bir yapı almasından endişe eden BK için genişleme daha ileri entegrasyonu engelleyebileceği dü-

şüncesiyle de tercih edilmiştir. Bu bağlamda, Birleşik Krallık, Türkiye'nin üyeliğini de en hareketle destekleyen ülke olmuştur. Dönem dönem Türkiye'nin üyelik sürecini destekleyen başka üyeler de olsa, Birleşik Krallık, tutarlı bir şekilde Türkiye'yi destekleyen AB içindeki en büyük ülke konumundaydı. Bu sebeple, AB nezdinde BK ile Türkiye arasında karşılıklı bir güven ilişkisi oluşmuştu. Brexit ile birlikte Türkiye bu avantajını yitirmiş olacaktır. Bu şartlar altında üyelik süreci daha da zora gireceği gibi diğer konularda da AB-Türkiye arasındaki ilişkilerde önemli bir ara bulucu ortadan kaybolmuştur.

İkincisi, Brexit referandum kampanyası sırasında görülen beklenmedik Türkiye karşıtlığı kaygı vericidir. Avrupa ülkeleri içinde Türkiye karşıtlığının çeşitli sebeplerle en az yaşandığı ülkelerden birinde konunun bu şekilde gündeme gelmesi, diğer ülkelerde durumun her an daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkabileceğini göstermektedir. AB karşıtlığının, göç sorunu ve terör korkusuyla karıştığı bir dönemde, bunların aşırı sağ partiler tarafından ırkçılık ve İslam karşıtlığı ile birlikte Türkiye'ye bağlanması, aslında bu tip fikirlere prim vermeyen merkez partilerin oy kaygısı sebebiyle elini kolunu bağlamaktadır. Brexit kampanyasının gösterdiği, AB üye ülkelerinin bir kısmında uzun zamandır devam

eden ve Ankara'yla mesafeli ilişkiler yürüten veya Türkiye'nin AB üyeliği için halk oylaması yapılacağı gibi "garantiler" veren akımın devam edeceği yönündedir.

Üçüncü olarak, Türkiye içinde Brexit sonrası AB üyeliği veya ilişkilerin geliştirilmesi konularında bir heves kaybı yaşanacağı öngörülebilir. Birleşik Krallık gibi tarihi, siyaseti ve ekonomisiyle köklü bir ülke AB'de kalmama yönünde tercih kullanmışken, Türkiye'de de zaten senelerdir süren ve sonuçsuz kalan AB üyeliğinin peşinden koşmak anlamını yitirebilir. Nitekim Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da Mart 2017 tarihli bir konuşmasında Brexit benzeri bir referandumun Türkiye'nin müzakere süreci için yapılabileceğini ifade etmiştir.²⁵ Gelişmeleri yakından takip eden Türkiye, Birleşik Krallık'ın AB ile oluşturacağı yeni ilişkilerden esinlenecektir ve kendisi için bir model olarak alma olasılığı vardır.

Aslında bu tarz bir modelleme AB için de mümkün olabilecektir. Üyelik perspektifinin her iki tarafta da zayıfladığı bir dönemde, yukarıda ifade edilen alternatif senaryolardan birinin Türkiye'ye de uygulanabilme imkânı vardır. Aşağıda detaylandırılacağı gibi Ankara, Gümrük Birliği koşullarından haklı gerekçelerle şikayetçidir. Eğer Birleşik Krallık, Gümrük Birliği'nin

daha gelişmiş bir versiyonu üzerinden AB ile anlaşılabilirse (Bölüm 2’de anlatılan üçüncü, dördüncü ve beşinci senaryoların varyasyonları), aynı modelin uygulanması için Ankara’nın eli kuvvetlenecektir. Keza uzun vadede Londra ile Ankara AB’nin dışında kalan, büyük “komşu” ülkeler olarak birçok konuda birlikte hareket etme olanağı yakalayacaklardır.

Son olarak, Türkiye açısından siyasi bir fırsat hanesine savunma ve dış politika gibi konularda Birleşik Krallık ile Türkiye arasında gelişebilecek ilişkileri yazmak gerekir. AB’den bağımsız politika üretebilecek olan Londra, tüm ülkelerle ikili ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir.²⁶ ABD ile inişli çıkışlı bir dönem geçirilirken, Ankara için de NATO müttefikliği ile ilişkileri arttırmak önemli bir fırsattır. Savunma sanayinde iş birliği konularında hali hazırda önemli adımlar atılmıştır ve Britanya Hava-Uzay (BAE) ile Türk Havacılık Uzay Sana-

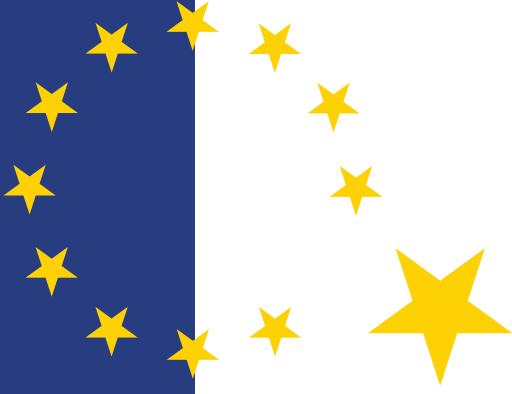
yii (TAI) arasında TF-X savaş uçağı programının geliştirilmesi konusunda Ocak 2017 tarihinde 100 milyon pound değerinde bir anlaşma imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu program çerçevesinde motor, radar, sensör gibi teçhizatların Birleşik Krallık’tan temin edilme olasılığı da belirmiştir.²⁷ Bu tarz iş birlikleri savunma sanayi veya diğer sektörlerde de örnek oluşturarak Londra ve Ankara’nın dış politika konularında da ortak hareket etmelerine olanak sağlayabilir.

Şema 11’de de özetlendiği gibi siyasi açıdan bakıldığında Brexit, Türkiye-AB ilişkileri için daha çok bir risk, Türkiye-Birleşik Krallık ilişkileri içinse bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Bu risk ve fırsatlardan hangisinin daha öne çıkacağı, Brexit için hangi alternatif senaryonun geçerli olacağına ve Birleşik Krallık ve AB içindeki, yukarıda da değinilen siyasi koşulların uzun vadede nasıl şekilleneceğine bağlıdır.

Şema 11: Türkiye için Brexit’in yaratabileceği muhtemel siyasi riskler ve fırsatlar

IV. EKONOMİK RİSKLER VE FIRSATLAR

IV. EKONOMİK RİSKLER VE FIRSATLAR

Brexit, başta ticaret olmak üzere ekonomik alanda da BK, AB ve Türkiye'ye etki edecektir. Birleşik Krallık'ın en büyük ticari ortağıyla yollarını ayırması, doğrudan yabancı yatırım, işçi sayıları, yönetmelikler, sterlinin değeri ve finansal sektör üzerinden etki edecektir. BK hükümetinin kendi modellemesine ve alternatif senaryolara göre Brexit, İngiltere GSYİH'na 15 yıl içinde maksimum %10,7 ile minimum %0,9 oranında negatif etki yapacaktır.²⁸

Brexit, AB'nin toplam ekonomisine ticaret açısından çok büyük bir etki etmeyecek gibi dursa da, İrlanda, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gibi bazı ülkeler ortalamanın üstünde kayıp yaşayacaklardır. Ayrıca AB'de finans sektörünün yürütülmesinde değişiklikler ve AB'nin küresel platformlardaki ağırlığının azalması beklenmektedir.

Brexit'in Türkiye'ye ekonomik etkilerine bakıldığında ise, özellikle kısa vadede sert Brexit koşullarında Türkiye'nin BK pazarındaki rekabet üstünlüğünü kaybetmesi, gümrük vergisi ve bariyerlerinin yükselmesi ve tedarik zincirinde sorunlar öngörülmektedir.

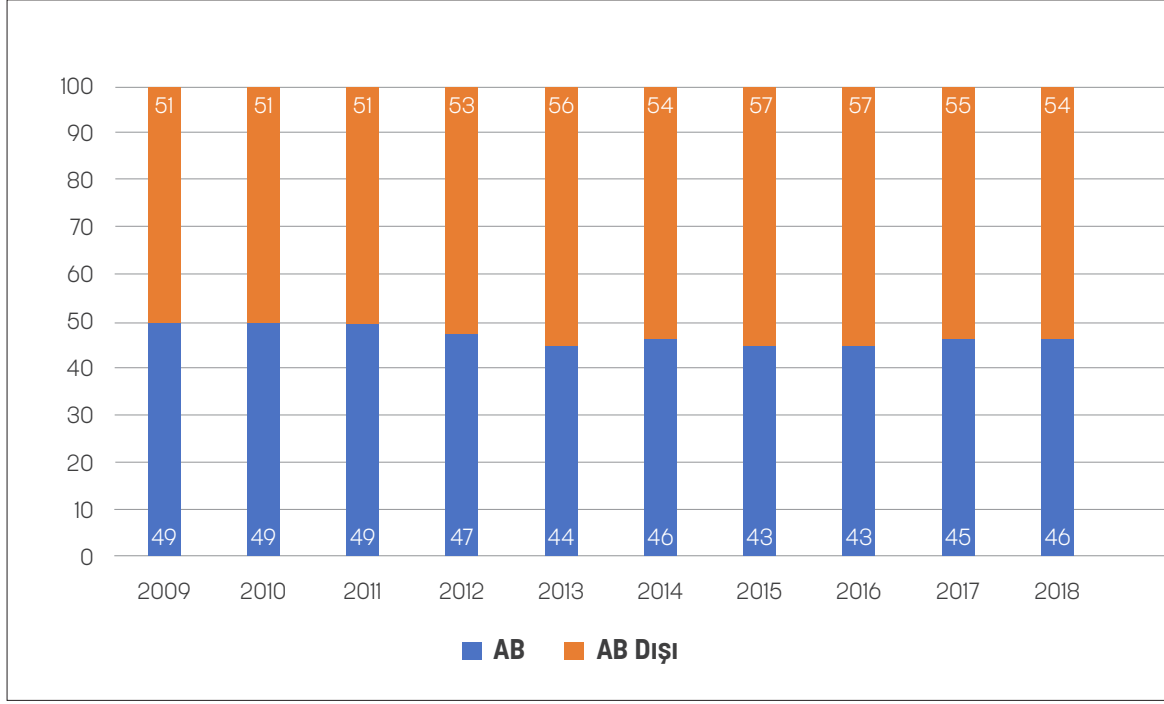
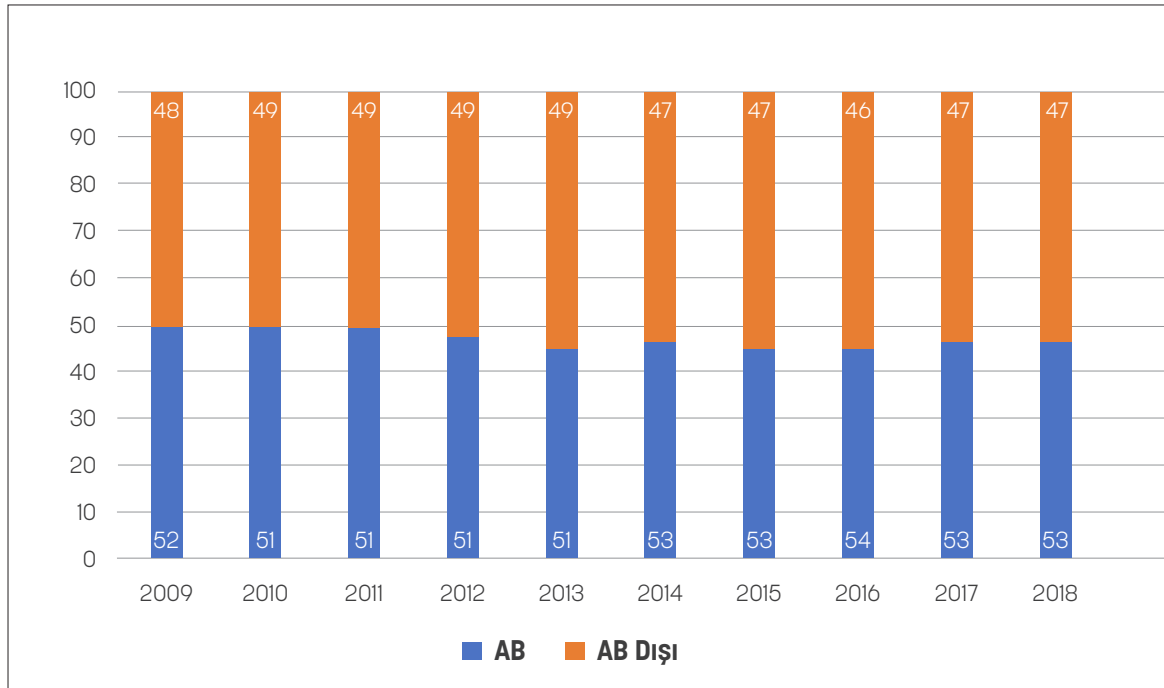
Bir hesaplama göre, anlaşmasız Brexit senaryosunda, Türkiye'nin İngiltere'ye yaptığı ihracat %24 dolayında küçülecektir. Bununla birlikte, özellikle uzun vadede, Türkiye'nin hizmet ve tarım sektörlerinde İngiltere ile daha kapsamlı ticaret yapabilme, DYY olanaklarını geliştirebilme ve AB ile BK arasında varılacak ticari anlaşmayı AB ile Türkiye arasında şablon olarak kullanabilme fırsatları vardır.

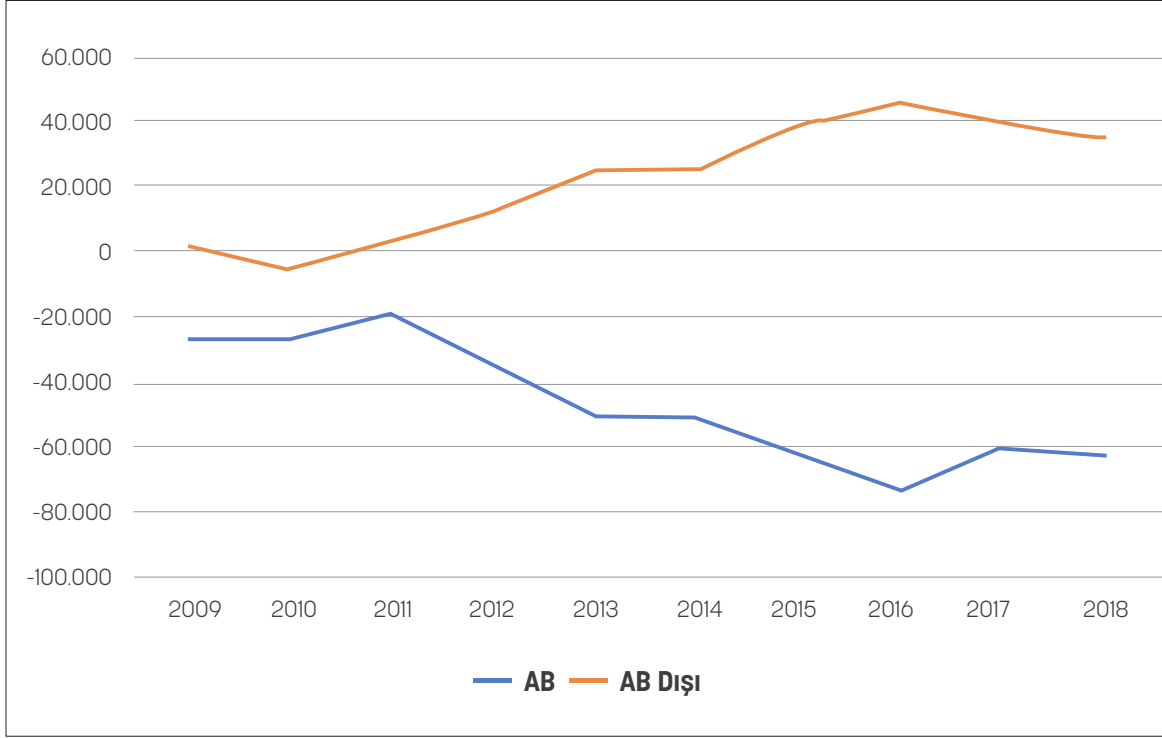
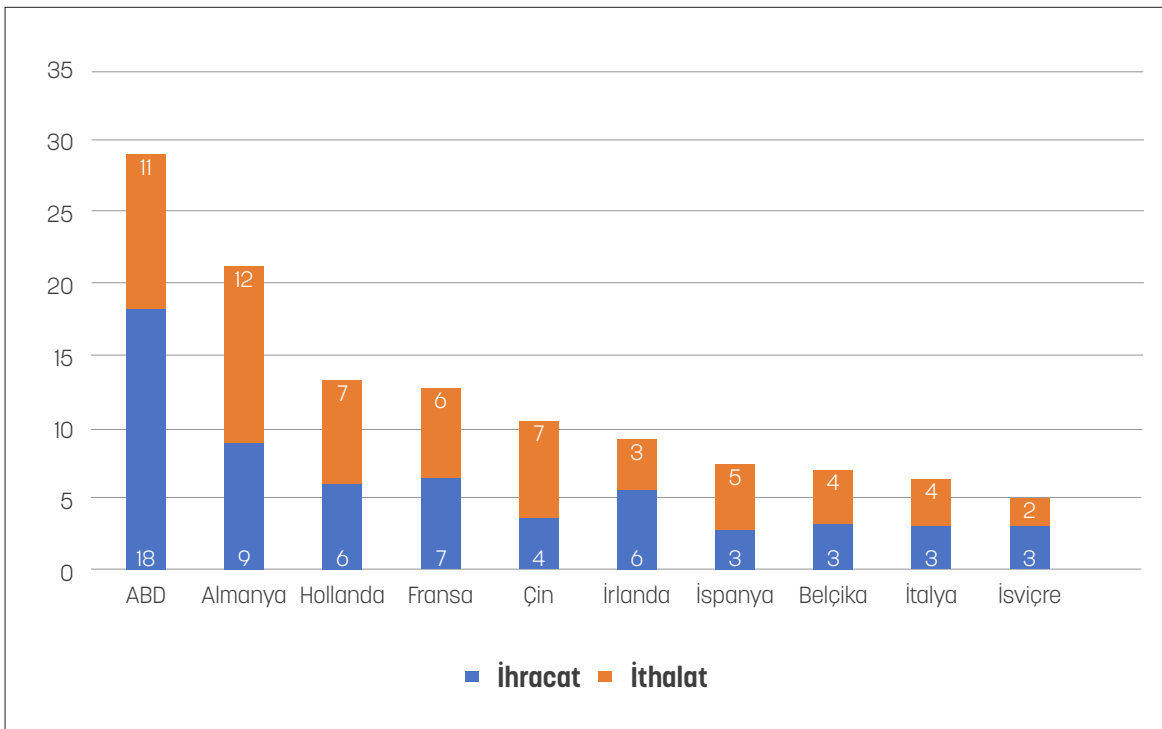
BREXIT'İN BİRLEŞİK KRALLIK'A OLASI EKONOMİK ETKİLERİ

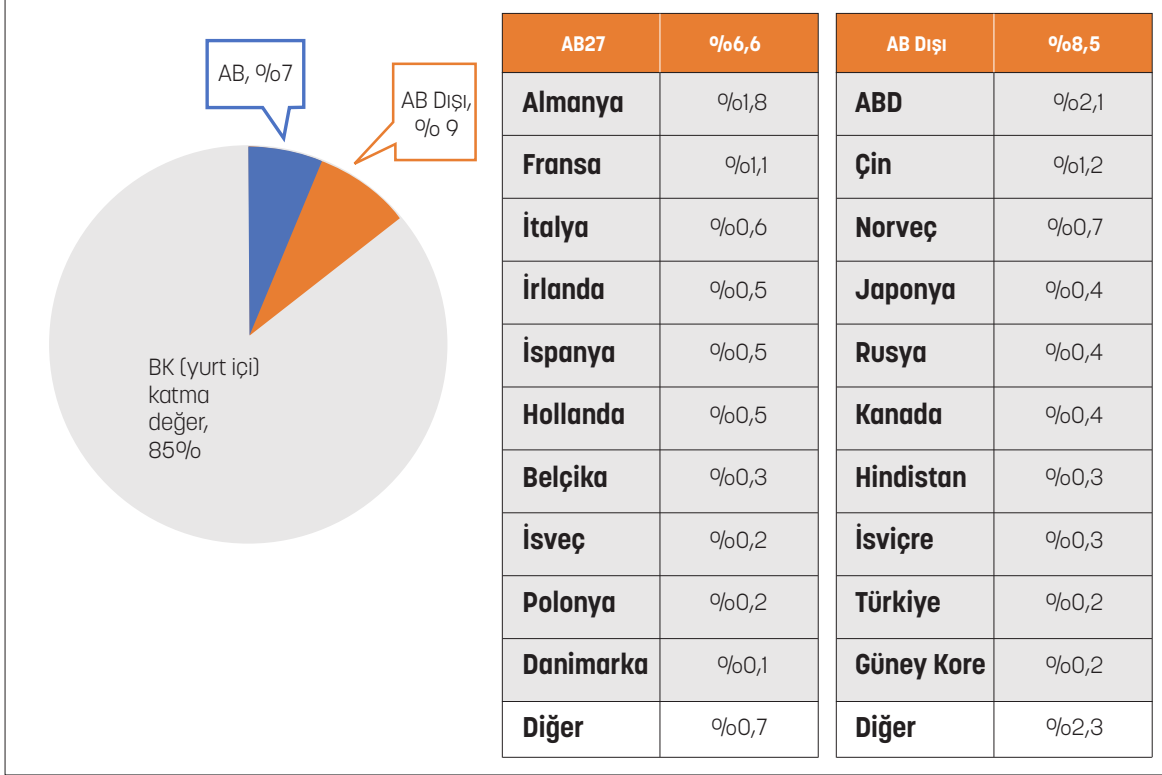
Brexit'in makro-ekonomik etkileri hakkında referandumun öncesinden başlayarak Temmuz 2019'a kadar birçok kuruluş tarafından raporlar yayınlanmıştır. Bu raporların büyük bir çoğunluğu bugünkü senaryoya, yani BK'nın AB'de kalması durumuna kıyasla uzun vadede olabilecekleri tahmin etmeye çalışmaktadırlar. Önceden planlama (*forecast*) içermeyen bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu Brexit'in ekonomik büyümeyi düşüreceğini öngörmektedir. Ancak bu negatif etkinin tam ne boyutlarda olacağı konusunda ciddi ayrışmalar söz konusudur. Bu farklı değerlendirmelerin ana sebebi Brexit'in adeta çok bilinmeyenli bir denklem olmasıdır. Tam olarak nasıl bir Brexit olacağının bilinmemesi yanında, kullanılan modelleme metodlarından ve yapılan varsayımlardan ötürü de farklı sonuçlar çıkmaktadır.²⁹ Buna rağmen, her tahmin aşağıdaki altı konuda Birleşik Krallık ekonomisinin çeşitli yönlerde etkilenmesini beklemektedir.³⁰

Ticaret

Genel olarak Brexit, gümrük tarifelerini ve tarife dışı bariyerleri alternatif senaryolara göre çeşitli oranlarda arttıracaktır. Kuşkusuz burada en büyük etki AB ile BK arasında yapılan ticarete olacaktır. İngiltere'nin ticaretinin yaklaşık yarısı AB ülkeleriyledir. Şema 12-14'te gösterildiği gibi, İngiltere 2018 yılında eşya ve hizmet ihracatının %46'sını, ithalatının %53'ünü AB ile yapmıştır. Ayrıca bu ticaretin önemli bir

Şema 12: Birleşik Krallık İhracat Yüzdeleri ³¹Şema 13: Birleşik Krallık İthalat Yüzdeleri ³²

Şema 14: Birleşik Krallık Dış Ticaret Dengesi (£milyon) ³³Şema 15: Birleşik Krallık ticaretinde ilk 10 ülkenin toplam ihracat ve ithalata oranla yüzdeleri (2017) ³⁴

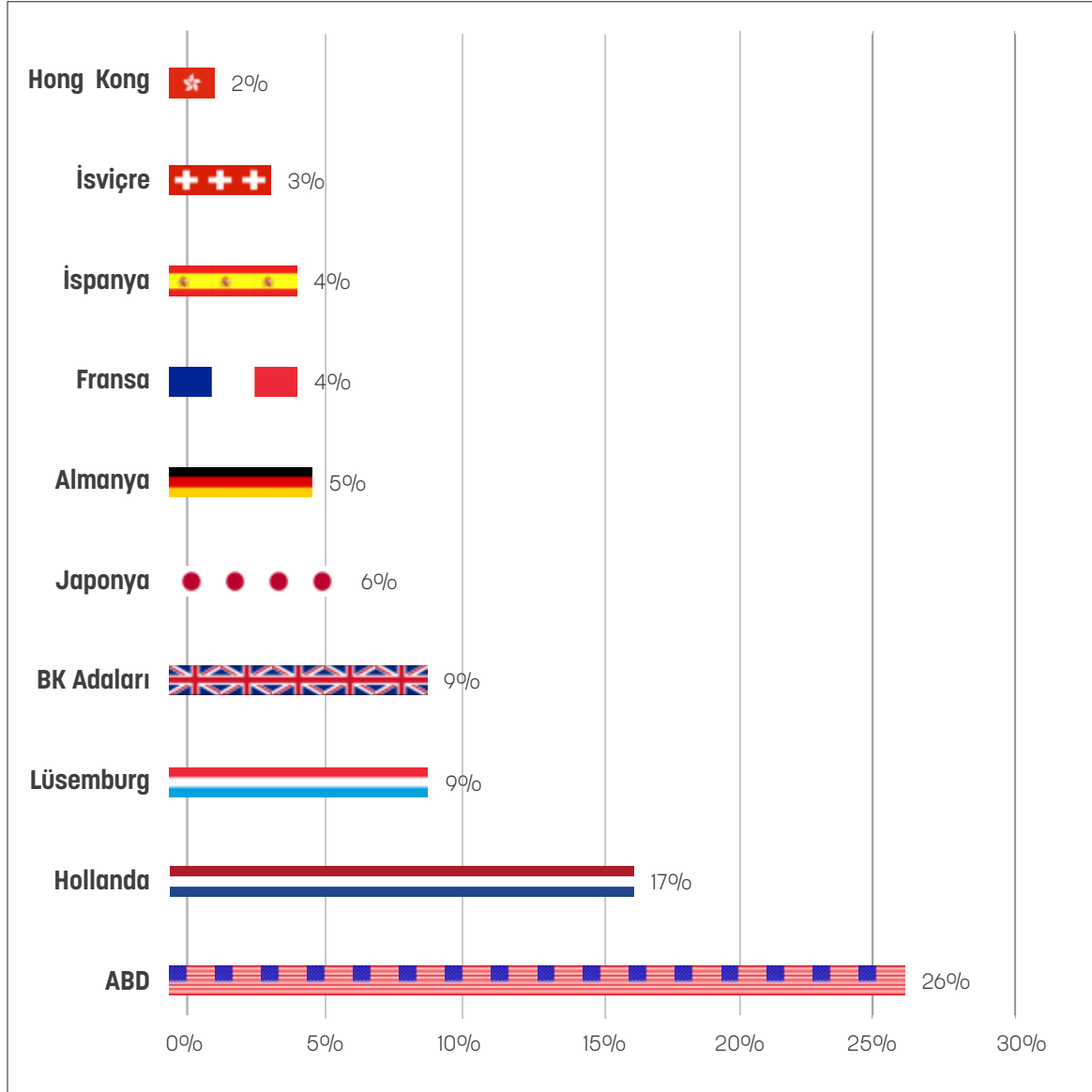
Şema 16: Birleşik Krallık Brüt İhracatında Katma Değer Menşei Oranları (2015) ³⁵

kısmı hizmet sektöründedir (örneğin, bilişim teknolojisi, sanat, eğitim, turizm vb). Dış ticaret dengesine bakılınca, İngiltere'nin AB'ye açık vermekte olduğu da gözükmemektedir. Bu sebeplerle, Birleşik Krallık ticaretinin uzun vadede diğer ülkelerle ticaretini geliştirecek şekilde yapılandırılması gerektiği Brexit taraftarlarının sıklıkla dile getirdiği bir konudur. Ancak Şema 15'te gözüktüğü gibi İngiltere'nin en çok ticaret yaptığı ilk 10 ülke arasında Amerika ve Çin haricindeki sekizi Ortak Pazar üyesidir.

Kaldı ki, İngiltere diğer ülkelerle STA'lar imzalarsa da küresel değer zincirlerine entegre olan birçok şirket, yeteri kadar "yerel" üretim yaptıklarını kanıtlayamadıkları için menşe kurallarını karşılamakta zorlanacaktır. Şema 16'da gözüktüğü gibi İngiltere ihracatının %15,1'i yabancı katma değerden gelmektedir. AB dışında geri bağlantıların en yüksek olduğu ülkeler ABD, Çin ve Norveç iken, Türkiye de ilk 10'da yer almaktadır. AB içinde ise BK'nın geri bağ-

lantılarının en kuvvetli olduğu ülkeler Almanya ve Fransa'dır. Bu durum, AB ile BK arasında bir serbest ticaret anlaşması yapılsa dahi, yerel içerik oranı beklentileri düşürülmedikçe veya AB'de yapılan üretim hala "yerel" sayılmadıkça, sorun olacaktır. Menşe kurallarından en çok otomotiv, tekstil, kimya ve makine sektörleri darbe alacaktır.³⁶

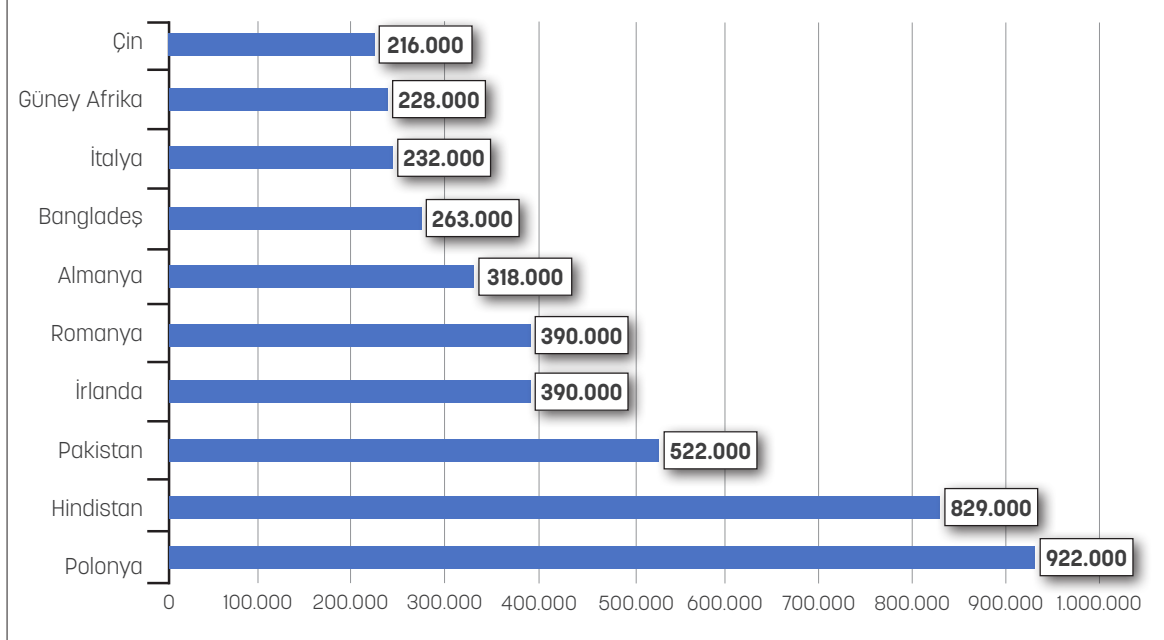
Ayrıca, Brexit sonrasında İngiltere'nin başka ülkelerle ne kadar hızlı STA yapabileceği de bir soru işaretidir. AB'nin yapmış olduğu 70'den fazla ülkeyi kapsayan 40 STA'dan Temmuz 2019 itibarıyla BK, sadece 11'i ile devam etme anlaşması yapmıştır. STA'ların devam edeceği bölgeler, And ülkeleri (Ekvator, Kolombiya, Peru), Norveç ve İzlanda, Karayip ülkeleri, Pasifik adaları, Lihtenştayn, İsrail, Filistin, İsviçre, Faroe adaları, Doğu ve Güney Afrika ülkeleri (Madagaskar, Morityus, Seyşeller, Zimbabve) ve Şili'dir.³⁷ Kanada ve Güney Kore'yle yapılan görüşmeler devam etmektedir.

Şema 17: Birleşik Krallık'a yatırım yapan ilk 10 ülke (2017) ³⁸

Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY)

Birleşik Krallık, 2017 yılında £1.336,6 milyar DYY olarak dünyanın önde gelen üç ekonomisinden biri olmuştur. Yabancı yatırımlarının yaklaşık %43'ü AB ülkelerinden gelirken %57'si AB dışından kaynaklanmaktadır (ilk 10 ülke için bakınız Şema 17).³⁹ İngiltere'nin, Brexit sonrası bu konudaki liderliğini koruması üç sebepten zor olacaktır. İlk olarak, Ortak Pazar'ın dört özgürlüğünden biri, sermaye dolaşım serbestliği-

dir. BK'nın Ortak Pazar'dan çıkması durumunda bu serbestlik de sona erecektir. İkincisi, birçok yabancı şirket, AB'yle ticaret yapabilme olanağı sağlayacağı için İngiltere'yi tercih etmektedir. AB'den çıkan İngiltere'nin bu rekabet üstünlüğü ortadan kalkacaktır. Üçüncüsü, BK'nın diğer ülkelerle yapacağı STA'ların daha önceki anlaşmalarda olduğu gibi yabancı yatırımları kapsamayacağı ve dolayısıyla doğacak açığı kapamayacağı hesap edilmektedir.

Şema 18: Birleşik Krallık'ta yaşayan ilk 10 yabancı ülke doğumluların sayıları ⁴⁰

İşçi Sayıları ve Nitelikleri

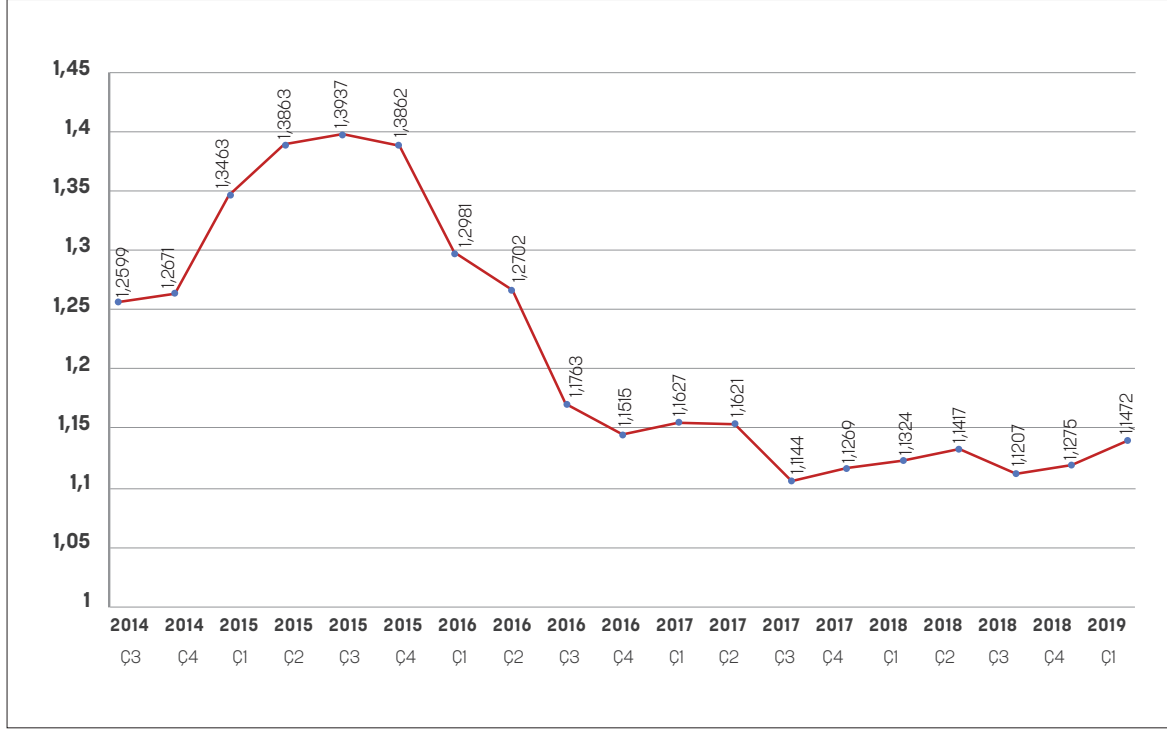
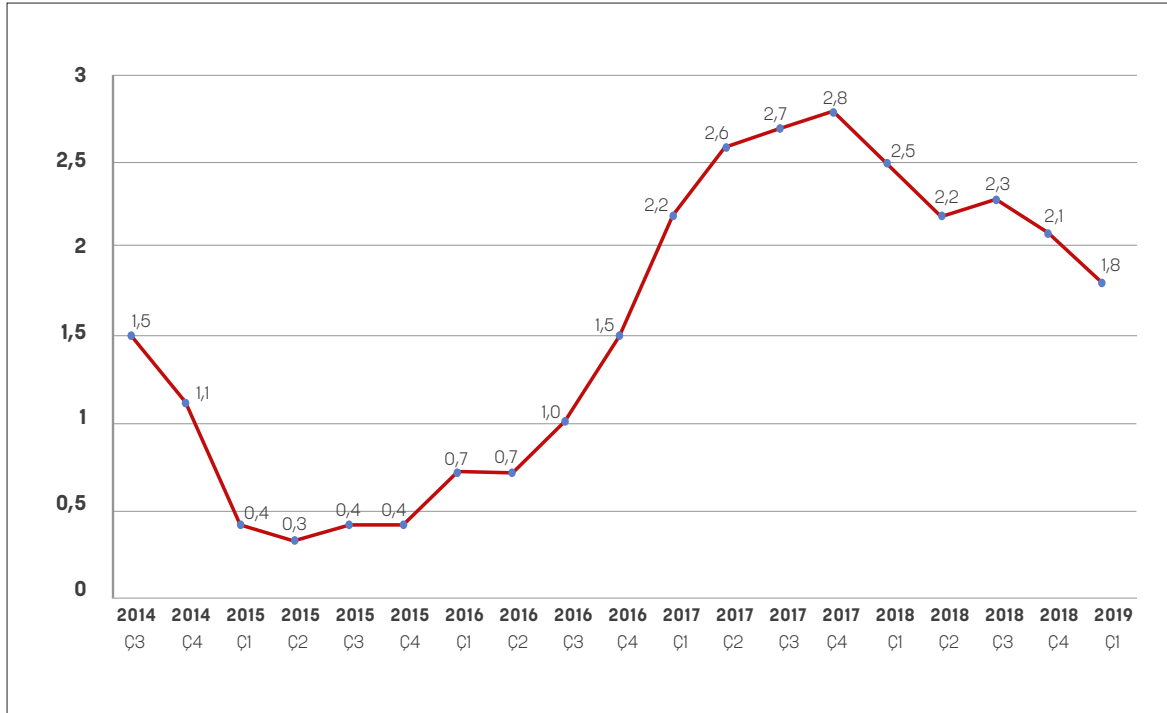
Brexit'e yol açan sebeplerden biri İngiltere'ye AB'den gelen göç olsa da, nitelikli ve sayıca fazla çalışan oranları ekonomik üretimi arttıran bir faktördür. İngiltere nüfusunun 9,5 milyonu (yaklaşık %14'ü) yabancı ülke doğumludur (ilk 10 ülke için bakınız Şema 18). Ortak Pazar'ın dört özgürlüğünden biri olan serbest insan dolaşım hakkı, 2017 itibarıyla, BK'da yaşayan, çalışan veya eğitim gören AB vatandaşı nüfusunu 3,7 milyon civarına çıkartmıştır. Temmuz 2019 itibarıyla görünen, BK'da yerleşik olan AB vatandaşları Brexit'ten sonra ülkede kalabileceklerdir. Ancak zamanla göçle gelen nüfus düşecektir ve İngiltere'nin AB vatandaşlarına ne gibi kurallar getireceği bilinmemektedir. AB dışından göç için ise kurallar esnetilebilir. 2017 itibarıyla 5,7 milyon civarında AB dışında doğmuş kişi BK'da yaşamaktadır. Brexit sonrası, özellikle eski İngiliz İmparatorluğu ülkelerinden gelen nitelikli nüfusu arttırmak mümkündür. Tüm bu nüfus değişimlerinin ekonomiye olan etkisini, bu konuda hükümetlerin alacakları kararlar belirsiz olduğu için tahmin etmek oldukça zordur.

Yönetmelikler

AB'den çıkış kurallarına göre, İngiltere, birliğin mevzuat ve yönetmeliklerinden de çıkabilecektir. Brexit taraftarları bu durumu BK'nın kendi çıkarları doğrultusunda ekonomik üretimi ve ticareti arttıracak şekilde hareket etmesine olanak vereceği için pozitif görmektedirler.

Ancak AB mevzuatının bir kısmı rekabet kuralları ve tüketiciyi korumak üzerine, yani ekonominin sağlıklı işleyerek devlet bütçesinden özel şirketlere teşvik ve yardımların engellenmesi üzerinedir. Genel olarak çevre ve işçi hakları üzerine geliştirilmiş AB yönetmelikleri de uzun vadede bir ülkede yaşayan insanların genel çıkarları için olumlu olarak değerlendirilebilir.

Bu sebeplerle İngiliz hükümeti yönetmeliklerde büyük bir serbestleşmeye gidilmeyeceğinin taahhüdünü vermiştir. Zira mevzuatta doğacak farklar AB-BK arasındaki ticareti de, sınırlarda tarife dışı bir engel oluşturarak daha çok zora sokabilir. İlk yıllarda bu engellerin mevzuattaki uyum sebebiyle az olacağı düşünülse de, uzun vadede, hükümetlerin AB yasalarını ne kadar uygulayacağı ve bunun ticarete nasıl yansıtacağı belirsizdir.

Şema 19: Ortalama Sterlin Döviz Kuru: Avro ⁴¹Şema 20: Tüketici Fiyatları Endeksi, 2015=0, Yüzdeler Birim ⁴²

Sterlinin Değeri

Brexit ile birlikte kurda oynamalar da beklenmektedir. Referandumun ertesinde kur zaten oynamış ve İngiliz sterlini avroya karşı Şema 19'da görüldüğü gibi %20'ye yakın değer kaybetmiştir. Bununla doğru orantıda, referandumdan bir sene sonra enflasyon %1,6 puan artmıştır ve Şema 20'de görüldüğü gibi tüketici fiyat endeksi yükselmiştir. Brexit'ten sonra para politikalarının nasıl şekilleneceği belli olmadığı için (örneğin faiz oranları), sterlinin değerinin da uzun vadede nasıl oynayacağı hakkında tahmin yapmak olanaksızdır. Ancak bir ihtimal sterlindeki zayıflama devam edecektir.

Finansal Hizmetler

Birleşik Krallık ekonomisinin en önemli ayağı Londra'da toplanmış, *the City* diye de bilenen, finansal hizmetler sektörüdür. Londra, senede 120 milyar poundluk varlık üreten, dünyada gerçekleşen döviz ticaretinin %37'sini göğüsleyen ve sınırlar ötesi ödünç vermenin %18'ine ev sahipliği yapan bir merkezdir. Bu özellikleriyle New York'la birlikte, dünyadaki en büyük iki uluslararası finansal merkezden biridir.⁴³

Bölüm 2'te de belirtildiği gibi, BK-AB arasında alternatif senaryolar üzerinden yürütülen müzakerelerde hizmet sektörü ve bu sektörün en

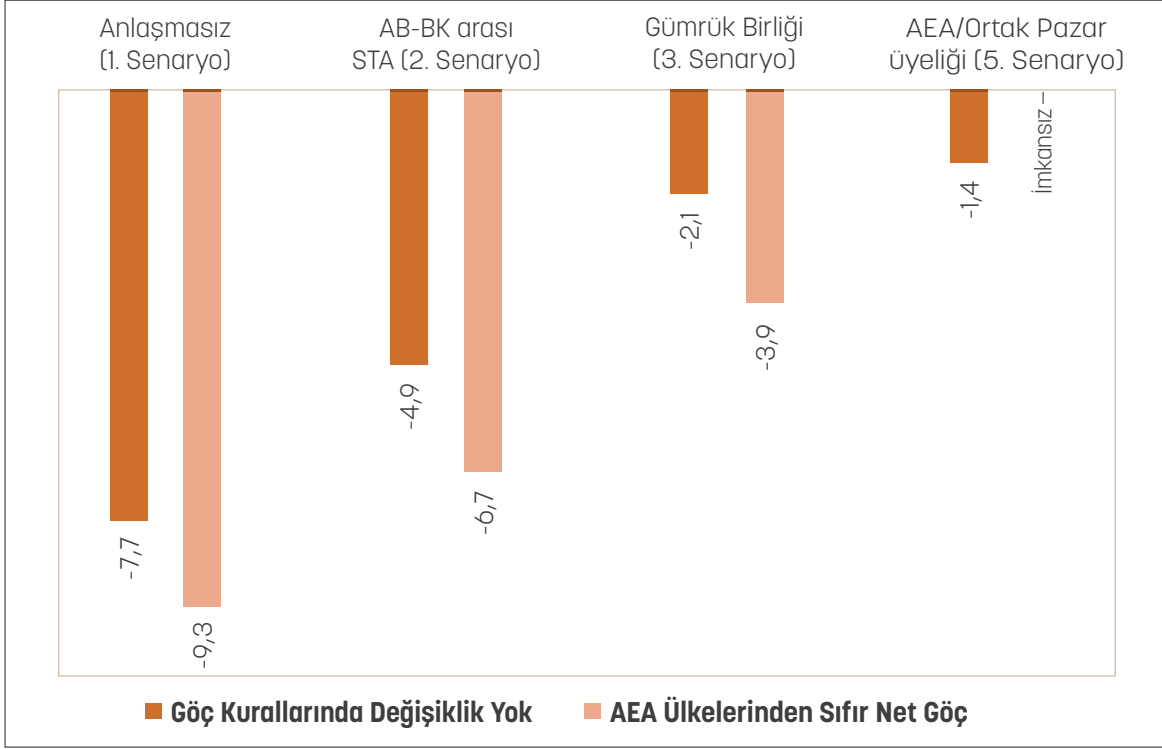
önemli kısmı olan finansal hizmetler en sıkıntılı alanlardan biridir. Brexit'in bu sektörde de büyük değişimlere yol açacağı öngörülmektedir. Sert Brexit koşullarında hizmet sektörünün Avrupa'yla bağlantısı kopacak ve belki de küresel boyutta değişiklikler meydana gelecektir (bu durumun Avrupa'ya etkisi için aşağı başlıklara bakınız). Londra'nın gelirin dörtte birinin Avrupa'dan geldiği düşünülürse bu etkinin ne boyutlarda olabileceği de tahmin edilebilir.

Anlaşmaz Brexit durumunda en büyük sorun Londra'daki şirketlerin AB içinde iş yapma olanaklarının kısıtlanacak olmasıdır. Bunun önüne geçmenin bir yolu BK'nın AB yönetmeliklerini tek taraflı olarak kabul etmesidir. Ancak bu da BK'nın en önemli sektörünün iplerini başkalarına devretmesi manasına gelecektir.

Diğer bir alternatif, AB'nin şu anda üçüncü ülkelere uyguladığı gibi şirketlerin AB'den *equivalence* (eşitlik zorunluluğu), yani bir nevi hizmetlerine devam edebilmek için AB'den izin almaları, olasılığıdır. Bu alternatif de ipleri AB'ye vermekte ve izinler her an iptal edilebileceği için riski arttırmaktadır. Her koşulda birçok şirket Londra'dan kaçarak, özellikle AB'nin teşvikler vermesi durumunda, Kıta Avrupası'ndaki merkezlere kayabilir. Bu etkileri BK, Avrupa dışı bağlantılarını kuvvetlendirerek telafi edebilir.⁴⁴

Şema 21: Brexit'in alternatif senaryolara göre Birleşik Krallık GSYİH'ına uzun vadede etkisi (15 yıl sonra AB'de kalmaya kıyasla GSYİH'da doğacak yüzdelik fark)⁴⁵

Yukarıda özetlenen altı değişken, Brexit sonrasında birbirlerinden dinamik olarak etkilenerek, üretim üzerinde tesir ederek, ve hükümetleri bazı önlemler ve para politikalarında değişiklikler yapmaya zorlayarak etki edeceklerdir. Aynı siyasi etkilerde olduğu gibi ekonomide de neler olacağını kesin bir netlikle hesaplamak zordur. Daha önce belirtildiği gibi, bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. Bu raporda ise, Birleşik Krallık hükümetinin bizzat kendisinin yaptığı Kasım 2018 tarihli araştırma sonuçları paylaşılacaktır. Bu sonuçlar İngiltere içinde eleştirilmiş olsa da,⁴⁶ dağıtımda olan diğer raporların ortasında (yani ne çok negatif ne çok pozitif) beklentiler sunduğu için en güvenilir kaynaklardan biridir.

İngiliz hükümeti ticaret, yönetmelikler ve göç üzerinden, alternatif beş senaryoyu modellemiş ve bugünkü duruma göre Brexit'in İngiltere GSYİH'ına maksimum %10,7 ila minimum %0,9

oranında negatif etki yapacağını hesaplamıştır. Bu beklentilerin merkez hesapları Şema 21'de görülmektedir. Bu hesaplara, fırsat olarak AB dışındaki ülkelerle yeni yapılacak STA'lar ve mevzuatın serbest hale gelmesi eklenmiştir. Ancak, yine de İngiliz hükümeti, en büyük negatif etkinin ticaretten kaynaklanacağını ve buradan doğan riskin fırsatlarla dengelenmekten uzak olduğunu düşünmektedir (bkz Tablo 1). Anlaşmasız sert Brexit, en büyük zararı verecekken en az etkinin AEA yani Ortak Pazar üyeliğinin devamında olacağını tahmin edilmektedir. Gerçekçi bir Gümrük Birliği modellemesi⁴⁷ ise bu iki opsiyon arasında bir etki yaratacak gibi durmaktadır. Her durumda, ticaret kaybından en çok etkilenecek sektör imalattır ve anlaşmasız Brexit'te %12, gümrük birliği senaryosunda ise %2 oranında bugünkü duruma kıyasla negatif darbe alması beklenmektedir. İmalatı, tarım ve hizmet iş kolları sırasıyla zarar görecektir olarak takip etmektedirler.⁴⁸

Tablo 1: Brexit'in alternatif senaryolara göre Birleşik Krallık ticaretine uzun vadede etkisi (15 yıl sonra AB'de kalmaya kıyasla doğacak yüzdelerlik fark)⁴⁹

Bugüne kıyasla değişim (%)	Anlaşmasız Brexit (1. Senaryo)	AB-BK arası STA (2. Senaryo)	Gümrük Birliği (3. Senaryo)	AEA/Ortak Pazar Üyeliği (5. Senaryo)
Toplam Ticaret Hacmi	-15	-10	-4	-1
Toplam Birleşik Krallık İhracatı	-12	-8	-3	-1
Toplam Birleşik Krallık İthalatı	-18	-12	-5	-2

BREXIT'İN AVRUPA BİRLİĞİ'NE OLASI EKONOMİK ETKİLERİ

Brexit'in AB'ye ekonomik etkileri hakkında da birçok modelleme ve çalışma yapılmıştır. Yukarıdaki özetlendiği gibi özellikle ticaret ve DYY üzerinden yapılan hesaplamalar AB'nin bir bütün olarak BK'ya göre çok daha az etkileneceğini öngörmektedir. Bununla birlikte Brexit'in AB bütçesine ve özellikle finans sektörüne daha fazla tesir etmesi beklenmektedir.⁵⁰

Ticaret

AB ile BK arasındaki ticaret hacimleri yukarıda özetlendiği için bu bölümde ülkeler bazında bir değerlendirme yapılacaktır. Nitekim, Brexit'in doğuracağı sonuç her ülke için aynı değildir. Şema 22'de görüldüğü gibi eşya ticaretinde İrlanda, Belçika, Hollanda ve Malta için Birleşik Krallık'ın önemi diğer ülkelere nazaran daha fazladır. Belçika ve Hollanda'ya ait rakamların bir kısmı transit limanlardan kaynaklandığı için görüldüğünden daha az öneme sahip olabilir.

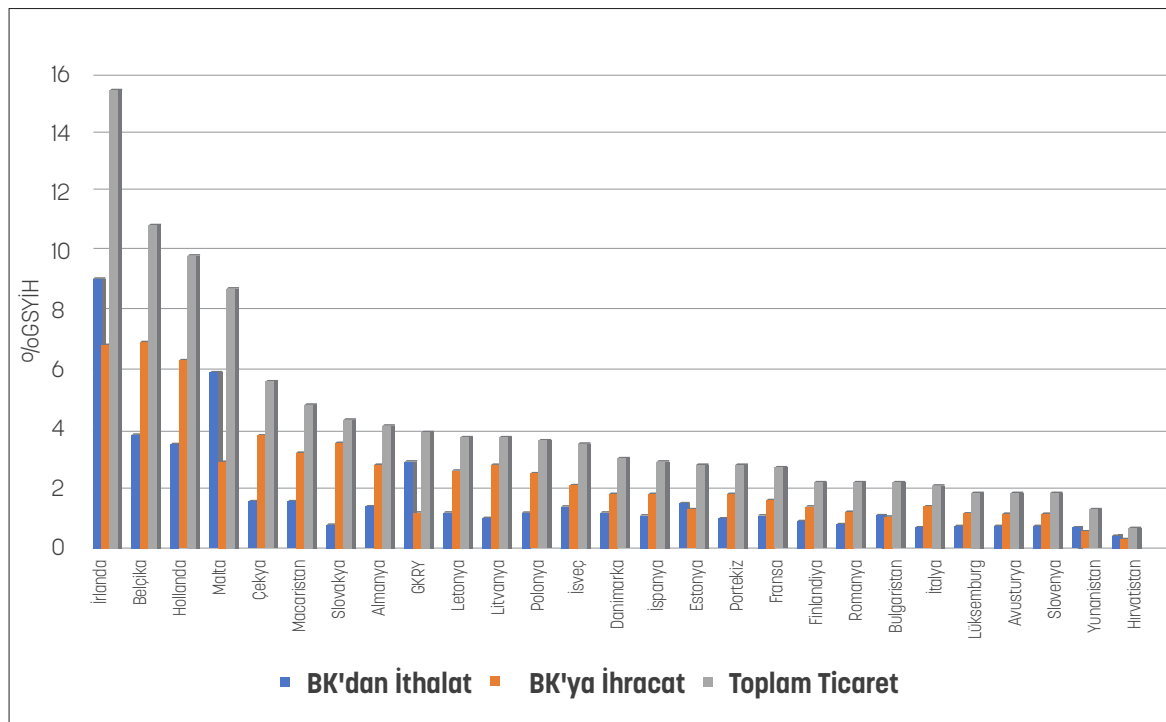
Ancak İrlanda'nın BK'ya ticaretteki bağımlılığı belirgin düzeydedir.

Hizmet sektöründe ise Şema 23'te gözüktüğü gibi Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Lüksemburg ve İrlanda, İngiltere'yle ticarette başı çekmektedir. Nakliye, seyahat (turizm), finans ve diğer ticari hizmetler (bilişim ve iletişim teknolojileri gibi) bu ikili ilişkilerde öne çıkan hizmet kollarıdır. Ülke bazlı okuma yapıldığında, ticaret dolayısıyla Brexit'ten en çok etkilenmesi beklenen ülkeler ya coğrafi ya da tarihi yakınlığı nedeniyle İrlanda, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta, Belçika ve Hollanda'dır.

AB Bütçesi

Brexit kampanyası sırasında ayrılma taraftarı kesimlerin en şiddetli dile getirdikleri konulardan biri de BK'nın AB bütçesine yaptığı orantısız katkıydı. Brexit sonrasında BK'nın yaptığı katkı ortadan kalkacağı için bunun AB bütçesine etki edeceği de düşünülmektedir. Bu konudaki kaybın tam ne kadar olacağı AB ile BK arasında yapılacak anlaşmaya göre değişecektir. Ancak

Şema 22: AB ülkelerinin Birleşik Krallık'a eşya ihracat ve ithalat rakamları sıralaması (GSYİH yüzdeleri, 2015)⁵¹

kaba bir hesapla, senede 9 milyar avro bir "delik" oluşması beklenmektedir.

Bununla birlikte, BK eğer AEA'nı içinde kalacaksa, örneğin Norveç gibi, yaklaşık senede 3,5 milyar avro ödeme yapacaktır. Bu en iyimser senaryo gerçekleşmezse, en kötü senaryoda da (yani sert Brexit ve DTÖ statüsüne inmiş bir ticari ilişki) gümrük gelirlerinden AB, 4,5 milyar avro beklemektedir. Bunun üzerine "boşanma nafakası" olarak da bilinen ve İngiltere'nin bir-iki sene içinde AB'ye ödeyeceği maksimum 40 milyar avro kadar bir meblağ da vardır. Kayıplar ve kazançlar üst üste konulduğunda AB'nin toplam bütçesinin (nafakasız) sadece %2,5 civarında azalacağı hesabı yapılabilir.

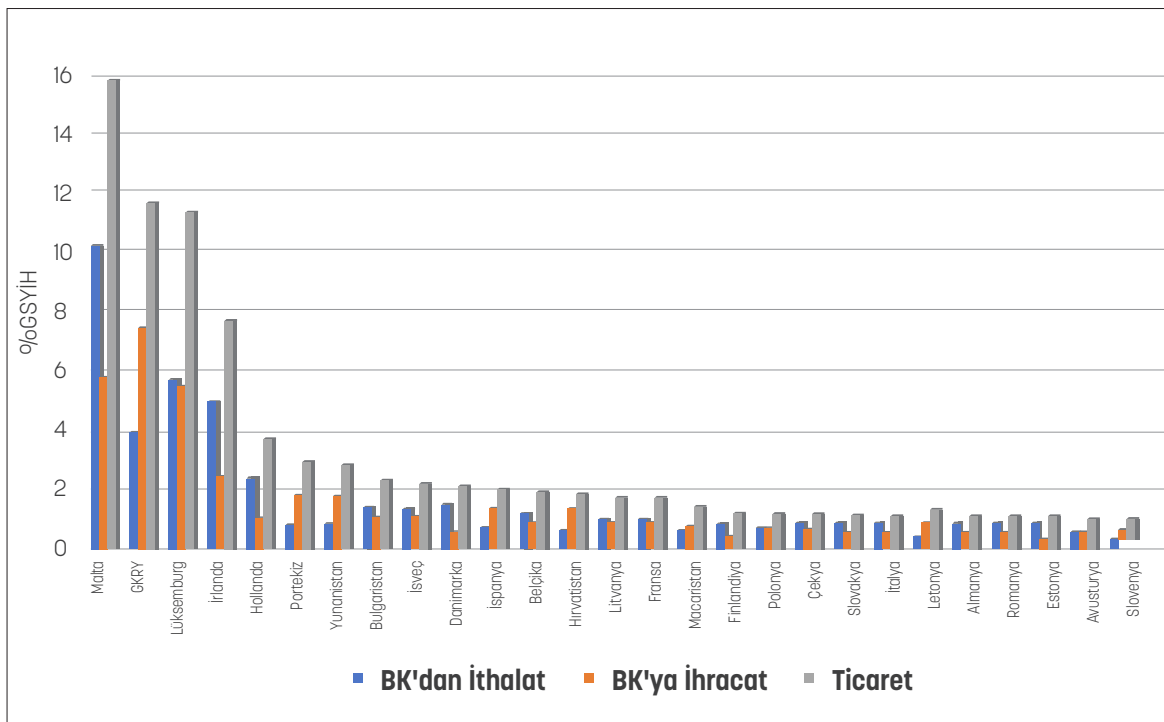
Finansal Düzenlemeler

Brexit'in AB için belki de yaratacağı en büyük ekonomik etki finans sektöründe olacaktır. Bu alanda BK'nın AB için önemini özetlemek gerekirse, Londra Menkul Kıymetler Borsası'nın piyasa değeri ve günlük ticaret cirosu açısından dünyada en büyük ikinci borsası olduğunu

hatırlamak yeterli olacaktır. BK, aynı zamanda, Avrupa'nın en büyük ikinci bankacılık sektörüne ve kolektif yatırım kuruluşlarına, birinci alternatif yatırım fonlarına (özel sermaye ve koruma fonlarına) ve sigorta sektörüne ev sahipliği yapmaktadır. AB'nin yatırım bankacılığı aktivitelerinin yarısı BK merkezlidir. Ayrıca, AB'nin döviz ticaretinin %70'i ve avro alım satımının %40'ı BK'da gerçekleşmektedir. Bir avro ülkesi olmamasına rağmen Londra, avro cinsinden tahvillerin takas merkezi konumundadır.⁵²

Bu ağırlığı sebebiyle, İngiltere Avrupa Birliği'nin finansal düzenlemelerinde etkin rol oynamıştır. BK etkinliğini, İrlanda, Hollanda, Lüksemburg ve İskandinavya ülkeleri ile iş birliğiyle, bu alandaki pazarı genişleterek yaratmak için kullanmıştır. Örneğin, AB-dışı ülkelerden gelen şirketlerin birlik mevzuatına uymaları durumunda (eşitlik zorunluluğu) AB içinde finansal aktivitelerde bulunabilecekleri kararı alınmıştır. Bu tarz kurallar, pazarın genişlemek yerine tekrar düzenlenmesini tercih eden Fransa, Almanya, İtalya ve Belçika gibi ülkelere karşı verilmiştir.

Şema 23: AB ülkelerinin Birleşik Krallık'a hizmet ihracat ve ithalat rakamları sıralaması (GSYİH yüzdeleri, 2015)⁵³

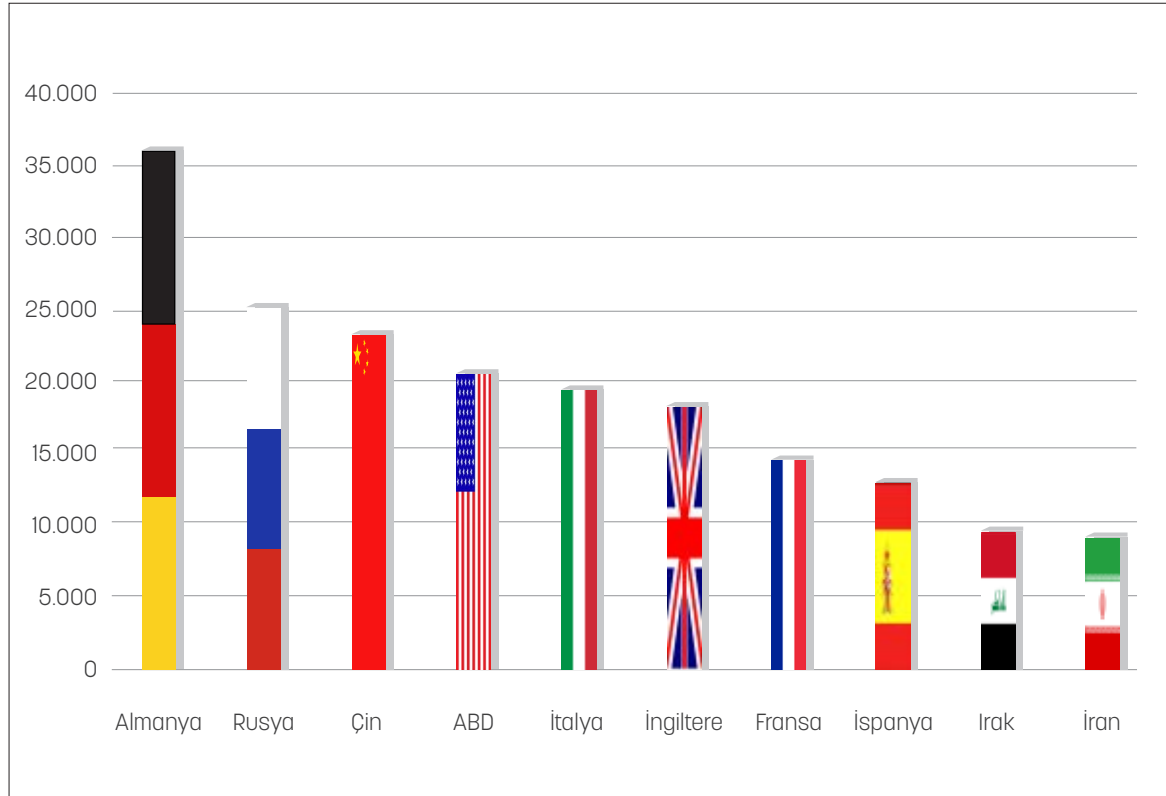
Ayrıca avro dışında olmasına rağmen bankacılık sektörüne ait AB kararlarında İngiltere oy kullanma hakkını elde etmiş ve Basel Bankacılık Denetim Komitesi gibi küresel platformlarda AB'nin ağırlığını arttırmıştır.

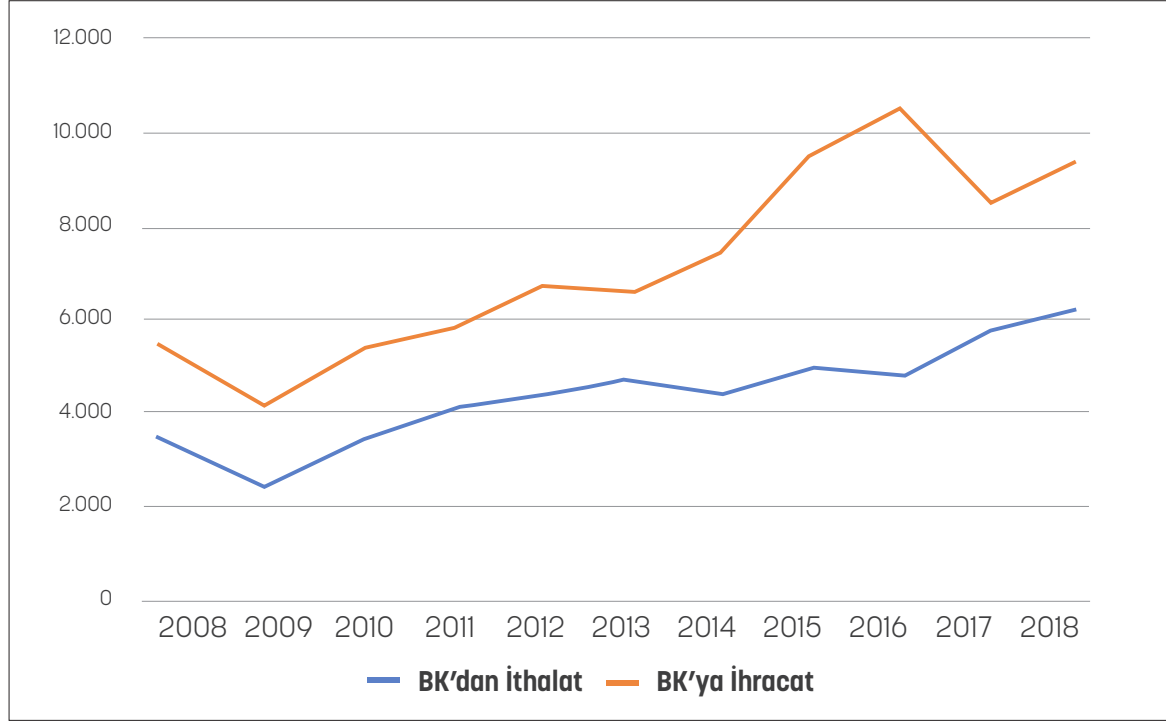
Brexit ile birlikte BK'nın finansal rolü AB içinde ortadan kalkacağı için üç alanda değişiklik beklenmektedir. İlk olarak, AB'nin piyasayı genişletmeye nazaran finansal pazar düzenlemesine ağırlık vereceği tahmin edilmektedir. Bu da yukarıda Bölüm 3'te siyasi etkilerden bahsedilirken değinildiği gibi İsveç, Hollanda ve Danimarka gibi ülkelerin AB içindeki etkisini azaltıp Fransa, Almanya ve İspanya gibi ülkelerin ağırlığını arttıracaktır. İkincisi, yukarıda belirtildiği gibi, eşitlik zorunluluğu ilkesinin BK'ya uygulanma ihtimali vardır. Fakat İngiltere bundan memnun değildir çünkü karar alan bir oyuncudan kural kabul eden bir aktör konumuna geçecektir. Bu sebeple, BK kendisi için yeni

bir düzenleme isteyebilir ve alternatif senaryolara göre, diğer AB-dışı ülkelere de ileride uygulanabilecek bir model oluşturabilir. Son olarak, İngiltere'nin AB'de yer almaması Birliğin küresel platformlardaki etkinliğini azaltacaktır.⁵⁴

Tüm etkileri hesaba katarak yapılan tahmini modellemeler, 27 AB üyesi ülke için toplamda 2030'a kadar, iyimser senaryolarda %0,11, sert Brexit senaryosunda %0,52 oranında GSYİH'da bir kayıp beklemektedir. Görüldüğü üzere bu negatif etki AB ekonomisi için ve BK'ın yaşayacağı kayıplara oranla yok denecek kadar azdır. Bu asimetrik durum AB toplam ekonomisinin İngiltere'den çok daha büyük olmasından ve AB ile ticaretin BK ekonomisi için aksi yöndekinden çok daha önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte İrlanda'nın neredeyse BK kadar büyük bir kayıp yaşayacağı, daha sonra sırasıyla Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ekonomilerinin sekteye uğrayacağı tahmin edilmektedir.

Şema 24: Türkiye ticaretinde ilk 10 ülkenin ticaret hacimleri (\$ milyon, 2018)⁵⁵

Şema 25: Türkiye-Birleşik Krallık arası ticaret hacimleri ve dengesi (€ milyon) ⁵⁶

BREXIT'İN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Brexit'in Türkiye'ye ekonomik etkileri de azımsanmayacak derecede olacaktır. Şema 24'te gözüktüğü gibi 2018 yılında Türkiye'nin en fazla ticaret yaptığı ilk 10 ülke içinde İngiltere altıncı sıradadır. Bir başka bakış açısıyla düşünülecek olursa, 2018 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının %50'si, ithalatının ise %40'ı AB ile gerçekleşmiştir. Son 15 yılda, AB bir ülke grubu olarak ilk sırada gelmektedir.⁵⁷ AB ülkeleri içinde ise İngiltere'nin konumu özellikle dikkat çekmektedir. Ticaretle son 10 yılda, toplam senelik ticaret hacmi 16 milyar avroya yaklaşan İngiltere, AB ile ticaretle hep ilk dört ülke arasında yer almıştır.

BK ile ticaretin Türkiye açısından önemi ticaret dengelerine bakarak daha da iyi anlaşılabilir. Yine son 10 yıl içerisinde (2009 yılı haricinde) BK, Türkiye için Almanya'dan sonra ikinci en büyük

pazar olmuştur. 2016 yılında ihracat 10,5 milyar avroyu geçmiş, 2018 yılında ise 9,5 milyar civarında gerçekleşmiştir.⁵⁸ Ayrıca Türkiye'nin sürekli olarak ticaret fazlası verdiği sayılı AB ülkesinden biri olan İngiltere, bu açıdan bakıldığında da en önemli ortaktır (ticaret dengesi ve artan ticaret hacimleri için bakınız Şema 25).

Türkiye Tablo 2'de gözüktüğü gibi BK'ya en çok kara ulaşım araçları, giyim eşyası, elektrik makine ve cihazları satmaktadır. Türkiye, 2018 verilerine göre BK'nın dünyadan ithalatında elektronik, elektrikli makineler ve kablolar, hazır giyim, ev tekstili, alüminyum ve demir çelik ürünlerinin bir kısmında ilk 5 ülke arasında yer almaktadır. Ayrıca %25'lik pazar payıyla çamaşır makinesinde BK pazarında lider konumundadır.⁵⁹

Bu ticaret rakamlarına ayrıca üretimde değer zinciri eklenince Türkiye ile BK arasındaki ekonomik ilişkinin farklı boyutları da ortaya çıkmaktadır. Yukarıda Şema 16'da Birleşik Krallık

brüt ihracatında katma değer menşei oranları arasında Türkiye'nin oranının %0,2 ile ilk 20 arasında olduğu gösterilmiştir. Aynı fotoğraf Türkiye için çekildiğinde, Türkiye ihracatının yurt içi katma değer oranı %83 gözükmekte ve %6 oranla Birleşik Krallık yedinci ülke konumunda durmaktadır.⁶⁰ Bu rakamlar, iki ülke

ticari ilişkilerinde tedarik zincirinin ne denli iç içe geçtiğinin ve Türkiye'nin genel ihracatının içinde İngiltere'den ithalatın olduğunun da bir göstergesidir. Örneğin, otomotiv sektöründe, İngiltere'de üretilen motor, Türkiye'de taşıtlara monte edilip, tekrar İngiltere'ye (ve diğer ülkelere) satılmaktadır.⁶¹

Tablo 2: Türkiye'nin BK ile ticaretinde sattığı ve aldığı ilk 10 ürün grubu (2018) ⁶²

İhracat Tüm Ürünler	€ 9.418.202.670	100%
Kara ulaşım araçları	€ 2.272.456.125	24,13%
Giyim eşyası ve aksesuarları	€ 1.636.803.293	17,38%
Elektrik makineleri ve cihazları	€ 1.137.982.266	12,08%
Altın, parasal olmayan	€ 510.819.963	5,42%
Tekstil ürünleri	€ 452.919.446	4,81%
Demir ve çelik	€ 393.399.209	4,18%
Haberleşme, ses kaydetme cihazları	€ 353.013.215	3,75%
Demir, çelik, bakır, nikel, alüminyum	€ 295.539.114	3,14%
Meyve ve sebzeler	€ 275.576.126	2,93%
Kağıt, karton ve kağıt hamurundan eşya	€ 192.564.453	2,04%

İthalat Tüm Ürünler	€ 6.249.871.275	100%
Güç üreten makineler ve araçlar	€ 1.273.597.163	20,38%
Altın, parasal olmayan	€ 1.239.988.632	19,84%
Metal cevherleri, döküntüleri, hurdaları	€ 794.873.658	12,72%
Kara ulaşım araçları	€ 613.823.761	9,82%
Tıp ve eczacılık ürünleri	€ 237.850.044	3,81%
Diğer genel endüstri makina/cihazların aksamaları	€ 190.117.812	3,04%
Demir ve çelik	€ 178.774.393	2,86%
Organik kimyasal ürünler	€ 152.091.045	2,43%
Elektrik makineleri, cihazları ve aletleri	€ 147.345.654	2,36%
Mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar	€ 124.352.060	1,99%

Dış ticaretin yanında İngiltere ve Türkiye arasında doğrudan yabancı yatırım karşılıklı olarak devam etmektedir. 2005-2018 döneminde Türkiye'ye BK'dan 9 milyar dolar civarında yatırım gelmiştir. İngiliz şirketleri toplam DYY'nin %12'sini sırtlayarak Türkiye'ye yatırım yapan en büyük kaynak olmuşlardır.⁶³ Aynı yıllarda, Türkiye'den BK'ya yatırım ise 2,3 milyar avro civarındadır. Türkiye'ye yatırım yapan 3000'den fazla şirket arasında BP, Vodafone, HSBC ve Marks & Spencer sayılabileceği gibi, BK'ya yatırım yapan 200'den fazla Türkiye merkezli firmalar arasında Beko, YünSA, Vitra, Vestel, BMC, Desa, Koleksiyon, Söktaş, Goldaş, Sezginler Mücevherat (So Chic), Yakupoğlu, AKG Yalıtım (Çimstone), Armondi Tekstil ve Ramsey bulunmaktadır.⁶⁴

Türkiye için Ekonomik Riskler

Brexit sonrası, BK ile AB arasında yapılacak anlaşmanın niteliğine göre Türkiye için en büyük ekonomik risk Gümrük Birliği avantajının yitirilmesinden kaynaklanmaktadır. Zira, Türkiye'nin BK ile olan ticari ilişkilerinde en önemli avantajı Gümrük Birliği üyeliği ve coğrafi yakınlığıdır. Yüksek pazar oranlarına sahip olduğu ürünlerde, Çin ve Hindistan gibi en yakın rakiplerine nazaran, Türkiye'ye gümrük vergisi uygulanmamaktadır. Ayrıca yine bu ülkelere kıyasla İngiltere'ye coğrafi yakınlık daha hızlı ve az maliyetli sevkiyatlara olanak vermektedir.

BK hükümetleri AB dışındaki ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları yapacağını dile getirmiştir ve yukarıda anlatıldığı gibi, 11 bölgeyle Brexit sonrası AB'nin imzalamış olduğu STA'ları devam ettirmek üzere fikir birliğine varmıştır. Ancak Türkiye, Gümrük Birliği koşulları nedeniyle, AB'den bağımsız olarak bir STA yapamamaktadır. "Ticari asimetri" diye tabir edilen durum, Ankara ile Londra arasında bir STA imzalanmasını engellemekte ve Türkiye'nin bugünkü rekabet üstünlüğünü riske atmaktadır. Ankara Gümrük Birliği'nin yenilenmesi için Brexit sürecinden bağımsız olarak taleplerde bulunmuş ve bazı AB çevrelerinden bu talebine olumlu yanıt almıştır. Ancak daha çok siyasi nedenlerden dolayı ilerleme kaydedilememiştir.⁶⁵

Anlaşmasız sert Brexit koşullarında, Türkiye'nin ihraç edeceği ürünlere uygulanacak vergilerin ve prosedürlerin artması dışında, ikinci bir risk, BK'nın rakip ülkelere uyguladığı gümrük bariyerlerini indirmesidir. Bunu STA'lar imzalayarak yapabileceği gibi İngiltere ekonomisini korumak ve AB'den gelen ithalatı telafi etmek adına tek taraflı bir vergi indirimi uygulayarak da yapabilir. Hali hazırda, May hükümeti anlaşmasız Brexit durumuna yönelik bir önlem almış ve bir seneliğine BK ithalatının %87'sinden gümrük vergisi almayacağını açıklamıştır.⁶⁶ Bu bir sene içinde Türkiye rekabet üstünlüğünü kaybedebilecektir.

Sıfır gümrük koşullarının dışında kalan sektörlerde açıklanan vergi oranlarına göre, BK örneğin kara taşıt araçlarında %6 ile %22 arasında ve tekstil ve hazır giyimde %2,5 ile %12 arasında gümrük vergisi uygulayacaktır.⁶⁷ Türkiye'nin rekabet üstünlüğü olan bu alanlarda ihracatımız darbe alacaktır. Ayrıca üçüncü ülkeler STA imzalamak konusunda hızla ilerlerken, Ankara, Londra ve Brüksel arasında bir STA yapılmasını beklemek zorunda kalacaktır. Bu da kaybetmiş olduğu üstünlüğü hızlıca telafi edebilmesine engel olacaktır.

May hükümetinin imzaladığı Geri Çekilme Anlaşması'nın geçerli olması durumunda, Aralık 2020'ye kadar Türkiye büyük bir değişiklik yaşamayacak ve zaman kazanacaktır. Bu dönemin sonrasında ne olacağı ve Ankara'nın Londra ile ne hızda bir anlaşma yapabileceği sorusu da yine BK ile AB arasında yapılacak anlaşmanın niteliğine ve zamanına bağlıdır.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın hazırladığı bir araştırma raporuna göre,⁶⁸ sert Brexit koşullarında ihracat oranlarında en büyük kayıp yaşayacak AB-dışı ülkeler arasında Türkiye en başta gelmektedir (bakınız Resim 3). Gümrük tarife oranlarında %3,5 civarında bir değişiklik ve Türkiye'nin toplam

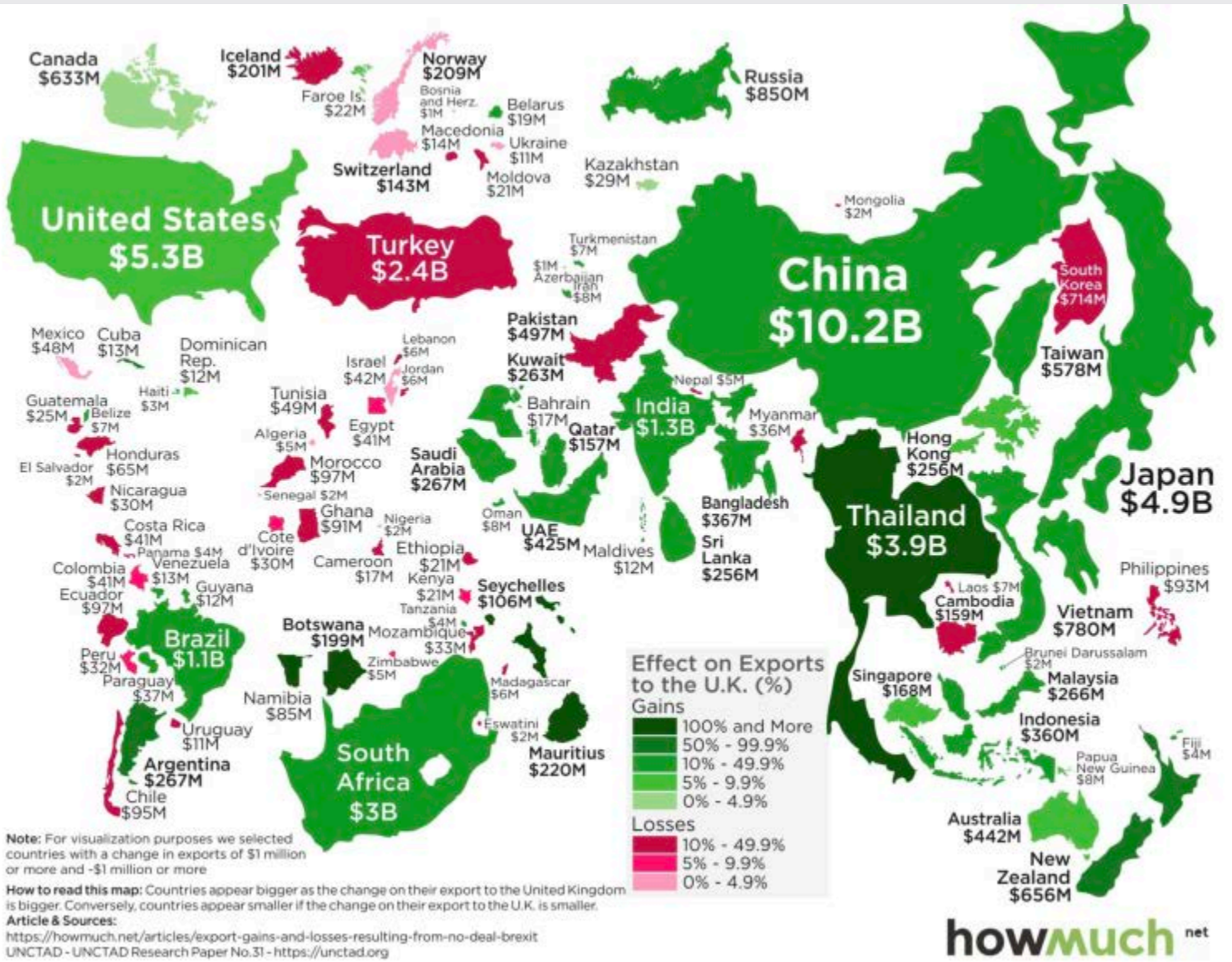
BK'ya yaptığı ihracatın %24 oranında düşmesi öngörülmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi, ticaretteki düşüş beklentisinin ana sebebi sadece gümrük bariyerlerinin artması değil, Resim 3'te gözüktüğü gibi aynı zamanda Çin, Japonya veya ABD gibi büyük ekonomik güçler ve BK ile anlaşmaya varmış ülkelerin, rekabet üstünlüğü elde etmelerinden kaynaklanacaktır. Sektörler bazında düşünüldüğünde en büyük riskin otomotiv, tekstil ve elektrikli ev aleti ihracatında olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye için riskleri düşünürken üretimde değer zincirlerini de hesaba katmak gerekir. Bu alanda Brexit'in tam etkisini hesaplamak zordur. Bununla birlikte, sert Brexit koşullarında BK'dan ithal edilen bazı ürünlerde Türkiye gümrük tarifesi uygulamak durumunda kalacağı için Türkiye'nin diğer ülkelere yapacağı ihracata da dolaylı bir yönde etkisi olabilir. Menş kuralları da BK ile yapılan ticarete ayrı bir sorun olarak Türkiye'nin karşısına çıkacaktır. Bu tarz pürüzler yapılacak ikili bir STA ile halledilebilir (örneğin menş kuralları esnetilebilir). Fakat BK, Gümrük Birliği içinde kalmadığı sürece, Ankara bu tarz engelleri kaldırmak için de Brüksel ve Londra arasındaki iş birliğinin sonuçlanmasını beklemek zorunda kalacaktır.

Resim 3: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı tarafından hazırlanan ve sert Brexit'in gelişmekte olan ülkelerin ihracatını nasıl etkileyeceğine dair raporunun howmuch.net tarafından görselleştirilmiş hali. Ülkeler yaşayacakları kayıplar (kırmızı) ve kazançlar (yeşil) oranında büyütülmüş veya küçültülmüştür.⁶⁹

Export Gains and Losses Resulting From No-Deal Brexit

Bütün bu risklerin önüne geçebilmek adına, hükümetler nezdinde olumlu adımlar atılmıştır. Eylül 2016'da Dış İşleri Bakanı Boris Johnson, Ocak 2017'de Başbakan Theresa May ve Ocak 2018'de Ticaret Bakanı Liam Fox Ankara'ya gelmişler, Eylül 2016'da ve Mart 2017'de Ticaret Bakanı Nihat Zeybekçi, Eylül 2018'de Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan ve Mayıs 2018'de de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Londra'yı ziyaret etmişlerdir. Bu üst düzey görüşmelerde her iki taraf da ticari hacmin artırılması ve bir STA imzalanmasına yönelik siyasi iradeyi göstermişlerdir. Türkiye ve BK arasında bir Çalışma Grubu kurulmuş ve toplantılar yapılmıştır. Ancak Türkiye'nin Gümrük Birliği üyeliğinin yarattığı kısıtlar sebebiyle şu ana kadar bir sonuç alınamamıştır. 21 Şubat 2019'da İngiltere'nin yaptığı bir açıklamada Türkiye "AB'yle yakın bağı bulunan ülkeler arasında sayılarak mevcut Gümrük Birliği ilişkisinin anlaşmaz 'Brexit' sonrası döneme aktarılamayacağı kaydedilmiştir."⁷⁰

BK'nın AB'den ithal ettiği tarım ürünlerindeki düşüşü telafi etmek için Türkiye gibi coğrafi olarak yakın ülkelere, özellikle sebze ve meyve ithalatı için, yönelmesi olasıdır. Bugünkü durumda, işlem görmemiş gıda ürünleri Gümrük Birliği dışındadır. Buna rağmen sebze ve meyve ihracatı 276 milyon avro civarındadır ve toplam BK'ya yapılan ihracatın %3'e yakın bir oranını kapsamaktadır. Bu oran artırılabilir ve Birlik dışında kalan sektörler öne çıkarılabilir. Aynı mantıkla düşünülecek olursa, uzun vadede Ankara ve Londra arasında imzalanacak bir STA'ya daha önce kapsam dışında kalmış sektörler eklenebilir ve Türkiye'nin ihracat oranları ve ticaret dengesi pozitif yönde etkilenebilir.

İkinci bir fırsat olarak DYY olanaklarının geliştirilmesi düşünülebilir. Türkiye merkezli şirketler Brexit sonrasında da BK'ya yatırım yapmaya devam edeceklerdir. Nitekim bir kısım şirket için bir yatırım merkezi olarak İngiltere'nin cazibesi AB üyeliğinin dışında faktörlere de bağlıdır. Benzer bir şekilde BK merkezli şirketler için de Türkiye cazibesini koruyacak, hatta belki arttıracaktır.⁷¹ Gümrük Birliği üyesi olan Türkiye, özellikle yatırım için teşvikler arttırılırsa, AB ile ilişkilerini devam ettirmek isteyen şirketler için bir alternatif merkez olacaktır. Bununla birlikte, bölge ekonomileriyle entegre olan Türkiye üzerinden başka ülkelere açılmak ve böylelikle AB ile ilişkileri bir nebze telafi etmek de mümkün olabilecektir. Finansal hizmetler

Türkiye için Ekonomik Fırsatlar

Türkiye için özellikle uzun vadede Brexit'in dört alanda bazı ekonomik fırsatlar da yaratacağı düşünülebilir (özet için bakınız Şema 26). Fırsat hanesine ilk olarak imtiyazlı ve tercihli ticaret olanakları yazılabilir. Gümrük Birliği hizmet ve tarım sektörlerini kapsamadığı için, bu iki sektörde BK ile Türkiye arasında bir serbest ticaret anlaşması yapmak mümkündür. Kısa vadede,

sektöründe de Londra'nın cazibesini yitirmesi ile birlikte, kimi yükselen piyasa (*emerging market*) odaklı işlemler, AB dışında, İstanbul, Dubai gibi şehirlere de kayabilir.⁷²

Üçüncü olarak, siyasi fırsatlar değerlendirilirken de bahsedildiği gibi, AB ile BK arasında yapılacak olan anlaşmanın, Türkiye'ye bir model olarak uygulanma ihtimali vardır. May hükümetinin imzaladığı Geri Çekilme Anlaşması'nın BK parlamentosunda reddedilmesinin sebeplerinden biri de Gümrük Birliği'nde kalan İngiltere'nin kendi STA'larını imzalayamayacak olmasıdır. Bir başka ifadeyle, BK, Türkiye örneğini kabul etmekte çekimser davranmaktadır. Bu da Türkiye'nin Gümrük Birliği ile ilgili şikayetlerinin haklılığını bir kez daha ortaya koymuştur. AB'nin dışında kalacak olan iki büyük ülke olarak BK ve Türkiye birbirlerine dolaylı (veya anlaşmalı bir şekilde) destek olarak, daha çok sektörü kapsayan, daha fazla gümrük bariyerini ortadan kaldıran ve kendi ticaret politikalarını AB'den daha bağımsız bir şekilde yapmalarına izin veren bir alternatif formül için Brüksel'i ikna ede-

bilirler. Nitekim AB içinde de Türkiye ve BK'ya birbirine benzer şablonlar uygulanabileceğine dair yeşil ışık yakılmıştır.⁷³

Tüm bu riskler ve fırsatlar beraber ele alındığında çıkan sonuç, Brexit süreci tamamlanmadan ve Brüksel ile Londra arasındaki ilişkinin nasıl bir şekil alacağı belli olmadan Türkiye'nin kısa vadede yapabileceklerinin nispeten kısıtlı olduğudur. Bugüne kadar ikili ilişkiler mümkün olduğu kadar sıcak tutulmuş, diyalog kapıları açık bırakılmış ve süreç yakından takip edilmiştir. Temmuz 2019 itibarıyla kendi siyasi kriziyle de uğraşan BK'nın önceliği haliyle Türkiye değildir. Dolayısıyla, kısa vadede büyük adımlar beklenmemelidir. Bununla birlikte, BK'nın AB'den gelecek ithal eşyalara karşı kolaylaştırıcı prosedürler uygulanması gibi AB ile ticaret koşullarını ilgilendiren durumlarda, Ankara da bu tarz usullerin Türkiye ile yapılan ticareti de kapsamaması için ısrar edebilir. Uzun vadede ise Ankara fırsatlarının farkında olarak hem Londra hem Brüksel ile ekonomik ilişkilerine yeni bir yön verme olanağına sahiptir.

Şema 26: Türkiye için Brexit'in yaratabileceği muhtemel ekonomik riskler ve fırsatlar

SONUÇ

Brexit bir siyasi süreç olarak incelendiğinde gerçek-ötesi (*post-truth*), kutuplaşma ve popülizm gibi küresel politikaya damga vuran günümüze ait birçok olgunun iç içe geçerek neler yaratabileceğinin güzel ve talihsiz bir örneğidir. Bir bakıma Brexit, referandum kararından sonraki üç yıl boyunca hem siyasi liderlerin hem seçmenlerin, önlerini görememelerinden, etrafta dolaşan yanıltıcı bilgilerden ve endişelerini ümitlerle bastırmaya çalışmalarından kaynaklanan bir başarısızlıklar zinciri olmuştur.

Haziran 2016'da Brexit için oy veren çoğunluğun her bir üyesinin tam olarak ne düşündüğünü elbette bilmek olanaksızdır. Ama "AB'den Ayrılma" kampanyası yürütenlerin sınırların kontrolünü tekrar ele geçirme taahhütleri ve işsizliği ve ekonomik sıkıntıları göçe ve AB bütçesine giden paralara bağlayan yaklaşımlarının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunlarla birlikte, kendini Avrupalı görmeme ve Almanya'nın AB üzerinden gücünü arttırdığı gibi inançlar da sonuca tesir etmiştir.

Ancak son üç yıl içinde yaşanan sürece bakıldığında, bu tespitlerden hiçbirinin tam olarak gerçeği yansıtmadığı ve Brexit sonrasında belki de hepsinin tam da ümit edilenin aksine işleyeceği sonucu çıkmaktadır. Sınırların kontrolünü tekrar ele geçirmek yerine, sert Brexit senaryo-

sunda, BK bir sene süreyle gümrük vergilerinin bir kısmını düşürmeyi düşünmektedir. Bununla birlikte AB mevzuatını uygulamaya devam edecek gibi gözükmektedir. İrlanda adasında nasıl bir sınır olacağı sorusu ve İskoçya'nın bağımsızlık talepleri de sınırların kontrolünü geri kazanmaktansa kaybetmeye işaret etmektedir. Ekonomiyi zora sokmakla suçlanan göçmen nüfus, halbuki nitelikli işçi olarak katkı sağlamıştır. Bugüne kadar göç etmiş olanlar ülkede kazanılmış haklarını koruyarak kalacaklar gibi durmaktadır. Almanya'nın bir yayılmacı politikası olmaksızın AB, tam tersine Almanya'nın gücünü kontrol altında tutan bir barış projesidir.

Bütün bu yanlış algıları Brexit oyu veren kesim daha sonradan ne ölçüde farkedecektir bilinmez, ama BK önemli bir siyasi ve ekonomik dönüşümden geçmektedir. AB bugüne kadarki en büyük meşruiyet sorunu ile karşı karşıyadır. Türkiye ise, belki de her zaman olduğu gibi, süreci dışarıdan ama yakından takip eder konumdadır. Uzun vadede Brexit süreci tamamlandığında herkes kendine göre gelişmelerden pay çıkaracaktır. Ama en çok kazanç sağlayacağını zanneden kesimler belki de en büyük kaybedenler, fırsatları doğru okuyanlar ise kendilerini beklenmedik olumlu koşullar altında bulanlar olacaktır.

NOTLAR VE YARARLANILAN KAYNAKLAR

* Doç. Dr. Yaprak Gürsoy, araştırma sırasında verdikleri fikirler için Andrew Glencross, Mustafa Kutlay ve Mina Toksöz'e teşekkür eder. Bu rapordan bağımsız olarak, Dr. Gürsoy'un Türkiye-İngiltere ilişkilerini tarihsel olarak inceleyen projesi British Institute at Ankara (BIAA) tarafından desteklenmektedir. BIAA projesi kapsamında iş insanları ve devlet temsilcileri ile yapılan mülakatlarda belirtilen görüşlerden bu rapor hazırlanırken dolaylı olarak faydalanılmıştır.

¹ Bu eser boyunca "Birleşik Krallık" ve "İngiltere" ülke ismi olarak Türkçe ifadede yaygın olduğu gibi aynı manada ve ülkenin resmi ismi (Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı) yerine kullanılacaktır. Aksi belirtilmediği sürece "İngiltere" ifadesinden kasıt, İngiltere (*England*), İskoçya (*Scotland*), Galler (*Wales*) ve Kuzey İrlanda (*Northern Ireland*) bölgelerinin tamamını kapsayan coğrafi alandır.

² European Commission: Public Opinion 2018, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/index>, verilerinden derlenmiştir. 2011 yılından sonra bu soru için orijinal kaynaktan veri bulunmamaktadır.

³ A.g.e. verilerinden derlenmiştir. Hem Avrupa Birliği hem Birleşik Krallık için aynı dönemi kapsayan tüm veriler kullanılmıştır.

⁴ A.g.e. verilerinden derlenmiştir.

⁵ Parties and Elections in Europe 2019, <http://www.parties-and-elections.eu/>, verilerinden derlenmiştir.

⁶ A.g.e verilerinden derlenmiştir.

⁷ Andrew Glencross, *Why the UK Voted for Brexit: David Cameron's Great Miscalculation* (Palgrave Macmillan, 2016), s. 35-46.

⁸ Richard Hartley-Parkinson, "Boris Johnson Stands by £350million Vote Leave Bus Message", *Metro*, 27 Nisan 2017, <https://metro.co.uk/2017/04/27/boris-johnson-stands-by-350million-vote-leave-bus-message-6600240/?ito=cbsshare/>.

⁹ Daniel Boffey and Toby Helm, "Vote Leave Embroiled in Race Row over Turkey Security Threat Claims," *The Guardian*, 22 Mayıs 2016, <https://www.theguardian.com/politics/2016/may/21/vote-leave-prejudice-turkey-eu-security-threat>.

¹⁰ James Ker-Lindsay, "Did the Unfounded Claim that Turkey was about to Join the EU Swing the Brexit Referendum?" *The London School of Economics and Political Science (LSE) British Politics and Policy Blog*, <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/unfounded-claim-turkey-swing-brexite-referendum/>.

¹¹ Martin Moore ve Gordon Ramsay, "UK Media Coverage of the 2016 EU Referendum Campaign," *King's College London, Centre for the Study of Media, Communication and Power*, Mayıs 2017, <https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/cmcp/uk-media-coverage-of-the-2016-eu-referendum-campaign.pdf>, s. 99 verilerinden derlenmiştir.

¹² John Curtis, "The Backstop Explained," *House of Commons Library*, 12 Aralık 2018, <https://commonslibrary.parliament.uk/parliament-and-elections/parliament/the-backstop-explained/>.

¹³ Mart 2018'de Avam Kamarası, anlaşmasız Brexit durumuna karşı 12 ay boyunca ithal ürünlerin değer olarak %87'sini kapsayan bölümünden gümrük vergisi almama ve bu şekilde ülke içindeki fiyat artışını engelleme ve üretim zincirlerini koruma kararı vermiştir. Et, süt ürünleri, tamamlanmış otomotiv ve bazı tekstil ürünleri bu sıfır vergi kapsamı dışında bırakılmıştır. Bir senelik geçiş döneminin ileride olabilecek bir anlaşmasız Brexit senaryosuna da uygulanacağı tahmin edilmektedir, ancak nihai durum daha henüz netlik kazanmamıştır. Bakınız, Dominic Webb, "Brexit: Trade Tariffs If There Is No Deal," Briefing Paper, No. 8518, *House of Commons Library*, 13 Mart 2019.

¹⁴ Avrupa Komisyonu 2019, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/slide_presented_by_barnier_at_euco_15-12-2017.pdf, s. 2, görsel Türkçe'ye uyarlanmıştır. Açıklamalar için ayrıca bakınız "Stairway to Brexit: Barnier Maps Out UK's Canadian Path," *Reuters*, 19 Aralık 2017, <https://uk.reuters.com/article/uk-britain-eu-options/stairway-to-brexite-barnier-maps-out-uks-canadian-path-idUKKBN1ED23R>.

¹⁵ Joe Owen, Alex Stojanovic ve Jill Rutter, “Trade after Brexit: Options for the UK’s Relationship with the EU,” *The Institute for Government*, Aralık 2017, https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/IFGJ5896-Brexit-Report-171214-final_0.pdf.

¹⁶ Labour’s Plan for Brexit 2019, <https://labour.org.uk/issues/labours-plan-brexit/>.

¹⁷ Andrew Glencross, “This Time It’s Different: Legitimacy and the Limits of Differentiation after Brexit,” *The Political Quarterly*, Cilt 89, No. 3 (Eylül 2018): 490-496.

¹⁸ Henrik Larsen, “Brexit and the EU as an International Actor,” *The Routledge Handbook of the Politics of Brexit*, der. Patrick Diamond, Peter Nedergaard ve Ben Rosamond içinde (Londra ve New York: Routledge, 2019), s. 223-232.

¹⁹ Mikkel Vedby Rasmussen, “Brexit and European Defence: Why More Defence does not Equal More Integration”, *The Routledge Handbook of the Politics of Brexit* içinde, s. 233-243.

²⁰ Sophia Besch, Ian Bond, Agata Gostyńska-Jakubowska, Camino Mortera-Martinez ve Sam Lowe, “Europe without the UK: Liberated or Diminished?” *Centre for European Reform*, https://www.cer.eu/sites/default/files/insight_IB_etat_13.3.19.pdf, s. 3-4.

²¹ Mads Dagnis Jensen ve Holly Snaith, “Brexit and the European Union: Hanging in the Balance?” *The Routledge Handbook of the Politics of Brexit* içinde, s. 257-258.

²² “European Parliament Elections 2019: Results and Analysis,” *House of Commons Library*, 26 Haziran 2019, <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-8600>.

²³ Thierry Chopin, Nicolò Fraccaroli, Alessandro Giovannini, Nils Hernborg ve Jean-Francois Jamet, “The European Parliament after Brexit: What Would It Look Like?” *The London School of Economics and Political Science (LSE) Brexit Blog*, <https://blogs.lse.ac.uk/brexit/2019/06/05/the-european-parliament-after-brexit-what-would-it-look-like/>, Türkçe’ye uyarlanmıştır.

²⁴ Jensen ve Snaith, “Brexit and the European Union,” 259-261.

²⁵ “Erdoğan: AB müzakereleri için referandum yapabiliriz,” *BBCNews Türkçe*, 25 Mart 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39394442>.

²⁶ Andrew Glencross, Caroline Gray, Yaprak Gürsoy, Carolyn Rowe ve Balazs Szent-Ivanyi, “Renewing and Rethinking Bilateralism after Brexit,” *Aston Centre for Europe*, <https://www2.aston.ac.uk/lss/documents/LSS%20research/ace-report-bilateralism-after-brexit-july-2019.pdf>.

²⁷ “New Projects/TF”, *Turkish Aerospace*, <https://www.tai.com.tr/en/product/milli-muharip-ucak>; “Britain, Turkey Sign Defence Deal to Develop Turkish Fighter Jet,” *Reuters*, 28 Ocak 2017, <https://uk.reuters.com/article/uk-britain-eu-turkey-bae/britain-turkey-sign-defence-deal-to-develop-turkish-fighter-jet-idUKKBN15C0IM>

²⁸ “EU Exit: Long-term Economic Analysis (Command Paper),” Kasım 2018, *HM Government*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/760484/28_November_EU_Exit_-_Long-term_economic_analysis__1_.pdf, s. 67.

²⁹ Bu çalışmaların bir özeti ve değerlendirmesi için bkz. Gemma Tetlow ve Alex Stojanovic, “Understanding the Economic Impact of Brexit,” *Institute for Government*, <https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/2018%20IfG%20%20Brexit%20impact%20%5Bfinal%20for%20web%5D.pdf>.

³⁰ Bu değişkenler ve açıklamaları, aksi belirtilmedikçe a.g.e.’den alınmıştır.

³¹ Office for National Statistics 2019, <https://www.ons.gov.uk> verilerinden derlenmiştir. Eşya ve hizmet ihracatını kapsamaktadır.

³² A.g.e. verilerinden derlenmiştir. Eşya ve hizmet ithalatını kapsamaktadır.

³³ A.g.e.

³⁴ “UK Trade in Numbers,” *Department for International Trade*, Şubat 2019, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/791972/190402_UK_Trade_in_Numbers_full_web_version.pdf, s. 7 verilerinden düzenlenmiştir.

³⁵ A.g.e. s. 22, şema ve tablolar Türkçe’ye çevrilmiştir. Orijinal kaynaktaki veriler OECD TIVA, Aralık 2018 rakamlarından alınmıştır.

³⁶ Sam Lowe, “Brexit and Rules of Origin: Why Free Trade Agreements ≠ Free Trade,” *Centre for European Reform*, 13 Mart 2018, https://www.cer.eu/sites/default/files/insight_SL_13march18.pdf.

³⁷ Tom Edgington, “Brexit: What Trade Deals has the UK Done So Far?” *BBC News*, 18 Haziran 2019, <https://www.bbc.co.uk/news/uk-47213842>.

³⁸ “UK Trade in Numbers,” s. 26-27 verilerinden derlenmiştir.

³⁹ A.g.e., s. 26-27.

⁴⁰ “Migrants in the UK: An Overview,” *The Migration Observatory at the University of Oxford*, 15 Ekim 2018, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/migrants-in-the-uk-an-overview/>.

⁴¹ Office for National Statistics 2019, <https://www.ons.gov.uk> verilerinden derlenmiştir.

⁴² A.g.e

⁴³ “Can the City survive Brexit?” *The Economist*, 27 Haziran 2019, <https://www.economist.com/leaders/2019/06/27/can-the-city-survive-brexit>.

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵ “EU Exit: Long-term Economic Analysis (Command Paper),” Kasım 2018, *HM Government*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/760484/28_November_EU_Exit_-_Long-term_economic_analysis__1_.pdf, s. 67 verilerinden düzenlenmiştir. Tablo sadece tahmin aralıklarının ortasındaki merkez hesapları göstermektedir.

⁴⁶ Örneğin bakınız, “The UK’s Economic Relationship with the European Union: The Government’s and Bank of England’s Withdrawal Agreement Analyses” *House of Commons Treasury Committee*, 10 Aralık 2018, <https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmselect/cmtreasy/1819/1819.pdf>.

⁴⁷ Hükümetin yaptığı çalışmada sunduğu May’in AB ile yaptığı anlaşma modellesmesi birçok uzman tarafından gerçekçi bulunmamıştır. Aynı raporda yer alan, “hata paylı” modellemenin hükümetin AB ile yaptığı Geri Çekilme Anlaşması’na daha yakın olduğu ifade edildiği için, bu raporda sadece “hata paylı” modelleme Gümrük Birliği Senaryosu olarak sunulmuştur. Bakınız, “Brexit and the Economy: Government Analysis of the Long-term Impact,” *House of Commons Library*, <https://commonslibrary.parliament.uk/brexit/brexit-and-the-economy-government-analysis-of-the-long-term-impact/>.

⁴⁸ “EU Exit: Long-term Economic Analysis (Command Paper),” a.g.e, s. 58.

⁴⁹ A.g.e., s. 52 verilerinden derlenmiştir. Tablo sadece tahmin aralıklarının ortasındaki merkez hesapları göstermektedir.

⁵⁰ Aksi belirtilmedikçe bu kısım şu kaynaktan derlenmiştir: Michael Emerson, Matthias Busse, Mattia Di Salvo, Daniel Gros ve Jacques Pelkmans, “An Assessment of the Economic Impact of Brexit on the EU27,” Directorate-General for International Policies, Policy Department A: Economic and Scientific Policy, *European Parliament*, Mart 2017, https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU%282017%29595374

⁵¹ A.g.e., s. 39 verilerinden derlenmiştir. Orijinal kaynak Eurostat 2015 verilerini kullanmıştır.

⁵² Lucia Quaglia, “Brexit and EU Financial Regulation,” *The Routledge Handbook of the Politics of Brexit* içinde, s. 245.

⁵³ Emerson ve diğerleri, “An Assessment of the Economic Impact of Brexit on the EU27,” a.g.e., s. 42 verilerinden derlenmiştir. Orijinal kaynak Eurostat 2015 verilerini kullanmıştır.

⁵⁴ Quaglia, “Brexit and EU Financial Regulation,” a.g.e. 244-251.

⁵⁵ “Ülkelere Göre Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi,” *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*, <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri/dis-ticaret-istatistikleri-ocak-subat-2019/ulkelere-gore-dis-ticaret-verilerinden-derlenmistir>.

⁵⁶ Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, Avrupa Birliği 28, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> verilerinden derlenmiştir.

⁵⁷ Detaylı veriler için bakınız, “Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret,” *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*, <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri/dis-ticaret-istatistikleri-ocak-mayis-2019/ulke-gruplarina-gore-dis-ticaret>.

⁵⁸ Detaylı veriler için bakınız, Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, Avrupa Birliği 28, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>.

⁵⁹ “Sanayi Ürünleri ve İhracat Potansiyelimiz: İngiltere’ye Sanayi Ürünleri İhracat Potansiyeli Değerlendirme Matrisi,” *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*, 13 Haziran 2019, <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/ingiltere/sectorler/potansiyel-sektorler/sanayi-urunleri-ve-hizmetler-ihracat-potansiyelimiz>.

⁶⁰ “Trade in Value Added (TiVA): Origin of Value Added in Gross Exports,” *OECD.Stat*, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TIVA_2018_C1# verilerinden hesaplanmıştır.

⁶¹ Can Sezer ve Gabriela Baczynska, “An Unlikely Casualty of a Hard Brexit - Turkey’s Exports,” *Reuters*, 15 Nisan 2019, <https://uk.reuters.com/article/uk-brexit-eu-turkey/an-unlikely-casualty-of-a-hard-brexit-turkeys-exports-idUKKCN1RR128>.

⁶² Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, SITC Rev4 Sınıflamasına Göre Dış Ticaret (Ülke-SITC Rev4), <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> verilerinden derlenmiştir.

⁶³ “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım,” Invest In Turkey, *TC Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi*, <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorsguide/Pages/FDIinTurkey.aspx>.

⁶⁴ “Karşılıklı Doğrudan Yatırımlar, Ortak Yatırımlar ve İşbirliği İmkanları,” Türkiye ile Ticaret, *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*, <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/ingiltere/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret>.

⁶⁵ “The Business Case for a Turkey-EU Customs Union 2.0,” *Foreign Economic Relations Board of Turkey (DEIK)*, <https://www.deik.org.tr/bilgi-merkezi-yayinlar>.

⁶⁶ “Brexit Süreci Kapsamında Türkiye-Birleşik Krallık Ticari İlişkileri,” *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*, 15 Mayıs 2019, <https://www.ticaret.gov.tr/blog/ekonomi-haberleri/brexit-sureci-kapsaminda-turkiye-birlesik-krallik-ticari-iliskileri>.

⁶⁷ Anlaşmasız Brexit’te uygulanacak gümrük vergi oranlarına detaylı olarak şu kaynaktan ulaşılabilir: “MFN and tariff rate quotas of customs duty on imports if the UK leaves the EU with no deal,” *Department for International Trade*, 29 Mart 2019, <https://www.gov.uk/government/publications/temporary-rates-of-customs-duty-on-imports-after-eu-exit/mfn-and-tariff-quota-rates-of-customs-duty-on-imports-if-the-uk-leaves-the-eu-with-no-deal#aluminium-foil>. Bu oranlar taslaktır, nihai oranlar anlaşmasız Brexit kesinleşince Avam Kamarası’nın onayıyla açıklanacaktır.

⁶⁸ Alessandro Nicita, Ksenia Koloskova ve Mesut Saygılı, “Brexit. Implications for Developing Countries,” UNCTAD Research Paper No. 31, *United Nations Conference on Trade and Development*, Nisan 2019, <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2437>.

⁶⁹ “Visualizing How ‘NO-DEAL Brexit’ Would Affect the World’s Economy,” *Howmuch.net*, 29 Nisan 2019, <https://howmuch.net/articles/export-gains-and-losses-resulting-from-no-deal-brexit>.

⁷⁰ “Brexit Süreci Kapsamında Türkiye-Birleşik Krallık Ticari İlişkileri,” a.g.e.

⁷¹ Yasemin Salih, “Brexit Sürecinde İstanbul İngiliz Şirketler İçin Hub Olacak,” *Dünya Gazetesi*, 31 Aralık 2018, <https://www.bcct.org.tr/news/istanbul-to-become-a-hub-for-british-firms-after-brexit/67560>.

⁷² Dr. Mina Toksöz ile kişisel mülakat, Londra, Temmuz 2019.

⁷³ Valentina Pop, “EU Chief Juncker Suggests Alternative to Bloc Membership,” *The Wall Street Journal*, 9 Aralık 2016, <https://www.wsj.com/articles/eu-chief-juncker-suggests-alternative-to-bloc-membership-1481305515>; “German Foreign Minister: Turkey ‘Further Away from EU Membership Than Ever’,” *Reuters*, 18 Mart 2017, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-referendum-germany-gabriel-idUSKBN16P0EA>.

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU
FOREIGN ECONOMIC RELATIONS BOARD

River Plaza, Büyükdere Cad, Bahar Sokak,
No13/9-10 Levent 34394 İstanbul, Turkey

/deikiletisim | www.deik.org.tr